

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGÅVE

Korrupsjon og underslag i norsk
næringsliv

Corruption and embezzlement in
Norwegian business

Ingrid Raa Hauge

Andreas Borlaug Horvei

Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap

Institutt for økonomi og administrasjon

Bachelor i økonomi og administrasjon

Innleveringsdato: 14.05.2020

Me stadfestar at arbeidet er sjølvstendig utarbeida, og at referansar/kjeldetilvisingar til alle kjelder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Samandrag

I denne bacheloroppgåva drøftar me kor vidt økonomisk kriminalitet er utbreidd i norsk næringsliv, og årsakene til at ei bedrift eller enkeltpersonar i næringslivet, vel å delta i slike handlingar. Dette gjer me ved å gå gjennom lovverket og statistikken på området, gjennomføre ein litteraturgjennomgang, samle inn og analysere data frå personlege intervju.

Formålet med denne studien er å undersøke omfanget av korrupsjon og underslag i norske bedrifter og kva faktorar som påverkar tilbøyelegheita til å utføre slike handlingar. Me ser på den typiske lovbrytaren og ulike risikosituasjonar. Gjennom studien har me erfart at informasjon om økonomisk kriminalitet er av sensitiv karakter og ber preg av hemmelegald. I tillegg ser me også at statistikken er mangelfull på dette området. Som eit resultat av dette fann me det nødvendig å nytta ein meir kvalitativ tilnærming til oppgåvas problemstilling. Me valde derfor å gjennomføre semistrukturerte intervju, med seks respondentar som representerer ulike aktørar i samfunnet; to store bedrifter, ein revisor, ein korrupsjonsforskar, ein advokat, og ein seksjonssjef i Skatteetaten.

Det er brei einigheit blant intervjuobjekta våre om at det er vanskeleg å fastslå omfanget av økonomisk kriminalitet i norsk næringsliv, og at dette i hovudsak kan grunnleggjast med at det ikkje er klart korleis ein skal fastslå denne typen kriminalitet. Samtidig kjem det fram at det er ein auke i denne typen brotsverk samanlikna med tidlegare. Ei av årsakene til dette er at det i dag er fleire metodar å utføre slik kriminalitet på, noko som kan relaterast til den stadige aukande utviklinga i teknologi. For å redusere økonomisk kriminalitet, kjem det tydeleg fram at dette kan oppnåast gjennom auka oppdagingsrisiko.

Vidare viser analysen at det er visse felles faktorar som kjenneteiknar den typiske lovbrytaren, der det ofte kan vere eit individ som sitter i ein posisjon med makt, kunnskap, innsikt og erfaring. Dette er gjerne ulike former for leiarstillingar, og individa er ofte risikosøkande. I tillegg til dette, vil motivet bak dei kriminelle handlingane variere frå ynskje om personleg vinning til sosiale faktorar, som til dømes gruppetilhøyrse. Me finn vidare at dei interne forholda i bedriftene me intervjuar, byggjer på nulltoleranse for økonomisk kriminalitet. Dette er implementert i ulike retningslinjer og kontrollmekanismer. Retningslinjene til selskapa legg vekt på at dersom medarbeidarane er i tvil om ei handling inneber korrupsjon, skal dei ikkje utføra ho. Med dette ser me at funna våre er i samsvar med tidlegare undersøkingar.

Summary

In this bachelor thesis, we discuss whether economic crime is widespread in Norwegian business and the reasons why companies or individuals in the business sector choose to participate in such actions. We do this through the assessment of legislation, a literature review and by applying an empirical approach. Mostly, we will take a closer look at corruption and embezzlement.

The purpose of this study is to investigate the extent of corruption and embezzlement in Norwegian companies and the factors that influence the propensity to perform such actions. We will also look at the typical infractor and various risk situations. In this study, we have found that it is quite challenging to get an overview of publicly available information on financial crime, and there is a lack of statistics in this area as well. As a result of this, we found it necessary to apply a more qualitative approach to the problem.

In the analysis, we find that there is a broad consensus among the respondents that it is difficult to determine the extent of economic crime in Norwegian business, and this is mainly due to the fact that it is not clear how to “count” this type of crime. At the same time, it appears that there is an increase in such delinquency compared to the 1980s, and one of the reasons for this is that a vast range of available methods have been developed to carry out such actions. To reduce financial crime, it is clearly stated that this can be achieved through increased detection risk.

Furthermore, it appears that there are certain common factors that characterize the typical offender, where there can often be an individual in a position of power, knowledge, insight and experience. In addition, the motive behind the criminal actions will vary from desire for personal gain to social factors. We find that the internal conditions in the two companies facilitate a zero-tolerance for financial crime, through various control mechanisms and guidelines.

Føreord

Denne oppgåva markerer avslutninga på vårt 3-årige bachelorprogram i økonomi og administrasjon ved Høgskulen på Vestlandet, avdeling Sogndal våren 2020.

Arbeidet med denne oppgåva har vore lærerikt, og me sit igjen med mykje kunnskap om temaet me har studert. Studien har vore krevjande, men samtidig også svært spennande. Begge har fått auka engasjement og interesse for emnet gjennom denne perioden.

Me vil gjerne takke våre respondentar; Jan Arild Rømmen, Gemetchu Hika, Siri Hjellvik Lagmannsås, anonym revisor frå anonymt revisjonsselskap, Tina Søreide og Jan-Egil Kristiansen for at dei har stilt opp til intervju og gitt ei rekke interessante synspunkt og perspektiv til oppgåva. Desse har vore med på å styrke studien med kvar sine erfaringar og kvar sin kompetanse.

Til slutt ønskjer me å rette ei stor takk til rettleiaren vår, Torbjørn Årethun, for eit godt samarbeid, gode tips og innhaldsrike innspel gjennom heile oppgåva.

Sogndal, 14.05.2020

Ingrid Raa Hauge

Andreas Borlaug Horvei

Innholdsliste

SAMANDRAG	2
SUMMARY	3
FØREORD	4
TABELL- OG FIGUROVERSIKT	7
1. INNLEIING	8
1.1 INTRODUKSJON	8
1.2 PROBLEMSTILLING	9
1.3 AVGRENSING	10
1.4 STRUKTUR I OPPGÅVA.....	10
2. TEORI OG LITTERATURGJENNOMGANG	11
2.1 OMGREPET ØKONOMISK KRIMINALITET OG UTVIKLING	11
2.1.1 <i>Korrupsjon</i>	13
2.1.2 <i>Underslag og økonomisk utruskap</i>	15
2.1.3 <i>Primær- og sekundærlovbrot</i>	17
2.2 MISLEGHOLD	18
2.2.1 <i>Definisjon</i>	18
2.2.2 <i>Misleghaldstriangelet</i>	19
2.3 TEORiar OM ØKONOMISK KRIMINALITET	21
2.3.1 <i>Ei bedrifts tilbøyelegheit til å bestikke og drive korrupsjon</i>	21
2.3.2 <i>Eit individs tilbøyelegheit til å vere involvert: rasjonalitetsteori</i>	21
2.3.3 <i>Avgjersletakaranes eigennytte ved korrupsjon</i>	23
2.3.4 <i>Frå individuelle intensiv til korrupsjonsnivå</i>	24
2.3.5 <i>Korrupsjon som avgjersle</i>	25
2.3.6 <i>Ein leiars rolle i korrupsjon</i>	26
2.4 KVEN UTFØRER SLIK KRIMINALITET?	26
2.4.1 <i>Den typiske gjerningspersonen</i>	26
2.4.2 <i>Korrupsjon</i>	30
2.4.2 <i>Underslag og økonomisk utruskap</i>	30
2.5 EFFEKTEN AV ØKONOMISK KRIMINALITET	30
2.5.2 <i>Korrupsjon</i>	31
2.5.3 <i>Underslag og økonomisk utruskap</i>	32
2.6 KVITSNIPPSKRIMINALITET	32
2.6.2 <i>Definisjon</i>	32
2.6.3 <i>Årsakar til kvitsnippskriminalitet</i>	33
2.6.4 <i>Prinsipal-agent teorien i eit organisatorisk perspektiv</i>	34
2.6.5 <i>Kjenneteikn ved kvitsnippsforbrytarar</i>	35
2.6.6 <i>Konsekvensar ved kvitsnippskriminalitet</i>	36
2.7 AVDEKKING AV ØKONOMISK KRIMINALITET	36
2.7.1 <i>RAPPORTERINGSPLIKT</i>	36
2.7.2 <i>VARSLING</i>	36
2.7.3 <i>Organisasjonskultur</i>	37
2.7.4 <i>Reaksjonar på varslings</i>	37
3. VURDERING AV LOVVERK OG HANDHEVING I NOREG	38
3.1 RELEVANTE LOVVERK.....	38
3.1.1 <i>Straffelova</i>	38
3.1.2 <i>Kvitvasking</i>	40
3.1.3 <i>Arbeidsmiljølova</i>	40
3.2 STRAFF	41
3.2.1 <i>Føretakstraff</i>	42
3.2.2 <i>Rettsøkonomiske føresetnadar for at straff skal ha effekt</i>	43

3.3	HANDHEVINGSINSTANSAR I NOREG	44
3.3.1	<i>Justis – og beredskapsdepartementet</i>	44
3.3.2	<i>ØKOKRIM</i>	45
3.4	SAMARBEID MELLOM ULIKE INSTANSAR	45
3.4.1	<i>Koordinering av samarbeid</i>	46
3.4.2	<i>Teieplikta og samarbeid</i>	46
4.	METODISK TILNÆRMING	48
4.1	METODE OG FORSKINGSDESIGN	48
4.1.1	<i>Kvalitativ metode og kvantitativ metode</i>	48
4.1.2	<i>Primær- og sekundærdata</i>	49
4.2	VAL AV METODE	50
4.2.1	<i>Val av einingar til semistrukturert intervju/intervjuguide</i>	50
4.3	EVALUERING AV DATAMATERIALET	52
4.3.1	<i>Validitet</i>	52
4.3.2	<i>Reliabilitet</i>	53
5.	PRESENTASJON AV RESULTAT OG DRØFTING	55
5.1	FUNN FRÅ INTERVJU	55
5.1.1	<i>Funn: Omfanget av økonomisk kriminalitet</i>	55
5.1.2	<i>Funn: Den typiske lovbrytaren</i>	59
5.1.3	<i>Funn: Årsaker til økonomisk kriminalitet</i>	61
5.2	OMFANGET AV ØKONOMISK KRIMINALITET	66
5.2.1	<i>Melde saker som mål på omfang</i>	66
5.2.2	<i>Oppdaging, oppklaringsprosent og varsling</i>	68
5.2.3	<i>Straff</i>	69
5.2.4	<i>Konklusjon</i>	70
5.3	DEN TYPISKE LOVBRYTAREN: BEDRIFT OG INDIVID	71
5.3.1	<i>Individet og stilling</i>	71
5.3.2	<i>Bedrifta og situasjonen</i>	72
5.3.3	<i>Konklusjon</i>	72
5.4	ÅRSAKER TIL ØKONOMISK KRIMINALITET	73
5.4.1	<i>Kva er årsakene til individ utfører økonomisk kriminalitet?</i>	73
5.4.2	<i>Kva er årsaka til at bedrifter tar del i korrupsjon?</i>	73
5.4.3	<i>Konklusjon</i>	74
5.5	KORRUPSJON SOM SAMFUNNSPROBLEM	74
6.	KONKLUSJON	75
	VIDARE FORSKING	76
	LITTERATURLISTE	77
	VEDLEGG	81
	INTERVJUOBJEKTA	81
	INTERVJUGUIDE	82

Tabell- og figuroversikt

<i>Tabell 1: Melde og påtaleavgjorde saker i ulike kategoriar av kriminalitet</i>	<i>13</i>
<i>Tabell 2: Del personar fordelt på kjønn og kriminalitetstype</i>	<i>28</i>
<i>Tabell 3: Gjerningsperson/føretak, etter lovbrotskategori i prosent</i>	<i>29</i>
<i>Tabell 4: Mekanismar og konsekvensar av korrupsjon</i>	<i>32</i>
<i>Figur 1: Misleghaldstriangelet</i>	<i>19</i>
<i>Figur 2: Korrupsjon som avgjersle</i>	<i>25</i>
<i>Figur 3: Del av kvinner og menn totalt tal forhold etter kriminalitetstype</i>	<i>28</i>
<i>Figur 4: Melde lovbrøt i kategorien økonomisk kriminalitet frå 1993 til 2014</i>	<i>66</i>
<i>Figur 5: Melde lovbrøt i kategorien korrupsjon frå 2003 til 2018</i>	<i>67</i>
<i>Figur 6: Melde lovbrøt i kategoriane underslag og økonomisk utruskap frå 2003 til 2018</i>	<i>68</i>
<i>Figur 7: Straffa personar i lovbrotskategori korrupsjon frå 2010 til 2018</i>	<i>69</i>
<i>Figur 8: Straffa personar i lovbrotskategoriane underslag og økonomisk utruskap frå 2010 til 2018..</i>	<i>69</i>
<i>Figur 9: Sikta personar for økonomisk kriminalitet, etter kjønn og alder frå 2010 til 2014</i>	<i>71</i>

1. Innleiing

1.1 Introduksjon

Temaet for denne bacheloroppgåva, innan økonomi og administrasjon, er økonomisk kriminalitet i norsk næringsliv. Norske verksemder er råka av ei rekke ulike former for økonomisk kriminalitet, og denne typen misleghald er ein stadig aukande trussel. I følgje STRASAK-rapporten¹ for 2019 var det ein auke på 260% i politimelde saker innanfor kategorien økonomisk kriminalitet, frå 2015 til 2019. I følge ØKOKRIMs risikovurdering² har 70% av bedrifter i internasjonal samanheng, vore utsette for underslag (ØKOKRIM, 2014). I ein analyse gjennomført av PwC³, svarar 45% av bedriftene i Vest-Europa at dei har vore utsatt for økonomisk kriminalitet dei siste åra (PwC, 2016). I korrupsjonsmålinga Transparency International Corruption Perception Index⁴, har Noreg gjennom heile 2000-talet blitt rangert blant topp 15. Dette vil seie at Noreg er eit av dei landa der det førekjem minst korrupsjon, vurdert etter CPI-indeksen. I 2018 kom Noreg på sjuande plass (Transparency International, 2018). Mørketall vil alltid gjere det vankeleg å avgjere om slike undersøkingar reflekterer verkelegheita. Me har ei oppfatning av at fleire situasjonar og aktivitetar i norske bedrifter ofte kan hamne i ei juridisk gråson, som eit uklart mellomområde som ikkje er definert av lovene.

På bakgrunn av statistikk og undersøkingar fekk me interesse for dette samfunnsproblemet, og kor vidt dette er relevant for norske bedrifter. Samtidig har det dukka opp store skandalar i norsk næringsliv, der aktørarar har blitt mistenkt og dømt for både korrupsjon og underslag. Deriblant kom Yara-sakens⁵ i søkelyset i 2012, og er framleis i fokus, då dette er Noregs mest alvorlege korrupsjonssak. Økonomisk kriminalitet rammar så vel individ, som samfunnet og næringslivet. Samfunnet og næringsliv vil vere offer ved slik kriminalitet, som følgje av at det

¹ STRASAK-rapporten blir publisert årleg, og inneheld tal og statistikk kring politimeld kriminalitet og politiets straffesaksbehandling det gitte året.

² ØKOKRIM er spissorganet i politiet og påtalemakt for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (ØKOKRIM, 2019).

³ PwC (PricewaterhouseCoopers) er eit globalt nettverk av firmaer innanfor revisjon, rådgiving og juridiske tenester.

⁴ CPI (Transparency International Corruption Perception Index) er ein korrupsjonsindeks utarbeida av organisasjonen Transparency International, som har til formål å kjempe mot korrupsjon.

⁵ Yara International betalte stikkpengar til høgtstående tenestemenn i Libya og India. Fire tidlegare leiarar i selskapet stod tiltalt for grov korrupsjon. Borgating lagmannsrett fann ein av dei tidlegare leiarane skuldig i grov korrupsjon. ØKOKRIM gav også Yara som selskap eit førelegg på 295 millionar i 2014. Det heile dreier seg om avtalar om betaling av stikkpengar for om lag 12 milllionar USD. Hendingane er skjedd i perioden 2004-2009 (ØKOKRIM, 2017).

mellom anna oppstår tap av tillit mellom økonomiske aktørar. Vidare vil det svekke samanhengen mellom private aktørarar og samfunnsøkonomisk lønnsemd, og dermed kan det knytast til ein situasjon med færre aktørar og investeringar. Økonomisk kriminalitet er ei form for kriminalitet der potensialet for utbytte er stort, samtidig som både oppdagingsrisiko og reell straff er relativt låg. Økonomisk kriminalitet, som overordna området er velundersøkt, der det finst både statistikk og teoriar som er relevante. Likevel er det lite litteratur som belyser omfanget og spørsmål knytt til kvifor økonomisk kriminalitet er eit alternativ.

På bakgrunn av dette vil me i denne studien sjå nærmare på ulike former for økonomisk kriminalitet i Noreg, og årsakene til at nokre personar og bedrifter vel å ta del i denne typen kriminalitet.

1.2 Problemstilling

Korrupsjon og underslag er to av dei mange ulike formene for økonomisk kriminalitet, som ofte kan oppstå samtidig. Underslag kan grense mot korrupsjon i fleire samanhengar. Grov korrupsjon er den mest alvorlege forma for økonomisk kriminalitet, der straffelova §388 legg opp til at dette lovbrøtet kan straffast med fengsel på inntil 10 år. Underslag er blant dei mest vanlege formene for økonomisk kriminalitet (ØKOKRIM, 2014). For å avgrense fokusområdet rundt temaet økonomisk kriminalitet, har me valt følgjande problemstilling:

Kva er omfanget av korrupsjon og underslag i norsk næringsliv og kva er årsakene til denne typen kriminalitet?

Me har valt å formulere desse underproblemstillingane for å svare på hovudproblemstillinga:

- Kven er den typiske lovbrytaren?
- Korleis verkar dei relevante lovene på området inn på omfanget av økonomisk kriminalitet?
- Korleis verkar risiko for oppdaging inn på omfanget av økonomisk kriminalitet?

Problemstillinga tar sikte på å belyse om korrupsjon og underslag er utbreidd i norsk næringsliv, og årsakene til at ei bedrift eller enkeltpersonar i næringslivet, vel å delta i korrupsjon og gjennomføre underslag. Problemstillinga blir svarta på ved å vurdere

verknadane av lovverk og handhevinga av dette, samt gjennomgang av litteratur, og empirisk metode.

1.3 Avgrensing

Økonomisk kriminalitet er eit omfattande tema, og derfor vil det vere ei rekke ulike sider som kan vere relevante å diskutere. Derimot vil denne oppgåva i hovudsak fokusere på to former for økonomisk kriminalitet; korrupsjon og underslag. På denne måten ser me vekk frå andre former for lovbrøt på det økonomiske området. Vidare er studien avgrensa til norske selskap, og er derfor prega av eit norsk perspektiv. Me har også valt å ikkje skilje mellom offentleg og privat næringsliv, og næringslivet blir derfor definert som summen av desse to. På denne måten ekskluderer me problemstillingar kring offentleg forvaltning. Oppgåva går breitt ut då det gjeld bransjar, og me skil ikkje mellom dei ulike bransjane i norsk næringsliv. Likevel vil studien skilje mellom bedrifter med nasjonalt engasjement og bedrifter med internasjonalt engasjement. Dessutan har vi valt å unngå å skilje mellom storleiken på bedrifter, og kor vidt dette verkar inn på omfanget av økonomisk kriminalitet. Konsekvensane av økonomisk kriminalitet vil bli nemnt, men studien fokuserer likevel i mindre grad på dette området. Oppgåva er prega av eit økonomisk perspektiv, men der lovverket også spelar ei sentral rolle. Dette inneberer at studien baserer seg på økonomisk teori, empiri, lovverk og rettshandheving.

1.4 Struktur i oppgåva

Oppgåva er delt inn i seks kapittel, der me i dette første kapittelet tek føre oss tema, bakgrunn og tilhøyrande problemstilling. Kapittel to fokuserer på teoriar og litteratur som er relevant for problemstillinga, som i hovudsak tar utgangspunkt i ulike modellar for økonomisk kriminalitet. Vurdering av lovverk og handheving finn ein i kapittel tre. Kapittel fire består av metodisk tilnærming, med nærmare forklaring kring val av metode. I kapittel fem analyserer og diskuterer me funna i det innsamla datamaterialet opp mot teori, før me konkluderer i kapittel seks.

2. Teori og litteraturgjennomgang

Innleiingsvis blir omgrepa som er relevante for denne studien presentert. Me tek føre oss utviklinga i omfanget av økonomisk kriminalitet i Noreg, og ser på historiske element. Vidare presenterer me ulike kjenneteikn ved korrupsjon og underslag, og korleis spesielt korrupsjon kan henge saman med anna sekundærkriminalitet. Omgrepet misleghald vil også bli diskutert. Deretter vil ulike teoriar om tilbøyelegheita for å ta del i korrupsjon og anna økonomisk kriminalitet få fokus i dette kapitlet. Me vil også ta føre oss ulike formlar og modellar innanfor dette emnet. Kvitsnippskriminalitet, som fenomen vil også bli drøfta. Avslutningsvis vil me legge vekt på moglege årsaker til at personar og bedrifter tek del i økonomisk kriminalitet, og effekten av det å delta.

2.1 Omgrepet økonomisk kriminalitet og utvikling

Økonomisk kriminalitet skjer ofte i samband med, og i tilknytning til eit selskap. Eit selskap er «*ei økonomisk verksemd som blir utøvd av to eller fleire deltakarar for felles rekning eller risiko*», jf. selskapslova §1-1 (1). Omgrepet økonomisk kriminalitet er ikkje lovbestemt definert, men ØKOKRIM definerer dette som: «*profittmotiverte, lovstridige handlingar som ofte blir gjort innanfor eller med utspring i ei økonomisk verksemd som i seg sjølv er, eller gjev seg ut for å vere lovleg*» (ØKOKRIM, 2017). På denne måten kan ein seie at slik kriminalitet omfattar alle ulovlege handlingar der økonomisk gevinst er motivet, formålet og resultatet (Gottschalk, 2010). Økonomisk kriminalitet blir ofte kjenneteikna av at den i hovudsak rettar seg mot samfunnet, store organisasjonar og verksemder, og i mindre grad mot enkeltpersonar. Dei individuelle motiva for å melde den kriminelle handlinga er derfor ofte ikkje til stades på same måte som ved anna type kriminalitet. Dette gjer det vanskeleg å etterforske og avdekke omfanget av økonomisk kriminalitet. Omgrepet dekkar handlingar som er utført av både interne og eksterne aktørar. Den kriminelle handlinga kan både vere utført mot verksemda, men også på vegne av verksemda (Kristoffersen, 2014, s.422). Dette tilhøvet kan ein knyte til omgrepet selskapskriminalitet, som blir definert som kriminalitet gjort av tilsette innafor deira arbeidsområde med det formålet å oppnå fordelar for selskapet.

Det finst ei rekke ulike typar økonomisk kriminalitet, og ein kan dele omgrepet inn i kategoriar. Petter Gottschalk skil mellom bedrageri, tjuveri, manipulering og korrupsjon, der kvar kategori inneheld fleire undergrupper (Gottschalk, 2010). I denne studien fokuserer me

på korrupsjon og underslag, der sistnemnde fell under kategorien bedrageri. Underslag er knytt til økonomisk utruskap. Vidare vil me diskutere kvitvasking opp mot korrupsjon, som i seg sjølv er ein del av kategorien manipulering.

Det eksisterer likevel mange gråsoner innanfor eit selskap sitt økonomiske handlingsrom. Dette kan gjere det utfordrande å trekke klare linjer mellom kva som er i strid med juridiske vilkår, og kva som er innanfor lova. ØKOKRIMs trusselvurdering for 2015-2016 fokuserer på at selskap og leing nyttar seg av profesjonelle aktørar, for å legge til rette for handlingar som er i gråsona mellom kriminalitet og fortolking av regelverket til eigen fordel (ØKOKRIM, 2014).

Utviklinga av økonomisk kriminalitet har nær tilknytning til endringa i straffelova, som kom i 2003 (Transparency International, 2019, s.4). Transparency International skriv i avisa Korrupsjonskampen om forhold i norsk næringsliv som la til rette for korrupsjon og økonomisk kriminalitet. Det kjem av dette fram at frå midten av 1990-talet fekk norske bedrifter skattefrådrag for utgifter til smørjing og bestikking utanfor landet. Det betyr at det ikkje var straffbart for leiarar og tilsette å betale bestikkingar på vegne av bedrifta, så lenge ein ikkje forsøkte å bestikke offentlege tenestemenn. Denne kulturen heldt fram til straffelova fekk paragrafar som ramma nettopp dette, og gjorde korrupsjon ulovleg. Noreg ratifiserte OECD-konvensjonen om korrupsjon i 1998, og i 1999 underteikna Noreg Europarådskonvensjonen som gjeld korrupsjon. I 2003 kom, som nemnt, noverande korrupsjonsvedtekter. Dette gjorde at norsk lovgivnad var i tråd med internasjonale forpliktingar.

Økonomisk kriminalitet utgjer berre ein liten del av alle registrerte lovbrott, ni prosent i 2019 (Politiet, 2019). Mørketala er store, og kriminalitetsforma kan likevel vere ein alvorleg trussel mot enkeltpersonar og strukturar i næringslivet. Endå meir alvorleg er kanskje den trusselen økonomisk kriminalitet kan utgjere mot samfunnsstrukturar som velferdsstaten og demokratiet (ØKOKRIM, 2016). ØKOKRIM påpeikar at fleire av dei norske sakene som omhandlar økonomisk kriminalitet har vore alvorlege, og dette er ein type kriminalitet som ikkje treng stort omfang for å vere ein stor trussel. I frå 2015 til 2019 var det ein prosentvis auke i politimelde økonomilovbrot på 261,3%. Alminnelege bedrageri blei i oktober 2015 flytta frå kriminalitetstypen vinning til økonomi. I tillegg sorterer ein no og identitetskrenkingar, etter straffelova §202, under kategorien økonomilovbrot. På bakgrunn av

desse endringane legg STRASAK-rapporten vidare til grunn at den reelle auken i kriminalitetstypen økonomi i femårsperioden mogleg kan vere 17,6%.

Tabell 1: Melde og påtaleavgjorde saker i ulike kategoriar av kriminalitet (Strasak, 2019).

Kriminalitetstype	Anmeldelser				Påtaleavgjorte saker				
	2019	Prosent endring 2018-19	Prosent endring 2015-19	Andel	2019	Prosent endring 2018-19	Prosent endring 2015-19	Andel	Oppklaringsprosent
Vinning	66 936	0,5 %	-28,5 %	32 %	67 256	0,5 %	-29,0 %	32 %	22 %
Irakkk	35 380	-1,9 %	-7,7 %	17 %	35 103	-0,5 %	-10,2 %	17 %	85 %
Annen*	25 624	2,1 %	-21,3 %	12 %	26 033	6,4 %	-19,8 %	12 %	71 %
Vold	21 882	0,6 %	21,9 %	11 %	22 419	6,7 %	26,6 %	11 %	56 %
Narkotika	21 519	-5,9 %	-28,6 %	10 %	22 785	-2,6 %	-28,7 %	11 %	79 %
Økonomi	17 781	-6,7 %	261,3 %	9 %	17 966	-1,1 %	243,8 %	9 %	33 %
Skadeverk	11 804	5,0 %	3,2 %	6 %	11 973	6,6 %	5,3 %	6 %	21 %
Seksuallovbrudd	4 511	-25,5 %	22,2 %	2,2 %	5 618	-4,7 %	82,0 %	2,7 %	66 %
Miljø	1 397	10,0 %	-4,2 %	0,7 %	1 217	3,0 %	-9,5 %	0,6 %	58 %
Arbeidsmiljø	496	-13,1 %	-9,0 %	0,2 %	606	9,4 %	13,3 %	0,3 %	69 %
Totalsum	207 330	-1,5 %	-11,7 %	100 %	210 976	1,4 %	-11,2 %	100 %	51 %

2.1.1 Korrupsjon

Korrupsjonsomgrepet blir definert som «*det å bestikke eller ta i mot bestikkingar i form av pengar, gåver eller tenester*» (ØKOKRIM, 2017). Transparency International definerer korrupsjon som misbruk av makt i tiltrudde stillingar til privat fordel. Korrupsjon kan også sjåast på som tjuveri av politiske, sosiale og økonomiske goder frå befolkninga. Vidare vil korrupsjon seie at enkeltpersonar eller selskap oppnår visse fordelar gjennom misbruk av myndigheit eller makt gjennom jobben ein har (Søreide, 2013, s. 30). Korrupsjon handlar om at avgjersler som skulle vore gjort til det beste for fellesskapet, blir selde og kjøpte til fordel for enkeltindivid. Den typiske forma er bestikkingar, men det kan også omfatte favorisering, nepotisme⁶ eller andre former for korrupsjon (Eriksen, 2014, s.14). På ein anna måte kan ein seie at ein person som forsøker å bestikke eller betale ein offentleg tilsett, oppnår ein fordel som ein i utgangspunktet ikkje har rett på, og at den tilsette nyttar midlane til eige eller andre sitt forbruk. I praksis kan dette til dømes vere at ein tilbyr fordelar utanfor avtalen, for å få kontraktar i hamn. Slike lovbrøt oppstår ofte i situasjonar ved høgt eksternt press og der

⁶Nepotisme er å gi slektningar urettmessige fordelar, til dømes ved tildeling av embeter og andre stillingar. Ein slik praksis kan i grove tilfeller bli sett på som ei form for diskriminering eller korrupsjon, og vil då vere i strid med lova eller straffbare (Thorsen, 2019).

konkurransen er stor. Kor vidt ei bedrift ønskjer å ta del i korrupsjon, er ofte avhengig av kor effektiv den er samanlikna med sine konkurrentar (Søreide, 2013, s.151). Slike avtalar kan vere vanskeleg å oppdage, ettersom både det å gi og ta i mot ein slik fordel kan føre til straff, og derfor er det ingen av partane som har fordel av å varsle.

Ein kan skilje mellom aktiv og passiv korrupsjon. Den som gir eller tilbyr ein utilbørleg fordel vil vere den aktive parten i dette forholdet. På den andre sida vil den som aksepterer tilbodet eller mottak den utilbørlege fordelten, drive passiv korrupsjon. Passiviteten er også knytt til at ein for seg sjølv eller andre krev ein utilbørleg fordel. Dette inneber at ein både som givar og mottakar av ein slik fordel kan siktast for korrupsjon (Elden, 2017).

Korrupsjon skjer ofte under visse føresetnadar. Carson et al. (2017) hevdar at eit første sett med vilkår gjeld trekk ved sjølv avgjersla. Det er fare for korrupsjon i tilfeller der avgjersletakaren har fått tillit til å utføre skjønn i sitt arbeid. Om heile eller delar av avgjersla blir heldt hemmeleg, vil dette auke risikoen for korrupsjon. Eit anna sett med vilkår gjeld trekk ved sjølv saken, herunder marknaden, varene og verdiane. Jo større verdier, desto større er freistingane til å gjennomføre eit lovbrøt. Eit tredje sett med føresetnadar gjeld trekk ved dei institusjonane som driv kontroll av handel og avtaleinngåing i eit land. Relevante faktorar som spelar inn her er verdigrunlaget som ligg til grunn for antikorrupsjonsarbeidet i det gitte landet, og kor vidt desse institusjonane har ressursar til å førebyggje og straffe korrupsjon (Carson, Kosberg, & Skauge, 2017, s.251).

Bedrifta kan hindre at sjølv ei stor bestikking blir oppdaga, ved at denne blir bokført og implementert som ein faktisk kostnad i bedriftsrekneskapet. Om ei bedrift til dømes brukar bestikkingar for å vinne ein anbodskonkurranse, kan utgifta «forsvinne» eller skjulast på fleire måtar. Profittbaserte bestikkingar blir betalt av allereie oppsparte midlar i bedrifta, som inneber at ein nyttar tidlegare profitt som betalingsmiddel. Utgifta forsvinn ikkje, men den påverkar heller ikkje vidare drift som følgje av at ein ikkje brukar noko av det løpande driftsoverskotet. Overskotsbaserte bestikkingar blir dekkja av inntekter som opparbeidast under utføringa av den aktuelle aktiviteten som følgjer av sjølv bestikkinga. Dette kan skje ved at bedrifta til dømes kan levere dårlegare kvalitet enn den elles ville ha gjort, og med dette tilpasse arbeidet slik at bedrifta sikrar overskot til bestikkinga.

Korrupsjon er eit omfattande problem, som har store samfunnsmessige skadeverknadar. Denne typen økonomisk kriminalitet utgjer ein trussel mot rettsstaten, demokratiske prosessar, menneskerettar og sosial rettferd (ØKOKRIM, 2017). Konsekvensar av korrupsjon kan mellom anna vere at kontraktar ikkje blir inngått med leverandørarar som er best kvalifisert, personar som ikkje er kvalifiserte blir tilsett og ein får ein auke i sosial og økonomisk ulikskap. Dette kan sjåast i samanheng med at personar som er ressurssterke i utgangspunktet sit i stillingar og posisjonar som gjer at dei har høve til å utføre økonomiske brotsverk. Desto meir korrupsjonen påverkar avgjersler slik at utfallet blir annleis enn det elles ville ha vore, til meir skadeleg kan det vere for samfunnet (Eriksen, 2014, s.24).

Det har vore fleire store korrupsjonssaker i Noreg, i seinare tid. Tidlegare Statoil, no Equinor, inngjekk i 2002 ein avtale med eit iransk selskap, Horton Investment Ltd. Avtalen innebar at Horten skulle utføre konsulenttenester for Statoil i forbindelse med Statoil sitt engasjement i Iran. For desse tenestene skulle Statoil etter avtalen betale 15,2 millionar dollar til Horton, over ein periode på 11 år. Denne saka blei avdekket av Statoils internrevisjon, og på det tidspunktet var om lag ein tredjedel av totalsummen av avtalen utbetalt. I realiteten innebar dette at Statoil hadde drive ulovleg påverknadshandel etter straffelova §276. ØKOKRIM innleia etterforsking, og dette enda med ei bot på 20 millionar kroner som Statoil stod ansvarlege for. I tillegg blei selskapets tidelegare direktør for internasjonal verksemd, pålagt ei bot på 200 000 kroner (Transparency International Norge, 2019).

I følge ØKOKRIMs risikovurdering for 2015-2016 ventar ein at korrupsjon i norske verksemdar vil auke noko, på tross av auka fokus på antikorruptjonsarbeid. For norske bedrifter som opererer i utlandet er det potensielt store økonomiske gevinstar for føretaka ved å oppnå kontraktar, noko som aukar freistnaden til å nytte stikkpengar. PwC Global Economic Crime Survey for 2014 viser at bestikkingar og korrupsjon på internasjonalt plan har auka med 13 % samanlikna med førre undersøking (ØKOKRIM, 2014).

2.1.2 Underslag og økonomisk utruskap

Underslag og økonomisk utruskap er karakterisert ved brot på tillitsforhold mellom prinsipalen (den fornærma) og gjerningspersonane (ØKOKRIM, 2014). Underslag omfattar handlingar der ein person på uberettiga måte bevisst tileignar seg, nyttar pengar eller gjenstandar som ein besitter, men som tilhøyrrer ein annan. Økonomisk utruskap er nært

beslekta med underslag. Dette vil seie at ein styrer eller har tilsyn med ein annan sine interesser, og utfører handlingar for å oppnå uberettiga vinning for seg sjølv eller andre (Bamle m.f, 2019, s. 158).

Forholda omfattar alt frå underslag i kasse eller sal av gjenstandar som ikkje tilhøyrer vedkommande, til grovt utruskap i eit selskap. Det er ofte personar i ei ansvarsfull stilling som utfører denne typen lovbrøt, og dette er då personar med god kompetanse og som enkelt kan skjule lovbrøtet. I følge Global Economic Crime Survey frå 2014 kjem det fram at omtrent 70% av verksemdene som har vore utsett for økonomisk kriminalitet, har opplevd økonomisk utruskap eller underslag. I Noreg utgjer denne typen kriminalitet 20% av den politimelde økonomiske kriminaliteten. Underslag og økonomisk utruskap kan i mange tilfelle grense til korrupsjon, som til dømes samanblanding av selskapsøkonomi og eigarens økonomi. Underslag og økonomisk utruskap er ofte kjenneteikna ved at det krev god planlegging, og tilverknad av falske fakturaer i kombinasjon med feilførte rekneskap som må til for å skjule aktiviteten.

Underslag skil seg frå tjuveri og utpressing ved at gjerningspersonen ikkje legg beslag på eit beløp, men stel av verdiar som er tiltenkt andre, og som gjerningspersonen kontrollerer (Søreide, 2013, s.34). Ved episodar av grove underslag, er gjerningspersonen som oftast ein nøkkelperson i verksemda. Tilsette med høge posisjonar har god kjennskap til kontrollrutinar som er etablert, og dermed vil det vere lettare å utføre underslagstransaksjonar som vil vere vanskeleg å avdekke under vanlege kontrollar. Ved slike situasjonar, kan det til og med også vere vanskeleg for selskapets revisor å oppdage grove underslag ved sine revisjonshandlingar (Bamle et al., 2019, s.158).

Underslag kan vere motivert av ei rekke forhold. Det er i midlertidig ei nær samanheng med elementa i misleghaldstriangelet, som me kjem nærmare inn på i kapittel 2.2. Moglegheit, motiv, press og rettferdiggjering er sentrale faktorar som spelar inn her. Den som gjennomfører underslag har ofte økonomiske problem. Gjerningspersonen vil i mange tilfeller rasjonalisere underslagshandlingane ved å hevde seg dårleg behandla, og at han er underbetalt eller liknande. Svake kontrollrutinar og låg oppdagingsrisiko vil auke sannsynet for at det blir utført misleghald i verksemda. I fleire tilfeller vil ofte tips vere avgjerande for om underslag blir oppdaga. Den som tipsar er ofte ein tilsett eller har ei form for forretningsforbinding med

selskapet. For å sikre at kritikkverdige forhold blir varsla om, er det nødvendig at den gitte bedrifta har etablert gode rutinar på området (Bamle et al., 2019, s.160).

Underslag kan ofte skje av nøkkelpersonar som ikkje deler sentrale arbeidsoppgåver med andre, og sit på både ansvar og innsyn i akkurat desse oppgåvene åleine. Arbeidsdeling og kontrolloppgåver vil gjere det vanskelegare å utføre underslag, og er viktige tiltak for ei bedrift. Personar med einefullmakt i bank kan utnytte denne situasjonen, og det vil då vere lett å føreta seg ei kriminell handling som seinare kan skjulast. Dette er ein avgjerande faktor i underslagssaker, der det medarbeidarar sit med vide fullmaktar og har rett til å disponere selskapets bankkonto åleine (Bamle et al., 2019, s.161).

I 2014 blei ein mann dømt for underslag av til saman 20,9 millionar kroner frå to norske selskapa (her: X og Y). Frå november 2009 til november 2011 var vedkommande tilsett som rekneskapssjef i X. Han blei vidare tilsett som økonomisjef i Y. Underslaga blei avdekka ved tilfældigheit, ved at politiet mottok ei varsling frå Skatt Øst angående eit anna firma. I denne anmeldinga stod dåverande økonomisjef i Y oppført som mistenkt. Økonomisjefen kunne gjennomføre dette underslaget som følgje av at han hadde sikra seg einefullmakt til bankkontoar. Dette skjedde i 2010, då Y bytta bankforbinding frå dåverande bank (bank 1) til ein annan (bank 2). Økonomisjefen hadde i oppgåve å leie dette arbeidet. Ved inngåing av nettbankavtalen med bank 2, fekk økonomisjefen tildelt einefullmakt (Bamle et al., 2019, s.163). På denne måten ser ein kor viktig arbeidsdeling og kontrollrutinar, samt risikoen ved at tilsette sit med einefullmakter.

2.1.3 Primær- og sekundærlovbrot

Det er viktig å skilje mellom primær- og sekundærlovbrot. Kvitvasking og heleri blir ofte sett på som typiske sekundærlovbrot som oppstår som ein konsekvens av primærlovbrotet. Desse lovbrota er sjølvstendige kriminelle handlingar der straffelova gjeld uavhengig om primærlovbrotet kan bevisast eller ikkje. Kvitvasking er definert som *«einkvar transaksjon som bidreg til å skjule opphavet til pengar som stammar frå ei kriminell handling»* (Kristoffersen, 2014, s.431). Formålet med kvitvasking av pengar er å kamuflere utbyttet frå straffbare handlingar. For at ein skal nytte seg av midlane og fordelane ein oppnår ved den straffbare handlinga, må denne integrerast i den legale økonomien. Denne typen av økonomisk kriminalitet skjer, som nemnt, ofte i samanheng med ei rekke ulike

profitmotiverte straffbare handlingar. Dette kan mellom anna vere underslag, bedrageri og korrupsjon (ØKOKRIM, 2017). Kvitvasking er den prosessen som gjer at lønnsemda potensielt aukar og ein kan avgrense risikoen for at primærlovbrotet blir avdekket.

Kvitvasking i seg sjølv er ein kostnad, då ein må nytte ressursar, tid og pengar, for å gjennomføre prosessen. Likevel kan ein seie at det oppstår ein nettogevinst ved kvitvasking, då oppdagingsrisiko blir redusert og det kan vere mogleg å nytte utbytte frå primærlovbrotet.

Bamle og Bruu definerer kvitvasking som tre trinnvise prosessar. I den første fasen vil utbyttet frå dei straffbare handlingane bli plassert i bankar og finansinstitusjonar, eller bli nytta kontant ved kjøp av gjenstandar. Fasen blir kalla plasseringsfasen, og det er her størst moglegheit for andre å avdekke at midlane blir forsøkt kvitvaska. I neste fase vil utbyttet frå dei straffbare handlingane kamuflerast, som regel ved at midlane kanalisert⁷ gjennom fleire transaksjonsledd, ofte via selskap i fleire land. Transaksjonane blir dekket til ved å gi inntrykk av at det berre dreier seg om ordinær forretningsverksemd. Integreringsfasen er kvitvaskinga sin siste prosess, og på dette stadiet vil utbyttet oppfattast som lovleg erverva midlar. Her vil ein nytte utbyttet utan høg risiko for at det skal bli oppdaga at det stammar frå kriminelle handlingar (Bamle m.f, 2019, s.195)

Kvitvasking kan gjennomførast ved ei rekke metodar, og det kan gjerne skje i forbindelse med både underslag og korrupsjon. Denne studien vil ikkje gå nærmare inn på kvitvasking som overordna fenomen.

2.2 Misleghald

2.2.1 Definisjon

Omgrepet misleghald kan knytast til økonomisk kriminalitet. Misleghald er bevisste handlingar som er gjort av personar i verksemdas leiing, med overordna ansvar for styring og kontroll, og av tilsette eller av andre der handlinga inneberer uærlegdom for å oppnå urettmessige eller ulovlege fordelar (Bamle et al., 2019, s.18). Misleghald rettar seg derfor i stor grad mot verksemdas interne forhold. Ein kan vidare diskutere om misleghald er samanfallande med økonomisk kriminalitet. Misleghald kan omfatte forhold som fannar vidare enn økonomisk kriminalitet. Likevel vil denne oppgåva legge til grunn at desse to

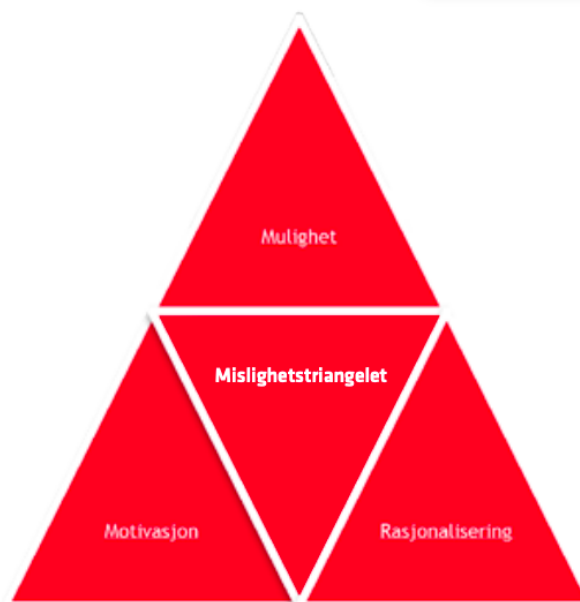
⁷ Kanalisere tyder «å grave kanal gjennom land» og «føre i ei viss retning» (Brudevoll, 2014).

omgrepa representerer same innhald, der både korrupsjon og underslag fell inn under definisjonen misleghald.

2.2.2 Misleghaldstriangelet

Kriminolog Donald Cressey lanserte i 1953 ein misleghaldsteori, der dei tre faktorane motivasjon, moglegheiter og haldingar er grunnleggjande ved utøvinga av misleghald. Haldingar kan vere knytt til omgrepet rasjonalisering. Innhaldet i, og samanhengen mellom dei tre faktorane forklarast via mishaldstriangelet.

Figur 1: Misleghaldstriangelet (Energi Norge, 2017)

Kilde: Cressey, 1973

Utgangspunktet for gjennomføring av misleghald vil vere press eller incentiv. Det er store ulikskapar i kva slags motiv som ligg til grunn for gjennomføring av misleghald, anten det blir utført av tilsette internt i verksemda eller eksternt. Ved misleghald gjort av tilsette, vil det ofte vere gjerningspersonens økonomi eller privatliv som er ein utløysande faktor for lovbrota. Press og incentiv knytt til verksemdsrelaterte forhold kan og motivere til misleghald. Sviktande sal eller manglande oppnåing av resultatmål kan vere ein utløysande faktor. Misleghald mot verksemda som er gjort av eksterne aktørar, vil ofte vere profittmotivert (Bamle m.f, 2018, s.20).

Vidare er moglegheiter avgjerande for utøvinga av misleghald. Ein føresetnad for å kunne gjennomføre misleghald er at det eksisterer moglegheiter for å utføre dei ulovlege handlingane. Herunder ligg det ein føresetnad om at ein potensiell lovbrutar må oppfatte oppdagingingsrisiko som låg. Dette vil seie at i verksemdar med svak internkontroll, der oppfatninga av å bli oppdaga er lågare enn i verksemdar med gode rutinar, kan det ofte oppstå økonomisk kriminalitet. Det er ein klar samanheng mellom kvalitet på kontrollrutinar og moglegheitane for å bli ramma av misleghald. Moglegheitene og risikoen for at ei verksemd blir utsatt for misleghald må vidare vurderast ut i frå ei rekke forhold, mellom anna verksemdas art og størrelse. Vide fullmakter og rettar vil også auke risiko for misleghald. Eit mønster i store misleghaldssaker er at gjerningspersonen er ein tilsett som sit i ein nøkkelposisjon, med stor tillit. Vedkommande har vore i stand til å gjennomføre lovbrøtet utan ettergåande kontroll. På bakgrunn av dette kan ein seie at moglegheitsaspektet er avhengig av både kor vidt handlinga er gjennomførbar, samt oppdagingingsrisiko. Dessutan vil forventet reaksjon ved oppdaging også vere viktig for den eventuelle gjerningsperson sin vurdering av moglegheita for å utføre misleghald (Bamle et al., 2018, s.20).

Den tredje faktor i misleghaldstriangelet er haldingar, eller rasjonaliseringsprosessen. Dette handlar om korleis gjerningspersonen nyttar ulike teknikkar for å forsøke å rettferdiggjere dei uredelege handlingane. Haldingane vil i stor grad vere påverka av korleis leiinga fokuserer på etiske retningslinjer og korleis ein sørgjer for etterleving av desse, med oppfølgande kontrollar og liknande. Rasjonaliseringsprosessen blir vidare diskutert i kapittel 2.3.

Det vil vere gitte situasjonar som representerer ein større risiko for at det skjer misleghald. Dette kan til dømes vere verksemdar som er i oppstartsfasen eller i fasar med sterk vekst. Dette inneber ofte ein mangelfull internkontroll som igjen gir ein auka fare for å bli ramma av ulovlege handlingar. Tilsvarande kan store strukturelle endringar i verksemda føre til at verksemdas interne kontrollar sviktar, og dette resulterer i auka risiko for misleghald (Bamle et al., 2019, s. 21).

2.3 Teoriar om økonomisk kriminalitet

2.3.1 Ei bedrifts tilbøyelegheit til å bestikke og drive korrupsjon

Tina Søreide har utvikla ein teori som viser samanhengen mellom ei rekke faktorar knytt til ei bedrifts tilbøyelegheit til å tilby bestikkingar (Søreide, 2013, s.56). Ei bedrifts tilbøyelegheit til å tilby bestikkingar kan etter denne teorien definerast slik:

$$Y_i = \alpha F_i + \beta S_i + \gamma C_i + \delta,$$

der Y_i er bedrifta i sin tilbøyelegheit til å tilby bestikkingar gitt antaking om korrumpert avgjersletakar. F_i står for fakta om bedrifta. Relevante faktorar som verkar inn her er då om bedrifta er utanlandsk eller lokal, storleiken på bedrifta og korleis eigarskapet er strukturert. Vidare er nettverket, alliansen av samarbeidande bedrifter og typiske oppdrag for bedrifta sentralt i denne samanheng.

Vidare står S_i for fakta om sektoren som bedrifta er ein del av, og dette verkar derfor inn på ei bedrifts tilbøyelegheit for å tilby bestikkingar. Konkurransforhold og storleiken på kontraktar spelar ei viktig rolle i følgje denne teorien. Samt vil anbudsreglar og allokering av risiko påverke kor vidt ei bedrift tek del i korrupsjon. Dette inneber at desto større fare det er for underskot i ei gitt bedrift, desto større er freistnaden til å drive korrupsjon. Oppfatning av korrupsjon og omfanget av dette i den gitte sektor, vil påverka ei bedrifta sin tilbøyelegheit. Statleg regulering vil også spele ei viktig rolle.

Fakta om landet, C_i , er også relevant for kor vidt ei bedrift tek del i korrupsjon. Herunder hevdar Søreide at politisk ansvarlegheit og utviklingsnivå der den gitte bedrifta er lokalisert, vil vere sentrale faktorar. Landets rettssystem og oppfatta korrupsjonsnivå kan også påverke.

2.3.2 Eit individs tilbøyelegheit til å vere involvert: rasjonalitetsteori

Ein økonomisk forståing av kvifor nokon er involvert i korrupsjon, vil ta utgangspunkt i enkeltindividets incentiv og handlingsrammer. Korrupsjonsnivået i eit land kan reknast som den aggregerte konsekvensen av at individ i bestemte situasjonar vel å ta del i korrupsjon. Incentivteorien, også kjend som rasjonaliseringsteorien, er eit økonomisk verktøy for å forstå dei vala enkeltpersonane treff. Dette kan knytast til misleghaldstriangelet som tidlegare er diskutert. Ein kan ofte tenke seg at ein bevisst gjer val på bakgrunn av å vurdere fordelar og ulemper opp mot kvarandre, for å nå eit mål (Søreide, 2013, s.84). At eit individ opptrer

rasjonelt er ikkje det same som å gjere det som er fornuftig. Å handle rasjonelt vil i staden tyde på at individet er bevisst på sine avgjersler og tek desse i tråd med sine mål.

Økonomen Gary Becker forstod kriminalitet ut i frå ei kostnad-nytte vurdering, der personen vektar forventa gevinst i forhold til moglege tap. Fordelane og ulempene ved økonomisk kriminalitet er som oftast ikkje heilt kjend for personen, og utrekninga må skje på grunnlag av eit estimat av forventa gevinst. Moglege tap er knytt til straffe- og eller erstatningsansvar i lys av risiko for å bli avslørt og saksøkt, så vel som tap av stilling, omdømme eller andre personlege tap. Becker (1968) antek at ein person vil utføre eit lovbrøt dersom den forventa nytta av lovbrøtet overstig den forventa nytta av å bruke tid og ressursar på andre aktivitetar. Rasjonell åtferd vil då seie at ein vel å utføre ei kriminell handling dersom fordelan er større enn den forventa straffa. Individ vil vere i stand til å utføre lovbrøt om summen av fordelar overgår kostnadane (Søreide, 2013, s.84).

Rasjonalitetsantakinga blir nytta for å forstå val, ved å identifisere optimal tilpassing, gitt eit mål og ulike avgrensingar. Kjerna i teorien er antakinga om samsvar mellom kva eit individ ønsker å oppnå, og kva val det gjer i praksis. Denne teorien inneber at ein kan rangere dei moglege handlingane i forhold til kor effektivt dei fører til at individets mål blir oppnådd. Rasjonalitet er også retta mot effektiv bruk av all tilgjengeleg informasjon, og basert på antakingar om at individ har nok tid til å vurdere alternativ. Ein kan bruke rasjonalitetsantakinga for å forstå økonomisk kriminalitet, og denne antakinga fungerer som eit middel for å forstå menneska sin åtferd (Søreide, 2013, s.87). Teorien om rasjonelle val fokuserer i hovudsak på at kriminalitet blir gjennomført når gevinsten er større enn kostnaden. Dette inneber at jo større sjansen for å bli oppdaga og jo strengare straff ein potensielt kan få, desto mindre attraktivt er det å utføre kriminelle handlingar. Teorien tilseier vidare at rasjonelle individ vil vri sin åtferd i retning av handlingar som vil gi betre tilfredsstilling av behova (Gottschalk, 2010, s.102).

Rasjonell tilbøyelegheit til å vere kriminell blir bestemt av forventa gevinst, som er lik forventa verdi av lovbrøt utan å bli avslørt subtrahert med forventa verdi av lovbrøtet om ein blir straffa. Forventa verdi av gevinst og tap er avhengig av sannsynet for at lovbrøtet blir avslørt. Estimert nytte for eit individ som vurderer å vere kriminell er i følge Søreide (2013):

$$EU(x,y) = (1-p(x,y)) * U(x) + p(x,y) * U(s(x,y)),$$

der EU er forventa nytte, x er individets kriminalitetsnivå og påfølgjande vinning, y er gjeldande lovregulering mot kriminalitet. P er eit symbol for sannsyn for å bli avslørt og straffa, medan U er nytte. Me ser av modellen at antatt mål på forventa nytte er ein funksjon av x, y, s og p.

Kriminalitet vil vere føretrekt om den forventa nytta er positiv, der $EU > 0$. Om straffenivået, $s(x;y)$ reflekterer skilnaden i nytte i situasjonen med og utan straff, kan altså $U(x;y) - U(s)(x;y)$ formulerast slik:

$$EU(x;y) = U(x) - p(x;y) * s(x;y)$$

På bakgrunn av denne modellen kan ein seie at for å redusere kriminalitet vil det vere nyttig å påverke sannsynet for at lovbrøtet blir oppdaga, lengda på fengselsstraff og nivået på bøter, då dette er hovudelementa som verkar inn i den enkelte si vurdering av nytte ved å utføre ei kriminell handling.

2.3.3 Avgjersletakaranes eigennytte ved korrupsjon

Bjorvatn og Søreide utvikla i 2005 ein teori som viser kva og korleis mekanismane i eit individ si avgjersle føregår, då dette er ei avveging mellom fordeler for samfunnet som heilheit, og fordeler for seg sjølv. For dei aktuelle avgjersletakarane kan ein tenke seg at dei maksimerer eigennytte som illustrert i følgjande uttrykk:

$$U_i = (1 - \beta) \omega_i + \beta c_i,$$

der U_i er individets nytte, ω_i er vurderinga av velferdseffekten for samfunnet som heilheit (inkluderer konsumentens nytte og privat profitt), mens c_i er dei personlege fordelane avgjersletakaren oppnår ved å akseptere korrupsjon. Variabelen beta kan ein sjå på som ei vektlegging av personlege fordelar i motsetning til fordelar for samfunnet for øvrig. Ein høg β betyr at personlege fordelar er utslagsgivande for avgjersla. Jo meir korrupt ein avgjersletakar er (høgare beta), desto mindre treng private aktørar å betale i bestikkingar. Dette inneber at beta avgjer kor mykje avgjersletakaren må kompensere for å gjere eit val som avvik frå det som er samfunnet sitt beste. Dette kjem av at desto meir nærsynt ein avgjersletakar er av bestikkingar, desto mindre er desse opptekne av kva samfunnet er tent med, og desto mindre treng dei i kompensasjon for å svikte samfunnet (Søreide, 2013, s.147). Me ser av avsnitt 2.3.2 og 2.3.3 at teoriene har fokus på dei samanfallande faktorane som verkar inn på eigennytte ved korrupsjon.

2.3.4 Frå individuelle intensiv til korrupsjonsnivå

Korrupsjon er ein type kriminalitet som alltid har to sider, og derfor er samspelet her relevant for forståinga av dette. Om ein er klar over når og kvifor menneske tar del i korrupsjon, kan ein danne seg eit bilete av korrupsjonsnivået i eit land eller i ein institusjon. Dei norske økonomane Jens Andvig og Kalle Moene utvikla i 1990 ein økonomisk modell som viser korleis ein kan aggregere forståinga av enkeltmenneska sine val opp til forståinga av korrupsjonsnivået i eit samfunn. Modellen viser korleis korrupsjonsnivået kan forklarast som ein balanse mellom tilbod og etterspurnad etter korruperte tenester. Vidare fokuserer Andvig og Moene på at byråkratisk korrupsjon er økonomisk motivert, og at denne i seg sjølv forklarar korleis korrupsjonsnivået i eit samfunn utviklar seg. Dessutan viser modellen korleis ulike nivå på korrupsjon kan oppstå for samfunn med same sosioøkonomisk struktur.

Andvig og Moene tar utgangspunkt i ulike faktorar som har ein reell betyding for korrupsjonsnivået. Oppfatninga om eksisterande korrupsjonsnivå i eit land eller institusjon og forventingar om utviking vil påverke dei involverte sin antaking om risiko og tillit til motparten. Større bestikkingar gir større forteneste for dei som tilbyr korruperte tenester, men desto høgare er kostnaden for dei som betalar. Vidare vil sosiale og moralske kostnadar ved å delta i korrupsjon vere avgjerande for å la seg involvere. Modellen legg til grunn at lønnsnivå vil påverke korrupsjonsnivået, der samanhengen går seg i retning av at låg lønn ofte kan gi incentiv til korrupsjon.

Dessutan hevdar Andvig og Moene at sannsyn for å bli avslørt og straffa er ein viktig faktor som påverkar korrupsjonsnivået. Risikoen reflekterer kontroll multiplisert med straff. Om straffa er låg, vil det ha mindre tyding å bli avslørt. Om sannsynet for å bli oppdaga er låg, er straffenivået irrelevant. Transaksjonskostnadane forbunde med å bestikke eller ta i mot bestikkingar er i følge modellen av reell betyding for korrupsjonsnivået. Dette vil seie at ved lite utbreidd korrupsjon er det vanskeleg å krevje bestikkingar eller finne nokon å bestikke, og dermed er transaksjonskostnadane ved korrupsjon høge. Låge kostnadar symboliserer derfor høgt korrupsjonsnivå. Denne samanhengen kan gjere at korrupsjon er sjølvforsterkande, og ein kan seie at korrupsjon korrumperer (Søreide, 2014, s.102).

Modellen er ein tilbods- og etterspurnadsmodell, og den forklarar likevektsnivået for korrupsjon. Nivået blir definert som befolkningsandelen som vel å vere korrupert i ein periode,

for ein gitt bestikking og eit gitt etterspurnadsnivå. I sine berekningar forventar både dei som bestikker og dei som mottak bestikkingane at nivået på korrupsjon i ein periode blir den same i som i perioden før. Frå rasjonalitetsantakinga forventar ein at aktørar vil ønske å bestikke om forventa gevinst overgår moglege tap. Om P_j er forventa nettoprofitt ved å kjøpe korrumpert avgjersle, vil aktørar med $P_j > 0$ gå inn på ein korrumpert handel når P_j er definert slik:

$$P_j = \pi_j(b) - q_j/y,$$

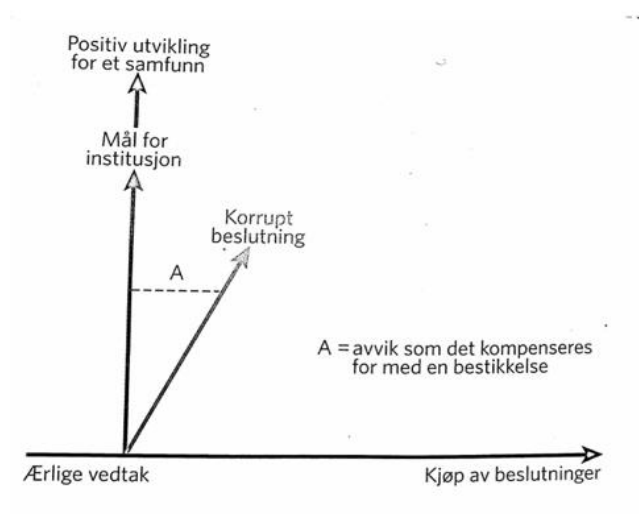
der dette viser at for ein aktør j , er $\pi_j(b)$ den oppnåelege fortjenesten ved å bestikke. Vidare representerer q_j kostnaden forbunde med kvart forsøk på å bestikke ein motpart. Om denne blir sett opp som ei geometrisk rekke, vil den forventa kostnaden per transaksjon vere q_j/y .

Risiko for både oppdaging og straff er ein kostnad for bedrifta. Likevel vil ikkje ein profittfunksjon reflektere over skilnaden mellom individets moglege kostnad, og ei bot for verksemda som heilheit. Det aktuelle tapet om ei korrupsjonssak blir avslørt kan både vere på individuelt nivå, og for organisasjonen som heilheit (Søreide, 2013).

2.3.5 Korrupsjon som avgjersle

Tina Søreide hevdar at korrupsjon er eit omgrep som rommar mange forhold. Søreide peikar på at korrupsjon er ein utilbørleg påverknad av avgjersler. Figuren nedanfor illustrerer korleis korrupsjonsforskarer ser på korrupsjon som ei avgjersle, der avgjersletakaren kompenseres for avviket mellom ei riktig eller god avgjersle, med ei bestikking. Den korrumperte avtalen er i realiteten ein handel (Carson et al., 2017).

Figur 2: Korrupsjon som avgjersle (Carson et al., 2017)

2.3.6 Ein leiars rolle i korrupsjon

Leiinga i ei verksemd kan vere involvert i korrupsjon på tre ulike måtar. Søreide (2014) kallar den først for solo-opplegg, som inneber at prinsipalen tek imot bestikkingar i bytte mot avgjersler. Korrupsjonen føregår gjerne skjult for resten av organisasjonen. Leiinga kan påverke kva tiltak mot korrupsjon som blir innført for verksemda som heilheit, og dette kan då trekke i retning av mindre fokus og merksemd på nettopp dette. Prinsipalen meiner at dette ikkje er noko som skal ta fokus. På ei anna side kan leiinga ønske å demonstrere høg integritet for å unngå mistanke, og dermed innføre mange, men «feil» tiltak.

Leiinga kan også vere involvert i korrupsjon vertikalt. Dette kan skje i «nedanifrå-og-opp» situasjon, der saksbehandlarar på lågare nivå, mottek og hovar inn bestikkingar i sin myndigheitsutøving. Deretter deler saksbehandlaren noko av den ulovlege gevinsten med leiinga, som ofte sit lenger opp i hierarkiet. I ein slik situasjon ønskjer leiinga å støtte korrupsjonen, og innfører reguleringar som legg til rette for utføringa av korrupsjon. Samtidig kan leiinga vere involvert i korrupsjon i frå «toppen og ned» situasjonar. Dette inneber at leiinga let saksbehandlarane få ekstra fordelar som privatpersonar, ved å dele noko av utbytte frå korrupsjonen. Dette fordi at saksbehandlarane skal haldast lojale, og leiinga vil på denne måten hindre at det blir varsla om korrupsjon i verksemda (Søreide, 2013, s.136).

Den tredje og siste måten leiinga kan involvere seg i korrupsjon på, er horisontalt. Her er samarbeid med andre prinsipalar i organisasjonar eit faktum. Aktørane vil auke kvarandre sin gevinst og lovbrotet blir dermed og meir alvorleg, då svikta er bevisst. Nettverkskorrupsjon i samarbeid med andre eksterne aktørarar kan også førekomme (Søreide, 2013, s.137).

2.4 Kven utfører slik kriminalitet?

2.4.1 Den typiske gjerningspersonen

Økonomisk kriminalitet skadar selskapets omdømme og er ein kostnad for verksemda, men ikkje minst for samfunnet. Det vil vere interessant å sjå om det finst eit mønster i kven som er den typiske gjerningspersonen. På denne måten kan ein bruke denne kunnskapen til å redusere omfanget av økonomisk kriminalitet. Det er gjort ulike studiar av dette, der det kjem fram fleire trekk som er relevante for den typiske lovbrøytaren.

KPMG⁸ har over ein lengre periode hatt sitt fokus på utviklingstrekk knytt til økonomisk kriminalitet. I deira nyaste rapport frå 2016, kjem det fram at gjerningspersonen ofte unngår kontrollane som den gitte verksemda har satt i gang. Det er ein markant auke i andelen gjerningspersonar som utnyttar moglegheita til å gjennomføre misleghald som følge av svake kontrollar, samanlikna med førre rapport i 2013. Det kjem også fram at gjerningspersonane ofte samarbeider med kvarandre, der dei ofte treng bistand til å unngå kontrollane. Menn samarbeider ofte, medan kvinner ofte opererer åleine. Rapporten viser at 69% av gjerningspersonane er mellom 36 og 55 år. Dette kan også ha samband med at det ofte er denne aldersgruppa som sit i stillingar som mogleggjer slik kriminalitet. 60% svarar at motivet for den kriminelle handlinga er personleg vinning.

Når det gjeld fordeling mellom kjønn, hevdar rapporten at 79% av lovbrota er utført av menn. Dette kan ein knyte til Kahneman sin studie i 2011, der det kjem fram at det er klare skilnader mellom menn og kvinner si kjenslemessige påverknad av val. Dette hevdar Kahneman drar i retning av at menn jamt over er meir risikovillige enn kvinner (Søreide, 2013). Trass dette, har andelen kvinner auka frå 13% i 2010 til 17% i 2016 (Arvnes, 2016). Dette kan vidare ha samband med at stadig fleire kvinner sit i stillingar som gjer det mogleg å drive økonomisk kriminalitet. Rapporten til KMPG viser vidare at økonomisk kriminalitet som oftast skjer av ein tilsett i verksemda. 35% av gjerningspersonane er tilsette på toppleiarnivå.

Personlegdomstrekk ved gjerningspersonen er at det desse framstår som sjølvsikre og ser på seg sjølve som høgt respekterte. Likevel legg KPMG vekt på at måten gjerningspersonane opererer på, er i konstant endring.

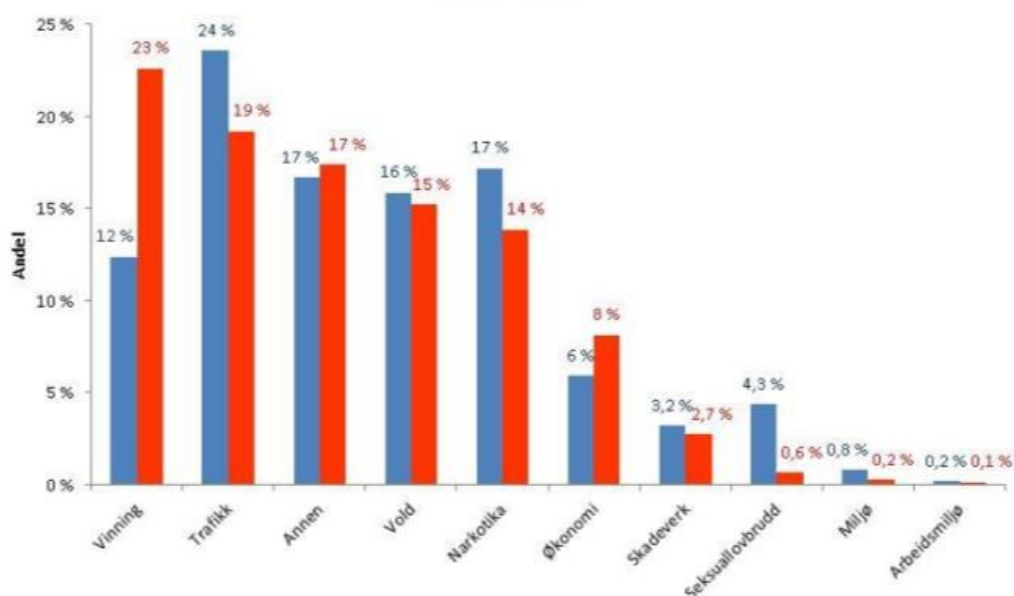
⁸ KPMG er eit internasjonalt nettverk, og er eit revisjons- og rådgivingsselskap med verksemd innanfor revisjon, rådgiving, skatt, avgift og forretningsjus. I Noreg har KPMG omlag 1000 medarbeidarar fordelt på 25 kontor over heile landet (KMPG, u.å).

Tabell 2: Del personar fordelt på kjønn og kriminalitetstype (Politiet, 2018).

Kriminalitetstype	Unike fødselsnr.		Andel	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Trafikk	28 811	5 662	84 %	16 %
Annen	20 567	4 970	81 %	19 %
Vold	18 171	3 964	82 %	18 %
Narkotika	16 274	3 176	84 %	16 %
Vinning	10 811	4 439	71 %	29 %
Økonomi	5 533	1 746	76 %	24 %
Skadeverk	4 172	772	84 %	16 %
Seksuallovbrudd	4 435	201	96 %	4 %
Miljø	1 251	81	94 %	6 %
Arbeidsmiljø	209	30	87 %	13 %
Alle krim. typer (ikke sum)*	82 310	20 830	80 %	20 %

STRASAK-rapporten 2018 viser til at menn er overrepresenterte i all type kriminalitet i Noreg. 76% av lovbrota som fell under kategorien «økonomi» er utført av menn, etter tabell 2. Vidare viser rapporten at gjennomsnittsalderen til dei mistenkte for all kriminalitet i 2018 var 34 år.

Figur 3: Del av kvinner og menn totalt tal forhold etter kriminalitetstype (Politiet, 2019).

Figuren viser kor stor del av påtaleavgjerslene mot kvinner (raudt) og menn (blått), som var knytt til dei ulike kriminalitetstypane. Om ein ser på typen lovbrota som blei påtaleavgjort i 2018, var 6% av forholda menn var mistenkt for, knytt til økonomisk kriminalitet. 8% av påtaleavgjerslene mot kvinner var knytt til dette (Politiet, 2018).

Det kjem fram av NTAES (Nasjonalt tverretateleg analyse- og etterretningsssenter)⁹ i studien «Kriminelle i arbeidslivet», utgitt i 2018, ulike trekk ved straffbare forhold i verksemder. Rapporten viser til at kriminelle i arbeidslivet ofte er sikta for andre straffbare forhold. Det er særleg anmeldingar knytt til økonomi som skil seg ut. 48% blei meldt for straffbare forhold innan økonomi av andre enn Arbeidstilsynet, NAV, Skatt og Toll. Dette kjem frå politiet, kundar, leverandørar og næringslivet elles. Det kjem vidare fram at aksjeselskap er overrepresentert blant kriminelle i arbeidslivet. NTAES hevdar at dette kjem av at det er ei rekke fordeler ved denne typen verksemder, og peikar på korleis eit aksjeselskap kan nyttast i utøvinga av kriminalitet. Denne verksemdsforma inneber ikkje personleg ansvar, der selskapet i seg sjølv er ei juridisk eining. Eit aksjeselskap gir og inntrykk av seriøsitet overfor kundar, leverandørar og myndigheit. Eit lovlydig ytre kan gi tilgang til ulike oppdrag (NTAES, 2018).

Statistisk sentralbyrå har utvikla ein rapport som viser kva verksemder som ofte er offer for økonomisk kriminalitet. Dei største bedriftene, målt etter tilsette, er dei mest utsette i følgje denne studien. Jo større verksemda er, jo fleire relasjonar vil ein ha med omverda, og jo fleire transaksjonar vil ein vere involvert i. Ein vil og ha fleire tilsette som kan utføre underslag eller utruskap. Vidare ser ein ofte at gjerningspersonen for nettopp underslag og utruskap er tilsett ved den gitte verksemda (Ellingsen, 2010).

Tabell 3: Gjerningsperson/føretak, etter lovbrotskategori i prosent (Ellingsen, 2010).

Lovbruddskategori	Egne ansatte	Personer utenfor	Antall utsatte i alt (veid)=315
Grovt bedrageri	13	86	84
Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser	63	36	56
Underslag	79	23	85
Forbrytelser i gjeldsforhold	12	94	32
Regnskapsovertredelser	---	---	---
Unndragelse av skatt, mva. eller toll	---	---	---
Pris- og anbudssamarbeid	16	90	40
Andre former for økonomisk kriminalitet	12	89	81

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

⁹ Nasjonalt tverretateleg analyse- og etterretningsssenter (NTAES) er eit av tiltaka i Regjeringens sin strategi mot arbeidslivskriminalitet. Dette er eit samarbeid mellom politiet, Skatteetaten, Toll, NAV, Arbeidstilsynet og ØKOKRIM.

2.4.2 Korrupsjon

Når det gjeld korrupsjon og den potensielle lovbrutarar, ser ein av ØKOKRIMs risikovurdering at dette ofte er personar som sit med posisjonar med avgjerslemyndigheit. Dette er personar som forvaltar viktige ressursar. Slike personar blir sett på som interessante å bestikke. Personleg vinning framstår også her, som i KPMGs studie, som den vanlegaste motivasjonen (ØKOKRIM, 2014).

2.4.2 Underslag og økonomisk utruskap

ØKOKRIM hevdar at det ofte er personar som blandar selskapets økonomi og privat økonomi, som gjennomfører underslag og økonomisk utruskap. I desse sakene er det stort sett nye aktørarar frå sak til sak, og då vil ofte motivet vere akutt pengebehov. Likevel finst det nokre gjengangarar. Gjerningspersonane har då ofte pådratt seg økonomiske forpliktingar frå tidlegare underslag og utfører derfor nye underslag for å dekke opp dei førre. Det er rapportert frå fleire politidistrikt om ei auke i meldte tilfelle frå selskap som er utsatt for underslag som er gjort av rekneskapsførarar eller andre med økonomiansvar i verksemda (ØKOKRIM, 2014).

2.5 Effekten av økonomisk kriminalitet

Økonomisk kriminalitet påverkar selskapsinteresser og offentlege interesser i negativ forstand. Slik kriminalitet kan også påverke enkeltindividet direkte. Til dømes vil misbruk av offentlege støtteordningar medføre ein auke i utgifter for det offentlege og vil svekke grunnlaget for velferdsstaten (Storberget & Johnsen, 2011). Vidare er den økonomiske kriminaliteten ei hindring for økonomisk vekst, spesielt ettersom den påverkar tillita til marknaden. Korrupsjon i seg sjølv er samfunnsøkonomisk ulønnsamt, då det fører til at nokre transaksjonar som ikkje er samfunnsøkonomisk lønnsame, blir privatøkonomisk lønnsame. Vidare fører korrupsjon til at personar engasjerer seg i, og nyttar tida på, korrupte aktivitetar i staden for andre produktive gjeremål. Denne typen kriminalitet vil og føre til svekka tillit mellom bedrifter, næringsliv, hushald og offentlege styresmakter. I dei seinare åra har det blitt avdekka ein rekke korrupsjonssaker og fleire har blitt dømt til strenge straffar. Dette har bidrege til auka merksemd og medvit hjå myndigheitene, næringsliv og bedrifter. Kva konsekvensar korrupsjon og underslag har for samfunnet, selskapa og individa vil bli gjort greie for under.

2.5.2 Korrupsjon

Det er fleire årsakar til at korrupsjon bør slåast ned på, og som viser kva konsekvensar som oppstår dersom individ vel å ta del i slike handlingar. For det første vil korrupsjon vere ein trussel mot rettsstaten, demokratiet og menneskerettar. Årsaken til dette er at korrupsjon svekker etiske og moralske verdiar. For det andre vil korrupsjon føre til forskjellsbehandling og hindrar sosial rettferd. Dette skjer fordi individ som utfører slike handlingar oppnår urettmessige fordelar, som andre ikkje får og dermed vil det gå på bekostning av andre. I tillegg vil korrupsjonen føre til feilfordeling av ressursar, ettersom ressursane blir flytta frå opphavleg instans til korrupt instans. For det tredje vil korrupte handlingar føre til at dei involverte verksemdene lider økonomiske tap, og i nokre tilfelle tap av omdømme. Sidan slike handlingar kan få store økonomiske konsekvensar, vil dei fleste aktørar halde seg borte i frå korrupsjonsmistenkte verksemder. Vidare vil korrupsjon vere eit hinder for sosial og økonomisk utvikling, ettersom etablerte ordningar som velstand og tryggleik blir truga av korrupte regimer og verksemder (Gottschalk, 2010, s.16).

I tillegg til dei store samfunnsmessige konsekvensane ved korrupsjon, kan det også få betydelege økonomiske konsekvensar for bedriftene ved deltaking i korrupte handlingar (Eriksen, 2019, s.16). Individua som er direkte involverte risikerer personleg straff, men også selskapet risikerer både føretaksstraff og økonomiske erstatningsansvar for tilsette sine korrupsjonshandlingar. Andre risikoar eit korrupsjonsdømd selskap står overfor, er å bli utestengt frå offentlege anbod og omdømmetap. Korrupsjon kan gi skeiv konkurranse, som vil undergrave open konkurranse. Vidare kan slike handlingar gi helsefarlege kontraktsbrot, der til dømes det kan bli gitt dårlege material og sette liv og helse på spel.

Økonomar hevder at utfordringa med korrupsjon ikkje handlar om at det er ulovleg, men er knytt til at avgjersler blir negativt påverka og skapar ineffektivitet for samfunnet (Søreide, 2013, s.36). Risikovurderinga til ØKOKRIM (2015-2016) fastslår at: *«korrupsjon bryter ned folks tillit til samfunnet og dets institusjonar og økt korrupsjon kan på sikt undergrave både fundamentet, og finansieringa av, vårt demokratiske velferdssamfunn»* (ØKOKRIM, 2014). Korrupsjon kan vere opphavet til ulike konsekvensar, og Tina Søreide meiner det er mogleg å mogleg å skilje mellom dei. Ho har vidare utvikla ein oppsummerande tabell av ulike mekanismar og påfølgjande konsekvensar av korrupsjon, basert på diskusjon i Rose-Ackerman (1999) (Søreide, 2013, s.37). Denne viser at ein kan dele korrupsjon inn i fire ulike

kategoriar etter kva type fordel handlinga representerer. Vidare går det fram at det dermed er ulike konsekvensar av dei ulike kategoriane av korrupsjon, som vist i tabell 4 under.

Tabell 4: Mekanismar og konsekvensar av korrupsjon (Søreide, 2013).

Kategori/type fordel	Direkte konsekvens	Døme
Ulovleg fordel	Konsekvensane/kostnadane av den kriminelle handlinga	Terrorisme, import av ulovlege varer
Lovleg, men knapp	Fordeling av fordelar basert på betalingsviljen heller enn behov eller konkurranse	Helsetenester, utdanning, offentlege anbodskonkurransar
Lovleg fordel gjort knapp	Færre fordelar tildelast	Offentleg velferd, tollklarering
Ingen knappheit, og fordelen er meinst å vere gratis	Uformell skattlegging av konsumentar	Tilgang til infrastruktur (straum, vatn, telefon)

2.5.3 Underslag og økonomisk utruskap

Risikovurderinga til ØKOKRIM for 2015-2016 peiker på at økonomisk utruskap og underslag kan føre til konsekvensar for enkeltpersonar og bedriftseigarar som blir utsatt for denne type kriminalitet. Slike kriminelle handlingar kan ramme bedrifter og deira moglegheit for å drive lønnsamt. Underslag kan oftast skjulast i rekneskapen, og dermed vil rekneskapen gi eit feilaktig bilete av den økonomiske situasjonen og tilhøyrande transaksjonar. Konsekvensane av underslag og økonomisk utruskap er i utgangspunktet økonomisk tap. Vidare kan det også føre til urett i verksemda ved at det oppstår mistillit og urettmessige forhold.

2.6 Kvitsnippskriminalitet

2.6.2 Definisjon

Omgrepet kvitsnippskriminalitet blir ofte nytta i samanheng med økonomisk kriminalitet og misleghald. Sett ut ifrå eit historisk perspektiv, har kvitsnippskriminalitet vore knytt til lovbrøt som blir gjennomført av personar frå dei øvre sosiale lag i samfunnet (Kristoffersen, 2017, s.437). Ein kan også definere kvitsnippskriminalitet som misbruk av legitim stillingsmakt. Denne typen kriminalitet blir utført av eliten i samfunnet, der posisjon og makt står sentralt. Personar med tillit innan næringsliv, forvaltning og politikk misbruker sine

posisjonar og gjennomfører ulike typar økonomisk kriminalitet. Typiske dømer på dette er underslag, skatteunndraging og korrupsjon (Gottschalk, 2018, s.17).

Det er fleire typiske kjenneteikn ved individ som vel å gjennomføre kvitsnippskriminalitet. Dette kan til dømes vere individ som er velstående med høg utdanning, har gode venner i viktige posisjonar i samfunnet, og er tilsett i leiande stillingar i lovlege verksemdar (Gottschalk, 2018, s.134). Individida nyttar seg av verdiar som respekt og tillit, og brukar sin høge sosiale status til å utføre kriminelle handlingar i jobben. Ofte vil ikkje individet sjå på seg sjølv som kriminell, men vil heller identifisere seg sjølv som ein samfunnsbyggjar.

2.6.3 Årsakar til kvitsnippskriminalitet

Lovlege handlingar kan medføre større anstrengingar, og derfor kan økonomisk kriminalitet vere ei bekvemmeleg løysing. Slike situasjonar kan oppstå når vanskeleg eller umogleg å finne alternative, legale løysingar (Gottschalk, 2018, s.22). Ved å nytte seg av bekvemmelege løysingar, kan ein spare ressursar og frustrasjon. Motiv og årsak til slik kriminalitet vil variere, men me vil fokusere på bekvemmelegheitsteori som forklaring.

Bekvemmelegheitsteori

Bekvemmelegheitsteorien skildrar tre perspektiv ved kvitsnippskriminalitet. Det første er det økonomiske perspektivet. Dette handlar om at ei kriminell handling blir gjennomført for å oppnå ein urettmessig gevinst. Den andre perspektivet er det organisatoriske. Her blir den kriminelle handlinga gjennomført i tilknytning til individets profesjon og posisjon. Til slutt har ein det åtferdsmessige perspektivet. Her forklarar ein den kriminelle handlinga med at individet er i stand til å utføre økonomiske lovbrøt, og i tillegg kan akseptere sine egne handlingar. Teorien har fokus på at kvitsnippslovbrøt blir utført dersom kriminalitet er ein meir bekvem handling enn andre alternative handlingar i same situasjon (Gottschalk, 2018, s.29). Ein slik situasjon kan vere prega av konflikt og kriser, samt freistingar og sjansar.

Motivet i den økonomiske dimensjonen er å unngå økonomisk krise eller å utnytte ein økonomisk situasjon, slik at den tilfredsstillar behovet til individet. Vidare handlar den organisatoriske dimensjonen om moglegheita til å utføre økonomisk kriminalitet, og dens sjans til å skjule ulovlege handlingar bak lovlege. Den åtferdsmessige dimensjonen er knytt til kor villig individet er til unormal åtferd ved tanke på straffbare handlingar. Dei tre

dimensjonane kan verke saman, og dannar med dette bekvemmelegheitsteorien. Ein slik teori vil fungere som eit hjelpemiddel for å forstå årsakar og auke forståing for kven som utfører kvitsnippskriminalitet (Gottschalk, 2018, s.85).

2.6.4 Prinsipal-agent teorien i eit organisatorisk perspektiv

Prinsipal-agent-teorien kan belyse kvitsnippskriminalitet i ein organisatorisk kontekst. Prinsipal er ei nemning på ein person eller eit organ som delegerer arbeidsoppgåver til ein agent. Prinsipalen kan vere eit styre i ei bedrift som overlet leiinga av selskapet til administrerande direktør. Administrerande direktør er då agenten i denne relasjonen. Direktøren kan i sin tur overlata arbeidsoppgåver til avdelingssjefar, der direktøren er prinsipal, medan avdelingssjefane blir agentar. Agentar utfører arbeidsoppgåver på oppdrag av prinsipalar. Agentperspektivet i denne teorien skildra problem som kan oppstå mellom prinsipal og agent som følgje av divergerande preferansar og ulike verdiar, asymmetri i kunnskap om aktivitetar og ulike haldningar til risiko (Gottschalk, 2018, s.55).

Prinsipalar må alltid mistenke at agentar tek avgjersler som gagnar dei sjølve på bekostning av prinsipalen (Gottschalk, 2018, s.56). Dette kan sjåast i samanheng med teorien om det økonomiske mennesket, såkalla «homo economicus». Dette er eit vesen som i alle situasjonar er ute etter å maksimere eigeninteresse, sjølv om det skulle skje på bekostning av andre. På overflata kan ein verke redeleg og sivilisert, men i botn er det i utgangspunktet egoistiske omsyn som gjeld. Filosofen Thomas Hobbes hevdar at menneske er grunnleggjande sett egoistiske, og det er dette som driv oss. Mennesket er skapt til å gjere det som tilfredsstillar eigne behov, der dette kan gå på bekostning av andre, om det er naudsynt. Det rasjonelle og økonomiske menneske vil alltid velje den løysinga som fremjar eigeninteressa (Kvalsnes, 2017).

Generelt er korrupsjon og andre former for økonomisk kriminalitet ein konsekvens av prinsipalens manglande evne til å kontrollere og forhindre agenten frå å misbruke sin posisjon til personleg gevinst. Likevel kan prinsipalen like gjerne vere den kriminelle. Prinsipal og agent har ulike rollar i ein organisatorisk kontekst, der begge har lite informasjon om kvarandre sine aktivitetar. Avgjersler blir tatt av personar i organisasjonen med myndigheit til å føreta seg dette. Ei avgjersle kan definerast som eit val mellom to eller fleire handlingar. I

bekvemmelighetsteorien er det to hovudalternativ: det lovelege eller det ulovelege. Avgjersletakarar vel det som er mest bekvemt (Gottschalk, 2018, s.56).

Den organisatoriske moglegheita for økonomisk kriminalitet er ofte stor når ein er sett til å løyse oppgåver åleine. Eit døme på prinsipal-agent-perspektivet er tidlegare finansdirektør i bokforlaget Aschehoug. Finansdirektøren hadde fått i oppdrag av administrerande direktør å trekke forlaget ut av ei bokforhandlarkjede. Prinsipal (administrerande direktør) var ikkje merksam då agent (finansdirektør) utførte denne arbeidsoppgåva. Avviklingsprosjektet, som agent hadde ansvaret for åleine, endte med at finansdirektøren underslo fleire millionar kroner før han tilfeldigvis blei avslørt og dømd til tre års fengsel. Toppsjefar står i ei særstilling i prinsipal-agent-perspektivet. Konsernsjefar og andre administrerande direktørar har ofte vide fullmakter samtidig som det ofte er lita eller inga kontroll. Eigaren eller styret er satt til å kontrollere toppsjefen, men lykkast sjeldan (Gottschalk, 2018, s.58).

2.6.5 Kjenneteikn ved kvitsnippsforbrytarar

Ein kvitsnippskriminell vil typisk vere eit individ som er velstående med høg utdanning, og ein viktig posisjon i samfunnet og er tilsett i ein leiande stilling i ei lovleg verksemd. Personen nyter respekt og tillit, og har høg sosial status i samfunnet. Kvitsnippsforbrytaren er ein person med makt og tillit knytt til posisjonen sin, og tilhøyrar på denne måten eliten. Eliten har generelt meir kunnskap, peng og status enn andre i befolkninga. Ein elite er ein minoritet som opptrer som ein autoritet overfor andre. Personen utnyttar sin posisjon til å utføre økonomisk kriminalitet. Dessutan har lovbyrtaren ofte ressursar til å skaffe seg betre forsvarar enn andre kriminelle, og tilhøyrar gjerne same samfunnslag og borgarskap som dommaren, aktoren og forsvararen i ei eventuell rettssak (Gottschalk, 2018, s.135).

Kvitsnippsforbrytaren er vanlegvis uavhengig og uansvarleg, uærleg og antisosial (Collins & Schmidt, 1993) og manglar integritet og sosial samvit (Price & Norris, 2009). Dette kan me til dømes sjå i ei sak om ein kraftverksjef i Noreg. I 2007 blei ein kraftverksjef tiltalt for korrupsjon og økonomisk utruskap. Kraftverksjefen hadde tidlegare leia to interkommunale aksjeselskap, eit vassverk og eit reinseanlegg i perioden 1969 til 2005. Kraftverkssjefen blei oppfatta som ein viktig samfunnsbyggjar. Tiltalen mot lovbyrtaren omfatta 60 kriminelle forhold, blant anna tapping av offentlege selskap for 70 millionar kroner.

I denne saken ser ein at den kriminelle handlinga fekk føregå i ein lengre periode, med eit stort omfang, utan at nokon stoppa det. I nærmiljøet blei personen oppfatta som ein helt. Likevel viste det seg at kraftverksjefen var skuldig i grov korrupsjon og tjuveri av kommunale verdiar. Gruppetilhøyrslø og sosial status verkar inn i denne saka, der det ser ut til at dette forsterka eit lokalsamfunn sin tilbøyelegheit til å ignorere dei kriminelle handlingane. Denne saken er med dette eit typisk døme på kvitsnippskriminalitet, der høg sosial rang og tillit utnyttast til å gjennomføre lovbrøt (Søreide, 2013, s.16).

2.6.6 Konsekvensar ved kvitsnippskriminalitet

Som mange andre former for økonomisk kriminalitet, vil også kvitsnippskriminalitet vere ein trussel for ulike samfunnsinteresser og verdiar (Gottschalk, 2018, s.136). For det første vil den straffbare handlinga skade store økonomiske verdiar, og kriminaliteten medfører økonomiske tap for andre. For det andre vil den kriminelle ha eit nettverk til å skjule den kriminelle profitten, og vil som oftast bli beskytta av sin posisjon og stilling.

2.7 Avdekking av økonomisk kriminalitet

2.7.1 Rapporteringsplikt

For å avdekke økonomisk kriminalitet er ein avhengig av ulike aktørar. Finansinstitusjonar, revisorarar, advokatar og rekneskapsførarar er nokre av dei juridiske personane som har rapporteringsplikt etter kvitvaskingslova. Dette inneber at dersom det oppstår mistanke om at ein transaksjon har tilknytning til utbytte av straffbare handlingar, pliktar desse å rapportere om forholdet til Enheten for finansiell etterretning (EFE) i ØKOKRIM. Formålet med rapporteringsplikta er å forenkle avdekkinga av profittmotivert kriminalitet (ØKOKRIM, 2014).

2.7.2 Varsling

For at økonomisk kriminalitet skal kunne førebyggjast, oppdagast og straffast er det ofte nødvendig at det blir varsla om, gjerne av andre tilsette eller nokon som har ein relasjon til den verksemda det gjeld. Eit godt varslingsssystem vil bidra til å førebyggje og avdekke misleghald. Å varsle er å seie i frå om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen.

Kritikkverdige forhold kan delast inn i arbeidsmiljørelaterte saker, økonomisk kriminalitet og andre varslingsaker. Near og Miceli (1985) definerer varsling som avsløringar føretatt av

noverande eller tidlegare tilsette vedrørande ulovlege eller uetiske forhold i selskap, som vidareformidlast til personar eller organisasjonar som er i posisjon til å reagere mot desse handlingane. Varsling er ein mekanisme for å hindre og behandle konflikhtar som i enkelte tilfelle kan gjere at tilsette utsett for ei avveging mellom yringsfridom og lojalitet til arbeidsgivar. Varsling kring økonomisk kriminalitet er ofte prega av at varslaren gir informasjon om noko som kan vere symptom på slik kriminalitet, utan at varslaren kjenner samanhengen (Tvedt, 2014). 2% av varslingane av kritikkverdige forhold var i 2018 retta mot korrupsjon, og 5% same året gjaldt underslag og andre økonomiske misleghald (Trygstad & Ødegård, 2018). Retten til å varsle om kritikkverdige forhold er regulert av arbeidsmiljølova, noko me kjem tilbake til i kapittel 3.1.4.

2.7.3 Organisasjonskultur

Intern lojalitet og solidaritet kan verke inn på varsling av økonomisk kriminalitet. Lojalitet og solidaritet kan vere nyttig og nødvendig i nokre situasjonar, men det same samhaldet kan vere til skade om lojaliteten inneber at arbeidsgivar og andre tilsette skal beskyttast frå andre. Ei verksemd kan ofte utvikle ei felles oppfatning av kva som er idealet for korleis praksisen i ei verksemd skal gjennomførast, og korleis ein som medlem av denne skal oppfatte, tenke og føle. Dette kan igjen påverke haldinga til ein tilsett når det gjeld å varsle. Ein kan oppdage kritikkverdige forhold, men som følgje av at det har utvikla seg ein organisasjonskultur som tilseier at «det er nødvendig for å nå mål» og «det er slik vi gjer det», vil dette påverka haldingane og kor vidt ein tilsett ønsker å varsle. Dette kan ein hevde at har ein samanheng med at å varsle er ikkje noko ein gjer mot eit medlem av gruppa (Eriksen, 2014).

2.7.4 Reaksjonar på varsling

Varslingsprosessar kan vere svært krevjande for den som varslar. I rapporten «Varsling i norsk arbeidsliv 2018» kjem det fram at fire av ti opplev at det hjalp å varsle. 19% har opplevd negative reaksjonar og sanksjonar som følgje av varslinga, og desse er då mindre tilbøyelege til å ville varsle igjen. Fafo hevdar at halvparten av dei som er opplever kritikkverdige forhold, let vere å varsle. Den viktigaste årsaka er frykt for konsekvensane. Det er fleire forhold som påverkar varslingsaktiviteten, der det mellom anna er høgare sannsyn for at ein varslar om ein jobbar i privat sektor og den gitte verksemda har mange tilsette. Fafo hevdar at det ikkje hjalp å varsle i 41% av varslingssakene, då det ikkje førte til noko vesentleg endring (Trygstad et al., 2019).

3. Vurdering av lovverk og handheving i Noreg

I dette kapitlet vil me forklare juridiske omgrep som inngår i oppgåva, med fokus på dei ulike lovverka og spesifikke paragrafane som er sentrale for omfanget av økonomisk kriminalitet. Me vil og forklare korleis lovar og reglar handhevast i Noreg. Me presenterer dei handhevingsinstansane som er mest relevante for problemstillinga, og går igjennom kva ansvar desse har. Vidare ser me på samarbeidet og informasjonsflyten mellom dei ulike etatane.

3.1 Relevante lovverk

Økonomisk kriminalitet kan utløyse sivilrettslege reaksjonar og krav, til dømes krav om handheving av kontraktar, oppseiing av tilsette, erstatning og liknande. Til tross for dette skal me her fokusere på dei strafferettslege sidene ved økonomisk kriminalitet. Dette for å danne eit bilete av korleis ulike former for økonomisk kriminalitet blir regulert i dag.

3.1.1 Straffelova

Lov om straff (straffelova) av 20.mai 2005 nr.28 (strl.) er meint til å regulere åtferd, og er underkasta krav til klarheit for å kunne brukast mot menneske og føretak. Straffelova byggjer på menneskerettane slik dei kjem til uttrykk i FNs menneskerettserklæring og Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (Elden, 2017). Straffelova regulerar straffbare handlingar, noko som vil seie at den gjeld alle former for straffbare lovbrøt. Dette kan så vel som ei gjennomført handling, gjelde unnlatingar, forsøk på straffbare handlingar og medverknad til eit lovbrøt.

Gjerningspersonen kan vere ein fysisk eller juridisk person. Dette legg opp til at føretaket i seg sjølv kan straffast ved økonomisk kriminalitet. Føretaksstraff vil bli diskutert seinare i dette kapitlet.

Korrupsjon

Den norske straffelova definerer korrupsjon som «*den som for seg selv eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel anledning av stilling, verv eller oppdrag, eller gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller*

oppdrag», jf. strl. §276a. Straffa for korrupsjon er bøter eller fengsel på inntil tre år. Medverknad vil bli straffa på same måte. I samanheng med økonomisk kriminalitet vil medverknadsansvar vere aktuelt for revisorar, autoriserte rekneskapsførarar og konsulentar, men og for tilsette i verksemda. Vidare skil straffelova mellom korrupsjon og grov korrupsjon, der sistnemnde er regulert i strl. §276 b. Grov korrupsjon kan straffast med fengsel på inntil 10 år. Heimelen legg deretter vekt på: «Ved avgjørelsen av om korrupsjon er grov skal det blant annet legges vekt på om handlingen er forøvd av eller overfor en offentlig tjenestemann eller noen andre ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag, om den har gitt betydeleg økonomisk fordel, om det forelå risiko for betydeleg skade av økonomisk eller annen art, eller om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig reknskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap».

Den juridiske definisjonen av korrupsjon legg vekt på ordet utilbørleg. Det blir stilt krav om at det skal dreie seg om ein utilbørleg fordel. Dette er ein rettsleg standard som regulerer grensa mellom lovleg og ulovleg handling. Kva som skal til for at det er ein utilbørleg fordel vil avhenge av fleire faktorar, der ein må føreta ein totalvurdering av den gitte situasjonen med følgjande tolking av rettskjeldefaktorane (Langfeldt, Bråthen, Viken & Minde, 2018). Rettspraksis viser vidare at fordelens økonomiske verdi, partanes stilling eller posisjon, formålet bak ytinga og grad av openheit i forhold til mottakarens oppdragsgivar, sedvane på området, er sentrale vurderingselement. Som følgje av at korrupsjon og den utilbørlege fordelens omgrep som er relativt diffuse, vil det oppstå gråsoner, og det kan ofte vere utfordrande å fastslå kva som er ulovleg (Søreide, 2014).

Underslag (bedrageri) og økonomisk utruskap

Underslag er regulert i strl. §§324-326. «For underslag straffes den som med forsett om en uberettiget vinning for seg selv eller andre rettstridig a. selger, forbruker eller på en annen måte tileigne seg en løseøregjenstand eller pengefordring som han besitter, men som tilhører en annen, eller b. forføyer over penger har innfordret fra en annen, eller som på en annen måte er betrodd på han». Straffa for underslag er bot eller fengsel på inntil to år. Det vil og vere naturleg å nemne strl. §371 om bedrageri. Heimelen legg til grunn at bedrageri er handlingar der ein bevisst skaffar seg sjølv eller andre ein uberettiga vinning. Ein skil mellom alminneleg, grovt og mindre bedrageri, der førstnemnte blir straffa med bot eller fengsel på

inntil to år, medan grovt bedrageri straffast med fengsel på inntil 6 år, jf. §§371 og 372. Mindre bedrageri straffast med bot når straffeskulda er lita fordi det gjaldt ein ubetydeleg verdi og forholda for øvrig tilseier det, jf. strl. §372.

Økonomisk utruskap blir i straffelova definert som det å handle mot ein annan sine interesserer, som ein styrer eller har tilsyn med, med fortsett om å oppnå ein uberretiga vinning for seg sjølv eller andre, eller om å skade, jf. strl. §390. Dette straffast med bot eller fengsel på inntil to år. Ein skil mellom økonomisk utruskap og grov økonomisk utruskap, der sistnemnde blir straffa med fengsel på inntil 6 år. Når det gjeld vurderinga av grov utruskap er det dei same elementa som ved grov korrupsjon, som er i fokus.

3.1.2 Kvitvasking

Mange former for økonomisk kriminalitet kan beskrivast som vinningskriminalitet, der formålet med handlingane er å oppnå økonomisk utbytte i ei eller anna form. Ettersom vinninga er oppnådd ved ulovlege handlingar, vil det vere nødvendig å finne måtar å gjere desse «kvite» og få utbyttet inn i den lovelege økonomien. For kvitvasking straffast den som *«a. yter bistnad til å sikre utbyttet av en straffbar handling for en annen ved å for eksempel innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller investere det, eller b. gjennom konvertering eller overføring av formuesgoder eller på en annen måte skjuler eller tilslører hvor utbyttet av en straffbar handling han selv har begått, befinner seg, stammer fra, hvem som har rådigheita over det, dets bevgelser, eller rettigheter som er knyttet til det»*, jf. strl. §337. Straffa for kvitvasking er bot eller fengsel på inntil to år. Her skil ein også mellom alminneleg kvitvasking og grov kvitvasking, der grov kvitvasking straffast med fengsel på inntil seks år. Ved vurdering av om kvitvaskinga er grov blir det mellom anna lagt vekt på kva slags handling utbyttet stammar frå, og om det er av betydeleg verdi, og om lovbrytaren har drive kvitvasking regelmessig.

3.1.3 Arbeidsmiljølova

Arbeidsmiljølova representerer den lovmessige reguleringa av varsling av kritikkverdige forhold på arbeidsplassen. Arbeidsmiljølovas varslingsreglar trådde i kraft i 2007, med viktige endringar innført frå juli 2017. I denne lova blir det stilt krav til verksemder i privat næringsliv og offentleg sektor om varslingsrutinar. Arbeidsgivar pliktar å leggje til rette for varsling, og arbeidstakar blir gitt rett til å varsle samtidig som varslarane skal beskyttast mot

straff (Tvedt, 2014). Arbeidsmiljølova §2-4 regulerer sjølve retten til å varsle, medan lova sin §2-5 legg til grunn vern mot gjengjeldelse. Dette set forbod mot at arbeidstakaren blir utsatt for ulovleg sanksjonering, som følgje av varslinga. Arbeidsmiljølova §3-6 regulerar arbeidsgivarens plikt til å leggje til rette for varsling. Desse tre bestemmingane heng saman og samspelar med sikte på å redusera terskelen for å varsle og sikre at kritikkverdige forholdet kjem fram til rette avgjersletakar (Eriksen, 2014).

3.2 Straff

Straff inneber at individ som har utført handlingar som er strid med reglar definert på vegne av fellesskapet, blir påført eit onde. Ei sentral hensikt bak straffa er nettopp at den skal verke førebyggjande, noko som inneber at den er forventa til å redusera ulovleg åtfærd i eit samfunn. Det er ulike måtar å nå dette målet på. Strafferetten gir uttrykk for kva samfunnet bør oppfatte som uakseptabel åtfærd. Straff fungerer som ein reaksjon på den uakseptable handlinga, og kan på ha innverknad og førebyggjande effekt på individ sin tilbøyelegheit til å gjere lovbrøt (Søreide, 2013).

Det er ulike straffemetodar når det gjeld økonomisk kriminalitet, herunder fengsel og bot. Vidare kan både fysiske personar og juridiske einingar straffast. Eit stort fleirtal av lovene på området handhevast gjennom ein kombinasjon av straffeansvar ilagt personar og selskap. Dei sentrale spørsmåla handhevingsinstansane står overfor er knytt til korleis sanksjonering av individ og selskap skal strukturerast saman, for å avskrekke kriminalitet på ein mest mogleg effektiv måte (Arlen, 2012). Føretaksstraff vil bli diskutert i 3.2.2. Inndraging er også sentralt, men blir ikkje sett på som straff. Likevel føl inndraginga dei straffeprosessuellereglane i straffeloven kapittel 13. Krav om inndraging kan skje saman med straff i førelegg, tiltaleavgjersle, eller åleine (Langfeldt et al., 2017).

Det kjem fram av regjeringas handlingsplan vedrørande økonomisk kriminalitet at *«det er et grunnleggande krav at samfunnet håndhever lovovertrædelse forholdsmissig. Videre er det av stor betydning at sanksjoner ilegges mest mulig effektivt, slik at flest mulig saker avsluttes med en reaksjon...»* (Storberget & Johnsen, 2011). Forholdet mellom politi, påtalemyndigheit og dei ulike kontrolletatane er sentralt i ein effektiv bekjemping av økonomisk kriminalitet.

Utviklinga det siste tiåret har gjort at samarbeidet og ansvarsområda har endra seg.

Domstolane konkluderte med at dobbeltstraffforbodet i Den europeiske

menneskerettigheitskonvensjonen er til hinder for gjentatt forfølgning av same person for same forhold med sanksjonar som er straff i følge konvensjonen. Dette inneber at tidlegare ordning, der det først blei i lagt administrativ sanksjon av tilsynsorganet, og deretter bot eller fengsel av domstolane, ikkje kan oppretthaldast (Dørum & Foss, 2004)

3.2.1 Føretakstraff

Strafferettssystemet er basert på prinsipp om at individ skal haldast ansvarlege for eigne handlingar. Det har i seinare tid blitt meir vanleg i fleire land å halde selskapa ansvarlege, i ein kombinasjon med straff av individ. I situasjonar der det er klart at selskap deltek i noko ulovleg, bør dei ansvarlege identifiserast. Samtidig vil det vere moglegheit for at føretaket individet har utført handlinga på vegne av, sanksjonerast. Om ikkje, ville føretaket kunne spekulere i fortieneste gjennom lovbrøt og «ofre» nokre tilsette om lovbrøta blir avslørt. Det er og viktig å nemne at det er avgrensingar i kor stor bot ein enkeltperson i eit føretak kan ileggjast. Slike bøter vil ofte ikkje utlikne den oppnådde gevinsten, ved til dømes korrupsjon. På den andre sida, om ansvaret berre blei plassert i eit føretak, ville formålet med straffa, som er å plassere ansvar for avgjersler, ikkje oppnåast (Langfeldt et al., 2017).

Føresetnaden for føretaksstraff er at lovbrøtet er gjort av nokon som har handla på vegne av føretaket, ofte tilsette eller tillitsvalte, men og etter omstendene medkontrahentar (tredjemann). Den handlande må ha hatt mynde til å representere føretaket, jf. aksjelova §§6-12 flg., §§6-30 flg., og selskapslova §2-18, §2-21 og §2-22. Det vil seie at gjerningspersonen må ha hatt heimel til å handle på vegne av føretaket, men det er ikkje krav om konkret heimel til å føreta lovbrøtet. Det er vidare heller ikkje krav om at føretaket har hatt fordel av den ulovlege handlinga. Grunngevinga for straff mot føretak kan mellom anna vere at føretaket som organisasjon ikkje har iverksatt tiltak for å hindre lovbrøtet. Bøtestraff og rettigheitsstraff er vanlege former for føretakstraff (Langfeldt et al., 2017).

Å handle på vegne av føretaket og ansvarskjensle heng ofte saman. Ansvarskjensla for individet vil vere påverka av gruppetilhøyrse. Om føretaksstraff og gruppetilhøyrse er to faktorar som viskar ut den individuelle ansvarskjensla, kan diskuteras. Uansett vil ein med tryggleik seie at eit individ som er involvert i økonomisk kriminalitet, vil kunne haldast ansvarleg, enten det opererer på vegne av føretaket eller av individuelle incentiv. Med dette

vil det vere svært viktig at straffa treff avgjersletakaren for oppnå ein slik effekt som teorien predikerer (Søreide, 2013, s.96).

3.2.2 Rettsøkonomiske føresetnadar for at straff skal ha effekt

Søreide hevdar at det er fleire vilkår som er relevante for at auka straff skal resultere i lågare kriminalitet, og som verkar inn på kor vidt straff påverkar tilbøyelegheita til å utføre lovbrøt (Søreide, 2013, s.190).

For at straff skal ha effekt er det sentralt at lovbrøytaren sit igjen med ein negativ nettogevinst. Dette inneber at kostnadane ved oppdaginga av lovbrøtet er større enn gevinsten tent ved sjølve handlinga. Gitt rasjonalitetsantakinga i kapittel 2, må verdiane som skal hentast inn gjennom bot eller fengselsstraff, tilsvare gevinst dividert på sannsynet for å bli avslørt. Vidare antek ein at ein førebyggjande effekt av straff vil avhenge av om straffa er føreseieleg. Søreide peikar på at vissheit om at lovbrøt blir avslørt og straffast vil redusera tilbøyelegheita til å utføre lovbrøt (Søreide, 2013, s. 191). Dessutan er det innlysande at risiko for oppdaging og straff påverkar. Risiko, som produktet av sannsyn og konsekvens, vil påverke vurdering av nyttemaksimering. I tillegg vil straffas omfang ha innverknad på den preventive effekten. Lågt straffenivå vil truleg auke tilbøyelegheita til å delta i eller å utføre kriminelle handlingar. Prinsippet om marginal avkastning kan også nemnast i denne samanheng. Dette inneber at straffa må stige proporsjonalt med størrelsen på gevinsten som er oppnådd ved lovbrøtet (Søreide, 2013, s.192). Ein kan dermed seie at det er ulike faktorar som spelar inn på effekten av straff.

Det er også viktig å presisere at rasjonalitetsvurderinga for det gitte individet skjer både før og etter eit eventuelt brotsverk. Før brotsverket vil ein potensiell lovbrøytar vurdere produktet av sannsynet for å bli oppdaga og straffa ein eventuelt får, og kor vidt dette overskrider eventuell gevinst. Om produktet av sannsyn og straff overskrider gevinst, vil den potensielle lovbrøytaren ikkje gjennomføre den kriminelle handlinga. Det vil då seie at sannsynet for å bli oppdaga multiplisert med straffa ein får ved oppdaging, må vere mindre enn gevinsten for at den rasjonelle aktøren gjennomfører ei straffbar handling. Samtidig vil rasjonalitetsteorien vere relevant etter at lovbrøtet er utført. Her er det fokus på om den samla straffa overskrider gevinst oppnådd ved den kriminelle handlinga. For at straffa skal verke avskrekkande og ha preventiv effekt, må den vere minst like stor som utbyttet som er oppnådd (Søreide, 2013).

3.3 Handhevingsinstansar i Noreg

Når det gjeld lovbrøt knytt til økonomisk kriminalitet, blir dei fleste behandla av lokale politidistrikt. Dei meir komplekse og prinsipielle sakene blir etterforska av ØKOKRIM. Fleire av desse sakene har opphav eller rot i utlandet (ØKOKRIM, 2019). I dette underkapittelet skal me sjå nærmare på dei ulike handhevingsinstansane i Norge, med fokus på Justis – og beredskapsdepartementet, politi og påtalemyndigheitene og ØKOKRIM.

3.3.1 Justis – og beredskapsdepartementet

«*Justis- og beredskapsdepartementet (JD) har ansvar for rettsvesenet, kriminalomsorgen, politi- og påtalemyndigheten, redningstenesten, samfunnssikkerhet, utlendingsmyndigheter og samordning av norsk politikk i polarområdene*» (Regjeringen, 2018). Departementet sine oppgåver er mellom anna å utarbeide handlingsplanar og strategiar, proposisjonar og meldingar, lover og forskrifter. Det kjem fram av statsbudsjettet for 2020 at målet til departementet framleis vil vere å fokusere på særleg tre områder: straffesakskjeda, samfunnstryggleikskjeda og migrasjonskjeda. Bakgrunn for dette er at ein dermed kan oppnå gode resultat ved å styrke og effektivisere alle ledd (Regjeringen, 2018).

Politi og påtalemyndigheitene

Politidirektoratet (POD) er eit forvaltningsorgan som er underlagt Justis- og beredskapsdepartementet. Organet si rolle er mellom anna å gjennomføre regjeringa sin politikk gjennom tildelingar og oppdrag, samt å leie, styre, organisera og utvikle politietaten og lensmannsetaten. Hovudmålet for Den Høgare påtalemyndigheit er til å redusere kriminaliteten, på ein målretta og effektiv måte (Riksadvokaten, u.å). Politiet sitt ansvarsområde er todelt: sjølve ansvaret for straffesaksbehandlninga ligg hjå riksadvokaten, medan Politidirektoratet og Justisdepartementet har ansvaret for administrative og økonomiske spørsmål. Som ein effekt av det tospora systemet underbygger dette påtalemyndigheitenes sjølvstende, og motverkar politisk påverknad i enkeltsaker.

Det kjem fram i straffeprosesslova §225 at «*etterforsking iverksettes og utføres av politiet*». Samtidig kan også riksadvokaten og eventuell statsadvokat velje å gjennomføre ein etterforsking, og bestemme korleis den skal gjennomførast. Det er viktig å fastslå at påtalemyndigheita skal vere objektiv, og til tider uavhengig av politiet. Med tanke på at

påtalemyndigheitas nedste nivå er ei del av politiet, er det ekstra viktig at objektiviteten blir opprettheldt. I tillegg til at påtalemyndigheita må ha tilstrekkeleg kompetanse, må dei også ha tilstrekkeleg kapasitet. På denne måten kan dei ivareta den rolla og det ansvaret som straffeprosesslova legg til grunn (Lier, 2017).

3.3.2 ØKOKRIM

«ØKOKRIM er spissorganet i politiet og påtalemyndigheten for bekjempelse av økonomisk kriminalitet» (ØKOKRIM, 2019). Med andre ord kan ein seie at ØKOKRIM tar dei mest omfattande og kompliserte sakene som dukkar opp på dette området. Etterforskinga som blir utført av ØKOKRIM føregår i faste, og tverrfaglege team som er satt saman av etterforskarar med politibakgrunn, økonomisk eller med anna relevant bakgrunn. Organet jobbar med konkrete saker, og på denne måten sender ut signal til allmennheita om at dersom ein bryt reglane på deira området, vil ein risikere straff.

Når det gjelder kva saker som skal behandlast, vil dette vere ein avgjersle som blir tatt av ØKOKRIMs leing. I tillegg kan organet på eige initiativ opne etterforsking, her på bakgrunn av ei anmelding eller ei melding om mistenkelege transaksjonar (ØKOKRIM, 2019). Gjennom påtaleinstruksen § 35-4 kjem det fram at eininga behandlar særlege brot på økonomisk kriminalitet. For å avgjere om organet skal behandle ei sak, blir det vidare lagt vekt på : «a) etterforskningens omfang, sakens kompleksitet og dens økonomiske størrelse, b) hvorvidt saken har forgreninger til utlandet, c) sakens prinsipielle karakter».

3.4 Samarbeid mellom ulike instansar

Behovet for å styrke myndigheitene sin samla innsats mot økonomisk kriminalitet står fortsatt sterkt i Noreg. Kampen mot økonomisk kriminalitet har vore høgt prioritert av regjeringa, og ein har satsa på å styrke innsatsen på dette kriminalitetsområdet dei seinare åra. Eit godt samarbeid internt i kontrolletatane, mellom dei ulike kontrolletatane, samt mellom kontrolletatane og politiet, er ein føresetnad for å sikre mest mogleg effektiv innsats mot økonomisk kriminalitet. Eit betre samarbeid på ulike nivå og mellom ulike etatar har lenge blitt løfta fram som avgjerande for ein vellukka innsats, noko som kjem til uttrykk i Regjeringa sin handlingsplan mot økonomisk kriminalitet frå 2011 (Storberget et al., 2011).

Ein del av den økonomiske kriminaliteten som oppstår er også organisert, og går over landegrenser og kan få internasjonale konsekvensar. Dette gjer at arbeidet mot slik kriminalitet er særleg tidskrevjande og stiller store krav til samarbeid (Storberget et al., 2011). På denne måten blir det lagt vekt på å auke samarbeidet mellom kontrolletatane. Dersom det skal oppstå eit betre samarbeid er det også viktig at ein aukar ressursinnsatsen på dei ulike områda.

3.4.1 Koordinering av samarbeid

Ein rapport av OECD peikar på at i ei verd med avgrensa ressursar og aukande kompleksitet, må myndighetene arbeide tettare saman for å takle utfordringar som kjem av økonomisk kriminalitet. Dette vil gjelde for myndigheiter som kjempar mot alvorlege økonomiske lovbrøt som skattelovbrøt, korrupsjon og kvitvasking (OECD, 2015). Det kjem fram at instansane bør ha sterkare fokus på deling av kunnskap og ferdigheiter. I følgje rapporten må regjeringa si tilnærming innebære å anerkjenne at separerte myndigheiter ikkje jobbar åleine. For å motverke økonomiske lovbrøt på best mogleg måte vil derfor vere gjennom samarbeid på tvers av instansane.

3.4.2 Teieplikta og samarbeid

Delar av den økonomiske kriminaliteten har dei siste åra blitt meir profesjonell og organisert. På grunn av dette må ein kunne møte desse nye kriminelle nettverka gjennom auka samarbeid mellom kontrolletatane. Gjennom ein rapport frå Juristforbundet (2013) kjem det fram at auka samarbeid føreset at det er ein låg terskel for informasjonsutveksling mellom etatane. På vegen vil det vere fleire utfordringar som ein må løyse. Ein av desse hovudutfordringane er teieplikta.

Teieplikta avgrensar informasjonsflyten mellom dei ulike instansane. Hovudregelen om teieplikt i forvaltning følgjer av forvaltningslova § 13. Der står det «*at enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om noens personlige forhold*». Dersom ein utleverer sensitive opplysningar har ein aksemdsplikt (ØKOKRIM, 2014). Her er det viktig at ein sørger for at ikkje andre enn dei som har krav på opplysningane, får tak i desse. Heimelen for å dele teiepliktig informasjon med påtalemyndigheita kjem fram i § 13b nr.6. Her kjem det fram at teieplikt ikkje skal vere til

hinder, og det handlar om å gi tilgang til opplysningar til andre offentlege organ. Sjølv om det føreligg eit unntak frå teieplikta, vil ikkje dette seie at ein har plikt til å gi opplysningar til påtalemyndigheita. Dette kan til dømes vere at eit offentleg organ ikkje ønsker å levere ut informasjon frivillig, eller er i tvil om ein er innanfor forvaltningsrettens reglar. I ein slik situasjon kan politiet nytte seg av dei straffeprosessuelle reglane for å hente inn informasjonen (ØKOKRIM, 2014).

For å oppsummere har me i litteraturgjennomgangen i kapittel 2, lagt fram teoriar om tilbøyelegheita til å vere involvert i økonomisk kriminalitet, både når det gjeld individ og bedrifter. Vidare har me sett på rasjonalitetsteori, med fokus på avveging mellom nytte og potensiell kostnad for den einskilde ved kriminelle handlingar. I tillegg har denne studien til no, konsentrert seg om den typiske gjerningspersonen, og konsekvensane for samfunnet av både korrupsjon og underslag. Vidare har me hatt fokus på element som verkar inn på motiv for dette, herunder risiko for oppdaging i samanheng med varsling og potensiell straff. Deretter har me teke føre oss lovverk og sentrale juridiske faktorar i kapittel 3. Her har me tatt utgangspunkt i straff og ulike typar av dette, handheving og samarbeid mellom etatar i Noreg. Vidare vil studien konsentrere seg om innhenting av datamaterialet, i hovudsak gjennom intervju, for å deretter sjå resultata av dette opp mot statistikk, teoriar, og lovverk.

4. Metodisk tilnærming

I denne delen av oppgåva vil me presentere den metodiske tilnærminga som studien baserer seg på. Me går nærmare inn på kva metodar me har nytta for å få svar på problemstillinga vår, og ser på kvifor me valte desse tilnærmingane. I tillegg vil det også vere fokus på utvalet av respondentar. Avslutningsvis diskuterer me undersøkingas validitet og reliabilitet.

4.1 Metode og forskingsdesign

Dag Ingvar Jackobsen definerer metode som «*strategien ein nyttar i forskning for å frambringe gyldigheit og truverdig kunnskap om verkelegheita*» (Jackobsen, 2015, s.15). Metode er derfor den vitskaplege måten å samle empiri om røynda på, og denne empirien skal kunne svare på forskingsspørsmåla som er gjeldane for den gitte studien.

Metode er knytt til omgrepet forskingsdesign, og Jackobsen definerer dette som sjølve undersøkingsopplegget til ein studie. Forskingsdesign kan utformast for å oppfylle enten eit eksplorerande, deskriptivt eller forklarande formål, eller ein kombinasjon av desse. Valet er avhengig av problemstillinga som skal svarast på. Problemstillinga vår fører i retning av eit eksplorerande design, då årsakene til økonomisk kriminalitet ofte er komplekse, og at verknadane av dei tiltaka styresmaktene og andre aktørar kan nytta for å redusere problemet, som oftast er lite kjende. Økonomisk kriminalitet oppfattast som ustrukturert, og problemstillinga inneheld aspekt som det finst lite forskning på. Ein kan med dette seie at studien vår søker svar på ein eksplorerande og utforskande problemstilling, som krev ein metode som får fram nyanserte data og går i djupna på det gitte fenomenet. Det som kjenneteiknar ein slik problemstilling er at det fører til eit intensivt undersøkingsopplegg, som får fram opne data, slik at ein kan oppnå ein detaljert og grundig forståing (Jackobsen, 2015, s. 133).

4.1.1 Kvalitativ metode og kvantitativ metode

Ein kan skilje mellom to overordna typar metodar; kvalitativ og kvantitativ metode. Skilnaden mellom desse to er knytt til korleis ein registrerer data og korleis dette datamaterialet analyserast. Kvalitativ metode blir nytta for å samle inn data om eit uavklart tema, i form av ord, setningar og observasjonar. Den kvalitative metoden fokuserer meir på ei open tilnærming, der ein legg vekt på å hente inn data som i liten grad er forhandsstrukturerte og

der ein ynskjer å utvikla hypotesar. Kvalitative data er ofte formidla gjennom ord og handlingar, medan kvantitative blir formidla gjennom tal. Kvantitativ metode blir nytta i situasjonar der ein har ynskje om å teste hypotesar, og der ein gjerne har moglegheit til å generalisere funn frå utval til å vere gjeldane for ein heil populasjon.

For å samle inn data i denne studien nyttar me både kvalitative og kvantitative data. For å svare på vår problemstilling nyttar me ulike metodar; vurdering av lovverk, litteraturgjennomgang, individuelle intervju og bruk av offentleg tilgjengeleg statistikk. Vurdering av lovverk og litteraturgjennomgang representerer ein kvalitativ tilnærming, der me ser på korleis ulike omgrep som er relevante i oppgåva definerast i lova, og tidlegare forskning som finst på området.

Vidare har me valt å nytte semistrukturerte intervju, for å samle kvalitative primærdata. Dette inneber ein intensiv forskingsmetode, med fokus på få einingar. Formålet med intervju er å få innblikk i korleis ulike fagpersonar, organisasjonar, institusjonar og bedrifter stiller seg til økonomisk kriminalitet, og dermed få eit vidare innsyn i emnet ved å kaste lys over temaet frå ulike synsvinklar. Semistrukturerte intervju inneber at me har bestemt tema og overordna spørsmål på førehand av intervju, samtidig som det er ope for fleksibilitet undervegs (Jackobsen, 2015, s.146). Avslutningsvis har me og valt å nytte tilgjengelege kvantitative sekundærdata for å kunne få eit innblikk i omfang og utvikling av økonomisk kriminalitet i Noreg. Me har nytta register frå ulike offentlege instansar, herunder Statistisk Sentralbyrå og STRASAK-rapportar gitt ut av politiet. På denne måten kan me skape eit overordna bilete og ei oversikt over det komplekse fenomenet som økonomisk kriminalitet er.

4.1.2 Primær- og sekundærdata

Denne oppgåva baserer seg, som tidlegare diskutert, både på primær- og sekundærdata. Primærdata er data som er samla rett frå kjelda for det gitte formål for den enkelte studie, der ein får opplysningar og informasjon direkte frå informantar og respondentar. Sekundærdata, på den andre sida, baserer seg på opplysningar som er samla av andre (Jackobsen, 2015). Primærdata i denne studien er samla inn i form av intervju av nøkkelpersonar som har kunnskap og erfaring kring økonomisk kriminalitet; advokat i Equinor, økonomisjef i Hydro, seksjonssjef i Skatteetaten, korrupsjonsforskar Tina Søreide, advokat i Advokatfirmaet

Tollefsen og revisor i eit av dei fire store revisjonsselskapa i Noreg¹⁰. Vurdering av lovverk, litteraturgjennomgang og registerdata av ulike økonomiske lovbrøt i Noreg er sekundærdata. Slike data kan ha vore samla inn for andre formål, der den gitte forskaren kan ha utelatt det som i vår studie er viktig informasjon, men som er av mindre relevans for primæroppgåva (Jackobsen, 2015). Dette vil påverke datamaterialets validitet og reliabilitet.

4.2 Val av metode

I denne oppgåva legg me vekt på fleire metodar. Studien baserer seg på innsamling av primærdata, i form av intervju. Vidare nyttar me sekundærdata, herunder dokumentundersøking og tidlegare tilgjengeleg statistikk på området. Dokumentundersøking inneber at ein nyttar data som er nedteikna av andre, der ein baserer seg på innsamling i form av ord, setningar og liknande. For å svare på problemstillinga vil det vere nødvendig å kombinere kvalitativ og kvantitativ metode, og studien baserer seg dermed også på kvantitativ sekundærdata i form av statistikk og tall på området. Oppgåva vil likevel i hovudsak bære preg av ein open tilnærming, der statistikk vil supplera den vide forståinga av økonomisk kriminalitet. På denne måten ser ein at me har valt å nytte fleire framgangsmåtar og innfallsvinklar, noko som er kalla metodetriangulering (Sander, 2019).

4.2.1 Val av einingar til semistrukturert intervju/intervjuguide

Val av einingar til den kvalitative innsamlinga av primærdata vil påverke gyldigheita til undersøkinga, og er avgjerande for oppgåvas konklusjon og funn. Me har valt seks ulike respondentar til å svare på ei rekke spørsmål som skal belyse økonomisk kriminalitet, på ulike måtar. Bakgrunn for val av dei gitte informantar, er ynskje om å belyse fleire sider av økonomisk kriminalitet, der informantane har ulike rollar i det norske næringslivet.

Dei ulike respondentane har inngåande kunnskap innanfor temaet for oppgåva. Me kontakta dei aktuelle intervjuobjekta på e-post før gjennomføring av intervju, der alle som er med i undersøkinga, har godkjent vilkåra for å delta. Ein av respondentane ønska anonymitet, og me har dermed ikkje namnsett denne aktøren. Me har intervjuja følgande:

¹⁰ Revisor i eit av dei fire store revisjonsselskapa ønskjer konfidensialitet.

- **Revisor i eit av «dei store fire revisjonsselskapa»¹¹:** Respondenten går under tittelen erfaren senior i selskapet, og er ferdig med master i rekneskap og revisjon på BI Oslo våren 2020.
- **Siri Hjellvik Lagmannsås:** Finance Manager i Hydro ved avdeling Årdal og utdanna siviløkonom ved Norges Handelshøyskole.
- **Tina Søreide:** Professor ved Norges Handelshøyskole i Bergen. Søreide har skrive bøker om korrupsjon og er ein av dei leiande forskarane i landet innan dette fagområdet.
- **Gemetchu Hika:** Advokat i Equinor, og arbeidar mellom anna med antikorrupsjon i Compliance-avdelinga til selskapet. Hika har også jobba som advokat i Advokatfirmaet Hjort.
- **Jan Arild Rømmen:** Advokat i Advokatfirmaet Tollefsen, og er utdanna jurist i frå Universitetet i Bergen. Rømmen har hatt aktiv advokatlisens sidan 1987, samt jobba fire år som politijurist.
- **Jan-Egil Kristiansen:** Tidlegare skattekrimsjef ved Skatt øst, og i dag seksjonssjef i avdeling skattekriminalitet i Skatteetaten.

Med dette ser ein at to av informantane er knytt til store føretak, Hydro og Equinor, som operer i mange land og kan derfor møte etterspurnad etter korrupsjon og sjølve ha korruperte medarbeidarar. Vidare vil revisjonsselskapet som informant representere ei privat tilsyns- og overvakingsrolle i norsk næringsliv. Likevel er det viktig å nemne at også eit revisjonsselskap kan ha korruperte medarbeidarar, som følge av særskilt innsikt og tilgang på materiale. Skatteetaten, på den andre sida, er ein norsk statleg etat underlagt finansdepartementet. Professor Tina Søreide, som forskar på mellom anna korrupsjon, vil supplera studien med synspunkt, inntrykk og kunnskap, i eigenskap av fagperson på området. Deretter vil advokat Rømmen belyse juridiske sider ved problemstillinga, med fokus på straff og straffeffekt.

På denne måten vil informantane kunne tilføre informasjon og opplysningar som til saman kan gi ei overordna forståing av økonomisk kriminalitet. Respondentane utfyller kvarandre når det gjeld informasjon og synspunkt kring problemstillinga.

¹¹ Dei fire store (revisjonsselskapa) er ei nemning på dei fire største revisjonsselskapa i verda: PWC, Deloitte, Ernst & Young og KPMG.

Intervjuguide

I forkant av intervju utvikla me ein intervjuguide som inneheld dei overordna temaa for intervju, samt tilhøyrande nøkkelspørsmål. Semistrukturerte intervju opnar for å endre rekkjefølge på tema, etter kva som fall naturleg etterkvart som intervjuobjekta kom med utdjupande informasjon. På denne måten oppnådde me ein balanse mellom fleksibilitet og standardisering. Det vart utforma ein eigen intervjuguide til kvar av respondentane, slik at tema og spørsmål var tilpassa kompetansen og kjerneområdet til kvar respondent.

Likevel var dei overordna hovudspørsmåla felles for alle respondentane og retta mot omfanget av økonomisk kriminalitet og kva faktorar som påverkar dette. Vidare var fokuset på korrupsjon og underslag, der straff og risiko for oppdaging var sentrale element. Når det gjeld Equinor og Hydro, la me også vekt på korleis interne rutinar rundt slik kriminalitet fungerer, der me stilte spørsmål angående konkrete saker om korrupsjon som dei to bedriftene har vore direkte involvert i.

4.3 Evaluering av datamaterialet

Empirien me har samla inn i denne studien vil ha metodiske avgrensingar. Kvaliteten på datamaterialet er avhengig av korleis me har gjennomført datainnsamlinga og analysen av desse. Studien baserer seg på vår tolking av det innsamla materialet, og dermed vil det vere perspektiv og område som kan vere ekskludert. Samtidig er det ei rekkje truslar mot kvaliteten på ein studie, og det er derfor nødvendig å diskutere denne oppgåva sin validitet og relabilitet.

4.3.1 Validitet

Validitet er definert som gyldigheita av datamaterialet og er knytt til kor vidt det innsamla datamaterialet er relevant for problemstillinga. Ein kan skilje mellom intern og ekstern gyldigheit. Intern gyldigheit er direkte retta mot kvaliteten og truverdigheita til studien, og kor vidt ein har dekning i sine data for dei konklusjonane ein dreg. Ekstern gyldigheit går på om resultatane frå eit enkelt område er gyldige i andre samanhengar, og denne seier noko om i kva grad funn kan generaliserast til å gjelde situasjonar og einingar ein ikkje har undersøkt (Jackobsen, 2015, s.227). Våre kvalitative data består av eit lite utval av intervjuobjekt, og det er dermed vanskeleg å trekke konklusjonar for populasjonen i sin heilheit, altså det norske næringslivet. På denne måten kan ein seie at den ytre gyldigheita er noko avgrensa. Det

avgrensa og informerte utvalet, har imidlertid gitt moglegheit til å få fram djupare og meir detaljrik informasjon frå kvart objekt. Det vil alltid vere usikkert kor vidt studieobjekta gir ein sann presentasjon av verkelegheita.

Økonomisk kriminalitet vil for mange vere eit sensitivt tema, noko som kan resultere i at respondentane svarar usant eller at dei let vere å svara, og dermed held igjen konfidensiell informasjon. Når det gjeld intervju med bedrifter i denne studien, vil den gitte bedrifta truleg underslå og undervurdere den faktiske korrupsjonen, då dette vil gagne dei sjølve. Når det gjeld korrupsjon i andre bedrifter, har respondenten grunn til å undervurdere eventuell korrupsjon i eiga bedrift, og overvurdere korrupsjon hjå konkurrentar. På denne måten kan bedrifta oppnå at kundar og tilsynsmynde rettar blikket mot andre bedrifter. På dette punktet er det all grunn til å tru at den interne validiteten er mangelfull. Når det gjeld andre offentlege tilsynsorgan, vil dei framheva den aukande korrupsjonen og anna økonomisk kriminalitet, og at dei forventar framleis vekst i denne kriminalitetsgruppa. Slike vurderingar bidreg til auka løyvingar. Vidare vil revisor, som del av eit privat tilsyn- og kontrollorgan, professor og forskar på økonomisk kriminalitet, bidra til å auke validiteten.

Likevel kan ein legge til grunn at fleire av våre respondentar har økonomiske eigeninteresse av å påpeike at økonomisk kriminalitet er eit aukande problem. Til dømes kan forskar på området, vere avhengig av at forskingsrådet løyver ressursar til korrupsjonsforskning og då vil eit aukande omfang bidra til dette.

4.3.2 Reliabilitet

Reliabilitet er knytt til studiens pålitelegheit og truverdighet, og viser til spørsmålet om det er trekk ved sjølve undersøkingsopplegget som har skapt dei resultata studien legg til grunn. Det er også knytt til spørsmålet om studien er til å stole på, og om den er gjennomført på ein truverdig måte som vekker tillit (Jackobsen, 2015, s.241). Reliabilitet viser altså til kva grad undersøkinga viser den verkelege situasjonen og i kva grad resultata kan etterprøvast. For å sikre reliabiliteten i intervju, har me valt ut informantar som har kunnskap om økonomisk kriminalitet, og den erfaringa som er krevd for å kunne svare på våre spørsmål. Me har vore i kontakt med fleire av informantane i ettertid, for å bekrefte vår oppfatning av deira synspunkt og utsegner. Med dette legg me til grunn ein viss grad av reliabilitet i denne undersøkinga.

For å oppsummere har me i dette kapitlet diskutert ulike metodar som studien baserer seg på, med fokus på semistrukturerte intervju og innhenting av offentleg tilgjengeleg statistikk. For å svare på problemstillinga «*kva er omfanget av korrupsjon og underslag i norsk næringsliv og kva er årsakene til denne kriminaliteten?*», nyttar me altså fleire framgangsmåtar, og baserer oppgåva både på primære kvalitative og sekundære kvantitativ data. Utval av einingar til intervju, er gjennomført med intensjon om at det skal føreligge ulike respondentar som kan belyse ulike sider av problemstillinga. Avslutningsvis har me sett på kor vidt studien er gyldig, påliteleg og troverdig. I neste kapittel vil funn frå intervju bli presentert, etterfølgt av analyse og drøfting av desse funna, opp mot teori, lovverk og offentleg tilgjengeleg statistikk.

5. Presentasjon av resultat og drøfting

I denne delen av studien vil me gjennomgå sentrale funn frå intervju av dei ulike respondentane. Deretter vil me vidare diskutere dette opp mot litteratur og relevante teoriar gjennomgått i kapittel 2, lovverk og juridiske perspektiv, samt innsamla statistikk frå sekundærkjelder. Me vil med dette ta for oss problemstillinga og kvart enkelt av delspørsmåla, og på denne måten vil kapittelet vere delt inn i ulike tema.

5.1 Funn frå intervju

Ut i frå intervju med dei ulike respondentane har me funne ulike samanhengar mellom intervjuobjekta, og på denne måten ser me likskapar i oppfatning av ulike problemstillingar kring økonomisk kriminalitet. Me vil derfor presentere dei mest sentrale funna, og fokusere på element som går igjen hjå fleire av respondentane.

5.1.1 Funn: Omfanget av økonomisk kriminalitet

Innleiingsvis ser det ut til at det er brei einigheit blant intervjuobjekta om at det er vanskeleg å fastslå omfanget av økonomisk kriminalitet. Tina Søreide trekker fram at omfanget av økonomisk kriminalitet er utfordrande å definere, som følgje av at det ikkje er klart korleis ein skal telje denne typen kriminalitet. Vidare peikar Søreide på at korrupsjon som fenomen ikkje er observerbar. Søreide meiner då at ein ikkje kan ta og føle på slik kriminalitet, på same måte som ved andre lovbrøt. I tillegg meiner ho at individ som er offer for korrupsjon, nødvendigvis ikkje er klar over at dei faktisk er offer for nettopp dette. Dermed vil ikkje ein varsle om så er tilfellet. Dette inneber at det kan skje korrupsjon utan at nokon har kunnskap om det. Om eit individ er klar over at det føreligg korrupsjon, samtidig som ein tener på dette, vil det også tenkast at ein unngår å varsle. Søreide påpeiker:

«Om man har all informasjon man skulle ønske seg, hvordan skulle man da telle omfang av korrupsjon? Teller man da antall korrupte transaksjoner eller antall personer involvert? Legger man vekt på størrelse eller samfunnsøkonomiske konsekvenser? Dette er uklart, og dermed er korrupsjon et ullent fenomen».

-TINA SØREIDE

Søreide presiserer at korrupsjonsindeksar måler folk si oppfatning av korrupsjon, og dermed vil indeksane ha stort konfidensintervall, og med tilhøyrande låg sikkerheit i målingane.

Vidare gir denne respondenten uttrykk for at risikoen for korrupsjon alltid er tilstades, uansett

kor effektive system ein legg til grunn. I tillegg meiner Søreide at korrupsjon er eit tåkete og udefinert omgrep, som fører til at praksisen er meir tøyelig. Med dette siktar Søreide til at det er ulike juridiske konsekvensar av at omgrepet er diffust, og dette vil føre til at det er utfordrande å definere kva som er eit lovbrøt, og det vil derfor eksistere gråsoner. Det vil vere vanskeleg å skaffe nok informasjon om kor vidt korrupsjon har skjedd, og det vil derfor vere utfordrande å finne bevis. På denne måten kan korrupsjon vere vanskeleg å straffe, meiner forskaren. I likheit med Søreide, hevdar anonym revisor at det antakeleg er ei rekke tilfeller av økonomisk kriminalitet i norske bedrifter.

Økonomisjef ved Hydro avdeling Årdal er tydeleg på at Hydro som overordna bedrift har nulltoleranse for korrupsjon og anna økonomisk kriminalitet, som følgje av at bestikkingar av offentlege tenestemenn er straffbart. Mistankar om underslag og anna økonomisk kriminalitet blir undersøkt, handtert og eventuelt politimeld om det er grunnlag for dette. Respondenten understreker at bedrifta har 35 000 tilsette i 40 land, og 30 000 kundar og eit stort tal leverandørar. Siri Lagmannsås ser dette i samanheng med at dei jamleg avdekkjer avvik, som inneber alt frå brot på retningslinjer og direktiv, til lovbrøt. Ho legg vidare vekt på at dette både kan skje av eigne tilsette eller eksterne.

Ein ser at respondentane har ei felles oppfatning av at eit strengare regelverk knytt til mellom anna korrupsjon, og auka fokus på økonomisk kriminalitet som igjen bidreg til auka risiko for oppdaging, verkar inn på omfanget. Gemetchu Hika, senioradvokat i Compliance-avdelinga i Equinor, legg vekt på at det som følgje av grunnleggjande etiske retningslinjer, system og prosedyrar i bedrifta, vil vere vanskelegare å gjennomføre slike lovbrøt i dag, enn tidlegare. Respondenten understreker at selskapet har nulltoleranse for korrupsjon og underslag, noko som vidare er grunnleggjande i alt Equinor gjennomfører på alle nivå. Hika viser til at selskapet tek utgangspunkt i både norsk lovgiving, amerikanske lovar som følgje av at selskapet er børsnotert i USA, britisk regelverk, samt lovgiving i det gitte land ein opererer i. På denne måten understrekar respondenten at Equinor har eit rammeverk som er med på å redusere omfanget av økonomisk kriminalitet. Når det gjeld underslag seier Hika følgjande: *«Om man stjeler en PC, jukser med reiseregning, eller gjør underslag på andre måter, er dette et lovbrudd fra den tilsette som rammer eget selskapet. Vi har en egen avdeling som driver med etterforskning av denne typen saker, der de gjennomfører gransking, intervju og skriver rapporter. Om det deretter blir dokumentert at tilsette gjør slike lovbrudd, vil det få konsekvenser».*

Til tross for dette påpeiker respondenten at det er oppdaga misleghald i seinare tid, der han siktar til to korrupsjonssaker. Han understreker vidare at det då ikkje er korrupsjon på vegne av føretaket, men tilsette som har vore mistenkt for dette på bakgrunn av individuell vinning. Det er altså situasjonar der tilsette har latt seg smøre utan at selskapet er involvert. Hika presiserer at desse tilfella har vore eit klart lojalitetsbrot overfor selskapet, der selskapet er eit offer.

Advokat Rømmen antar at det i dag er meir økonomisk kriminalitet enn tidlegare, og understrekar at ein av årsakene til dette er at det har utvikla seg ei rekke moglege metodar å manipulere rekneskapet på. Vidare legg han til grunn at det er krevjande å avgjere kor vidt økonomisk kriminalitet er ei utfordring i norske verksemder. Dessutan fokuserer han vidare på at mørktal er ein realitet. I tillegg meiner Rømmen at økonomisk kriminalitet, så vel som andre typar kriminalitet, varierer geografisk i Noreg. Han trekkjer fram at omfanget av økonomisk kriminalitet er komplekst, og viser til at det ofte er store beløp når det gjeld denne typen kriminalitet.

«Økonomisk kriminalitet er en type kriminalitet, der det ofte er mange millionar og gjerne milliarder i ulovlig utbytte, og som i flere tilfeller ikke blir oppdaget eller straffet».

-JAN ARILD RØMMEN

På bakgrunn av dette påpeiker Rømmen at han oppfattar at det er fleire som unnlet å melde i frå om slik type kriminalitet, då ein gjerne har inntrykk av at myndigheitene ikkje har ressursar til å etterforske økonomisk kriminalitet, og at prosessane er komplekse og omfattande. Rømmen gir uttrykk for at det er relativt lite av korrupsjon i norske verksemder, men at det likevel tyder på å vere meir av denne typen kriminalitet enn det dei fleste antek.

Jan-Egil Kristiansen hevdar at omfanget av økonomisk kriminalitet er kompleks, og viser til at det er betydelege mørketall utover melde saker på området. Kristiansen hevdar:

«Den økonomiske kriminaliteten blir mer alvorlig, mer organisert og profesjonalisert, mer global og internasjonalsert på tvers av landegrensene, og benyttes i større grad på digitale plattformer. Kriminaliteten blir mer multikriminell».

-JAN-EGIL KRISTIANSSEN

Tiltak for å redusere omfanget

For å avgrense omfanget ser me at dei to respondentane som representerer bedriftene i næringslivet, legg stor vekt på selskapet sine retningslinjer og tiltak. Hydro fortel at bedrifta har klare etiske retningslinjer når det gjeld økonomisk kriminalitet og misleghald. Selskapet har vidare utvikla «Code of Conduct», som legg grunnlaget for korleis tilsette skal forhalde seg til arbeidsplassen og omverda. Respondenten legg til grunn:

«I mange tilfelle er det dilemma og ein får ikkje eit klart svar. Derfor gjennomfører me jamlege dilemmatreningar, der tilsette diskuterer ulike problemstillingar for å finne gode løysingar og for å vite kvar grensa går. Dette skjer og i praksis der tilsette diskuterer med kollegaer eller overordna, dersom ein er i tvil».

- SIRI HJELLVIK LAGMANNSSÅS

I følge Lagmannssås har selskapet fleire mekanismar for å sikre etterleving og avdekking av misbruk. Dette inkluderer kontrollsystem og -miljø, der respondenten trekkjer fram transparente godkjeningsprosessar. Dette inneber at fleire personer er involverte for å godkjenne (“four eyes principle”) transaksjonar. I tillegg gjennomfører Hydros internrevisjon rutinemessige revisjonar.

I likheit med Lagmannssås og Hydro, trekker respondenten frå Equinor fram ulike verkemiddel som selskapet har utvikla for å motverke korrupsjon. Dette inneber alt i frå trening på risikosituasjonar, tydelege beskjedar frå leiing, konkurranseklausular, internkontroll, retningslinjer og meir. Når det gjeld konkurranseklausular er dette knytt til at selskapa legg til grunn objektive kriterier ved avgjersle om avtaleinngåing. Det ser ut til at desse to selskapa fokuserer på klare etiske retningslinjer og internkontroll, som tilsette tek utgangspunkt i, både når det gjeld underslag og korrupsjon. Hika er tydeleg på at ein ikkje skal gjennomføre transaksjonar eller handlingar ein er i tvil om er etisk korrekt:

«Våre etiske retningslinjer er klare på at en som er ansatt i Equinor ikke skal ligge i gråsoner. Om man er i tvil om noe er etisk riktig eller ikke, så skal man ikke gjennomføre dette. Det er en del av vår kultur og etiske retningslinjer. Det er også klart at dersom man ligger i slike gråsoner, kan det få enorme konsekvenser for både selskapet og den ansatte».

-GEMETCHU HIKA

Hika trekker fram den kjende Statoil-Horten saken, som tidlegare nemnt i kapittel 2.2.1. Han fortel at Equinor i tida etter desse hendingane har fått implementert effektive kontrollsystem,

samt ulike program som går ut på å diskutere etiske utfordringar med næraste leiar. Målet med dei ulike tiltaka selskapet har satt i verk, er at ein ønsker å ha ein kultur som inkluderer openheit om problemstillingar knytt til situasjonar med risiko for korrupsjon. Respondenten hevdar at både selskapet og norsk næringsliv har endra seg sidan tidleg 2000-talet, der Hika poengterer at bevisstgjerer rundt økonomisk kriminalitet har auka. Selskapet har vidare brukt mykje ressursar på å opprette ei eiga avdeling, som arbeidar med mellom anna korrupsjon, kvitvasking og økonomiske transaksjonar. Hika er tydeleg på at Statoil-Horten saken ikkje kunne ha oppstått i det omfang i dag:

«Om de samme omstendighetene i Horten-saken, hadde foreligget i dag, ville dette blitt stoppet på et veldig tidlig stadium, og det ville ha lyst røde varselflagg tidlig i saken».

-GEMETCHU HIKA

På den eine sida, meiner Hika at om ein ser på korrupsjon på eit overordna og globalt nivå, er det relativt utbreidd med slike lovbrøt i samband med anskaffingar. På den andre sida legg respondenten til grunn at Equinor som selskap har klare prosessar og prosedyrar på korleis deira anskaffingar skal handterast. Selskapet gjennomfører anskaffingar for omlag 160 milliardar i året, og Hika er derfor tydeleg på at det alltid er minst to uavhengige personar i kvar transaksjon. Vidare har Equinor også rammeavtalar, som er utvikla gjennom prosessar der ein vel ut leverandørar som er kompetente og som er konkurransedyktige på pris. I tillegg er det automatiserte kontrollar på betalingar. Med dette understreker Hika at det vil vere høgt sannsyn for oppdaging av slike lovbrøt i selskapet.

Kristiansen, ved det offentlege tilsynsorganet Skatteetaten, er tydeleg på at dei har klare instruksar for underretning til politi dersom tilsette får mistanke om alvorlege straffbare forhold, utanfor Skatteetaten sitt forvaltingsområde. Han trekker fram at om Skatteetaten avdekkjer korrupsjon under deira skattekontrollar, vil dette utløyse eit samarbeid med politiet og ØKOKRIM.

5.1.2 Funn: Den typiske lovbyrtaren

Respondentane har nokre felles oppfatningar av kven den typiske lovbyrtaren er, samt ei oppfatning av kva situasjonar eit individ befinn seg i, når ein vel å ta del i økonomisk kriminalitet. Dette vil og vidare bli representert i kapittel 5.1.3 om risikosituasjonar. Revisor hevdar at den typiske lovbyrtar er assosiert med personar som har makt, og som har

moglegheit til å overstyre rekneskapet. I tillegg påpeiker respondenten at dette er personavhengig, og er knytt til dei verdiane den enkelte sit med.

«Man må sitte i posisjoner som gir mulighet til å kunne foreta seg slike handlinger. Når muligheter foreligger, øker også sannsynligheten for slik kriminalitet betydelig».

-ANONYM REVISOR

Kristiansen legg på si side til grunn ei oppfatning av at den typiske lovbrytaren kan vere ein mann med tilbøyelegheit til å ta risiko. Dette understreker synspunkta til Rømmen når det gjeld kven som kan føreta seg slik kriminalitet:

«En person sitter i en utsatt posisjon for korrupsjon når vedkommende har makt, kunnskap, innsikt og erfaring i denne posisjonen. Personen vet da nøyaktig hvordan alle mekanismer foregår og hvordan alle tannhjul fungerer. Mulighetene er derfor tilstede».

-JAN ARILD RØMMEN

Vidare poengterer også Rømmen at slik kriminalitet er bransjeavhengig, og legger til grunn at den typiske lovbrytar er avhengig av kva bransje ein opererer i. I internasjonal konkurransesituasjon understreker Rømmen at det kan opplevast som nødvendig å ligge i gråsoner og eventuelt smøre for å få i land kontraktar.

Korrupsjonsforskar Søreide trekker fram at den typiske lovbrytar er eit individ som har ei oppfatning om at dei lovstridige handlingane er nødvendige for å nå mål, anten det er inntening for eit gitt selskap eller for personleg gevinst. Søreide understreker at:

«Jeg har møtt personer som har vært involvert i korrupsjon i forbindelse med forskning og annet arbeid på temaet, og etter min oppfatning kan dette godt være personer man raskt får tillit til».

-TINA SØREIDE

Vidare er Søreide også tydeleg på at det må vere nokre vilkår på plass for at korrupsjon kan skje, og dette avgrensar andel av individ som kan vere involvert i dette. Respondenten legg vekt på at den enkelte må vere i ein posisjon, der ein har innverknad over avgjersler, noko som understrekar revisor og Rømmen sin oppfatning av dette. Søreide fokuserer også på at den potensielle lovbrytaren må legitimere egne handlingar, slik at den moralske kostnaden reduserast. Søreide er tydeleg på at det gjerne er typiske situasjonar ein ser på når det gjeld økonomisk kriminalitet, og personar som befinn seg i desse, vil vere grunnlaget for den

typiske lovbrytaren. Det må vere situasjonar der eit individ kontroller verdiar, som andre ikkje kan tilleigne seg berettiga, hevdar ho. Avslutningsvis trekker ho fram:

«Det må foreligge muligheter, og ikke minst må det være vilje til å utnytte disse mulighetene».

-TINA SØREIDE

5.1.3 Funn: Årsaker til økonomisk kriminalitet

Risiko for oppdaging

Respondentane er samde i at risiko for oppdaging verkar inn til tilbøyelegheit for å utføre økonomisk kriminalitet. Søreide understreker at det er låg risiko for oppdaging av økonomisk kriminalitet, samstundes som denne forma for kriminalitet har eit stort, forventa utbytte. Ho hevdar vidare at ein kostnad-nytte vurdering er relevant i forkant, for den gitte gjerningsperson, og ho er tydeleg på at denne vurderinga er subjektiv. Respondenten meiner at moralsk kostnad kan vere ein sentral faktor her, som er knytt til rasjonalisering av handlingar. Likevel legg ho til grunn at ei slik vurdering ikkje kan forklare alle tilfeller av lovbrøt på det økonomiske området. Rømmen er klart einig i Søreide si vurdering av risiko for oppdaging. Vidare seier respondenten:

«Anledning gjør tyv. Der det fins en mulighet, der sannsynligheten for å bli tatt er lav og konsekvensen er liten i forhold til gevinsten ved å lykkes, vil også ulovligheter skje».

-JAN ARILD RØMMEN

Den tidlegare politijuristen trekk fram eit døme: ein norsk finansinstitusjon melde 6000 saker til Kripas/ØKOKRIM, der institusjonen hadde sjølv funne moment av økonomisk kriminalitet i kvar sak. Av desse blei 200 saker opna, medan dei resterande ikkje blei vurdert. 60 av desse førte til påtale. Med dette hevder Rømmen at det er svært låg risiko for oppdaging for den potensielle lovbrytaren. Seksjonssjef Kristiansen understreker på same måte den uheldige verknaden av at ei rekke slike saker blir lagt bort, som følgje av kapasitetsavgrensingar.

Kristiansen gir uttrykk for at risiko for oppdaging er vesentleg, samtidig som han trekk inn at størrelse på utbytte også har ein innverknad på tilbøyelegheita. Han påpeikar at:

«De kriminelle «hopper over gjerdet der det er lavest», hvor risikoen er minst og profitten er størst».

-JAN-EGIL KRISTIANSEN

Kristiansen legg til grunn at oppdageris risiko og konsekvensane av å bli tatt er den viktigaste årsaka til at ein avstår frå økonomisk kriminalitet.

Anonym revisor er av same oppfatning når det gjeld risiko for oppdaging. Deretter antar respondenten at denne risikoen er betydeleg lågare for bedrifter og enkeltpersonar som ikkje er kontrollert, til dømes av ekstern revisor. Revisor hevdar at:

«Slik kriminalitet er vanskeleg å bevise, samtidig som den er vanskelig å oppdage. Jo mer kontroller det finnes i samfunnet, jo høyere er sannsynligheten for å bli oppdaget og således vil man være mindre tilbøyelig for å gjøre slike handlinger».

-ANONYM REVISOR

Når det gjeld sannsynet for oppdaging av økonomisk kriminalitet, legg både Hydro og Equinor same resonnement til grunn. Dei to private aktørane fokuserer på interne prosessar og kontrollmekanismer som skal sikre og ettergå at tilsette overheld gjeldane lover og reglar. Hydro peiker på at deira internrevisjonen gjennomfører regelmessige revisjon innanfor områder med høgare risiko og vil og gå inn i konkrete saker, dersom det er mistanke. Equinor er tydeleg på at det vil vere vanskeleg å kome unna med økonomisk kriminalitet, som følgje av deira prosedyrar og kontrollar.

Drivkrefter bak økonomisk kriminalitet

Korrupsjonsforskar Søreide, fokuserer på incentivteori, der kjernen i dette er retta mot kva det ligg til grunn for den enkelte sine handlingar. Ho peiker på at det vil vere ulike faktorar og forhold som spelar inn. Dette kan vere både sosiale faktorar og ønske om personleg vinning. Samt hevdar Søreide at ansvarskjensle for den gitte bedrifta som den tilsette er ein del av, også verkar inn. Respondenten skil mellom direkte og indirekte faktorar, som er med på å påverke den enkelte sine handlingar. Direkte faktorar er knytt til direkte vinning, risiko for oppdaging og direkte konsekvensar om ein blir oppdaga. Søreide poengterer at indirekte faktorar er vel så avgjerande. Dette kan vere ønske om å støtte opp om det bedrifta prøver å nå, gruppesamansetning og rasjonalisering av handlingar. Når det gjeld gruppesamansetning og gruppedynamikk, understreker ho:

«Det å være en del av en gruppe, som arbeider mot et felles mål, kan føre til at den enkelte kan gå enda lenger i å forsvare lovstridige handlinger. Dette er konformitetsprinsippet, og viser at folk flest er tilbøyelige til å forsvare mye for gruppens skyld, selv om man ikke tjener så mye på det selv».

-TINA SØREIDE

Straff

Respondentane har ei felles oppfatning om at strafferammene i Noreg er tilfredsstillande. Likevel fokuserer respondentane på andre moment, som tyder på at økonomisk kriminalitet ikkje blir straffa optimalt. Advokat Rømmen seier:

«Om man først blir tatt for alvorlige lovbrudd, er det strenge nok straffer. Problemet er at risikoen for straff er lav. Samtidig er det slik at når sakene kommer til retten, er de ofte «barberte». Mye av selve saken er da skrelt bort, og det er bare toppen av isfjellet som er med».

-JAN ARILD RØMMEN

Rømmen meiner med dette at den reelle straffa er for låg, då ei rekke av sakene ikkje kjem til doms. Vidare legg han vekt på at optimal straff er avhengig av kva reell effekt konsekvensane får i realiteten, i den enkelte situasjonen. Rømmen meiner at tap av lisens, i yrker der dette er essensielt, kan vere effektivt som straff. Han hevdar vidare at det som er effektiv straff for slik kriminalitet er ein kombinasjon av føretaksstraff, tap av lisens der dette er sentralt og personleg straff. Anonym revisor hevdar også at det er strenge nok lover og reglar på området, men likevel meiner respondenten at det er mogleg å finne såkalla «smutthol» i lovverket, som ein kan utnytte. Med dette meiner respondenten at det vil vere mogleg å tøyse regelverket.

Betydinga av straffenivået er uklart, i følgje Søreide. Likevel er ho tydeleg på at tilfeller der gevinst er større enn bot og anna kostnad, fører til at den enkelte bedrift eller tilsette økonomisk tener på slike handlingar. Vidare hevdar Søreide at føretaksstraff reduserer ansvaret til den enkelte lovbrutar. På denne måten meiner ho at straffesystemet kan påverke avgjersler for å vere involvert i slik kriminalitet. Likevel trekk ho fram at det gitte føretaket har eit ansvar, og derfor vil optimal straff vere ein kombinasjon av straff for det enkelte individ og for bedrifta. Søreide gir uttrykk for at strafferammene på området er betydelege, men at utfordringa ligg i for låg oppdagingsrisiko. Dette vil ha negativ effekt for innbyggjarane som har tillit til systemet, og vil påverke potensielt andre som vurderer å utføre straffbare handlingar.

Søreide peiker på at det også er andre forhold enn straff som påverkar den som utfører kriminelle handlingar, som til dømes tillit og oppslutning rundt system. Ho gir uttrykk for at

eit system med tydelege reglar og klare rammer, som er bygd opp demokratisk, kan vere med å redusere tilbøyelegheita til å vere kriminell.

Ressursar, varsling og etterforsking

Respondentane har ulike oppfatning når det gjeld kor vidt bruk av ressursar og etterforsking av økonomisk kriminalitet, verkar inn på tilbøyelegheit. Anonym revisor gir uttrykk for at etterforsking av denne typen kriminalitet ofte kan gå seint, som følgje av at det ofte er komplekse saker. Rømmen understreker også at prosedyrane i straffesaker ser ut til å vere svært komplekse, noko som han meiner er ufordelaktig for systemet. Vidare har anonym revisor ei oppfatning av at det er for lite ressursar på området. Dette hevdar respondenten verkar inn på oppfatninga av risikoen for oppdaging for den gitte lovbrytar:

«Om man ikke blir tatt for et lovbrudd eller en kriminell handling, vil enkelte se på dette som en mulighet. Dette vil si at jo lavere sannsynlighet for å bli oppdaget, desto høyere sannsynlighet er det for at mennesker begår slike handlinger».

-ANONYM REVISOR

Søreide gir uttrykk for at ein bør sette inn meir ressursar og innsats mot økonomisk kriminalitet, og seier at tiltaka skulle vore sterkare. Ho viser korleis mangelen på ressursar verkar inn på terskelen for å varsle:

«Varsling i seg selv kan være en vanskelig beslutning, da det kan ha store konsekvenser for den som varsler. Det er en stor belastning, og hvis det er sannsynlig at varslingen ikke fører frem, vil dette vippe mange til å ikke varsle. Dette er et problem, og det bør innføres tiltak her for å gjøre det trygt å varsle om samfunnsskadelig praksis».

-TINA SØREIDE

Kristiansen gir uttrykk for godt samarbeid med mellom Skatteetaten og andre etatar, politiet og ØKOKRIM når det gjeld økonomisk kriminalitet. Likevel legg han til grunn:

«Ressursmangel og manglende prioritering av slike saker er et generelt problem, ikke minst i Oslo, hvor mye av den tyngste økonomiske kriminaliteten skjer».

-JAN-EGIL KRISTIANSEN

Risikosituasjonar

Gjennom dei ulike intervju, har respondentane lagt til grunn at det vil vere naturleg å definere kva situasjonar som inneheld høgare risiko for økonomisk kriminalitet. Samtlege intervjuobjekt har vidare diskutert kva situasjonar slik kriminalitet oppstår i.

Rømmen peikar på at handel med korrupsjonsutsatte land inneber ein grunnleggjande korrupsjonsrisiko. Dette meiner han botnar i ulik kultur, og ulike metodar å drive forretning på. Anonym revisor ser på ei anna side ved dette, og trekker mellom anna fram at i situasjonar der organisasjonar med tilsette som har nære relasjonar til kvarandre, berer ein form for risiko. Revisor hevdar at:

«Samarbeid mellom flere parter internt i ein stor organisasjon vil kunne føre til at de hjelper hverandre med å skjule slik kriminalitet. Dette krever naturligvis at partene er på ett nivå som tillater de å overstyre kontroller. De må altså sitte i en posisjon i selskapet som gir de muligheter. Små selskaper er gjerne mer gjennomskiktig, mens det vil være vanskeligere å kontrollere store selskap med millioner av transaksjoner».

-ANONYM REVISOR

Selskapa Equinor og Hydro har ei felles tilnærming når det gjeld ulik risiko i handelssituasjonar. Hika fortel at Equinor har egne prosedyrar som er sterkare i samband med kontraktar og handel med selskap i land med høg korrupsjonsrisiko. Lagmannsås understreker at Hydro legg vekt på at i situasjonar der ein handlar med bedrifter som er lokalisert i korrupte land, er det ulike retningslinjer:

«Interne retningslinjer har ein risikobasert tilnærming slik at moment må sjekkast ut i samband med avtalepartnarane som har tilknytning til land med høg risiko, altså land tilknytt korrupsjon».

-SIRI HJELLVIK LAGMANN SÅS

Lagmannsås trekker og fram at det finst nokre typiske ibuande risikofaktorar for korrupsjon. Den aller største er knytt til interaksjon med offentlege tenestemenn, samt innkjøpssituasjonar. Andre situasjonar som kan vere utsatt, er bruk av agentar for anten sals- eller innkjøpsverksemd.

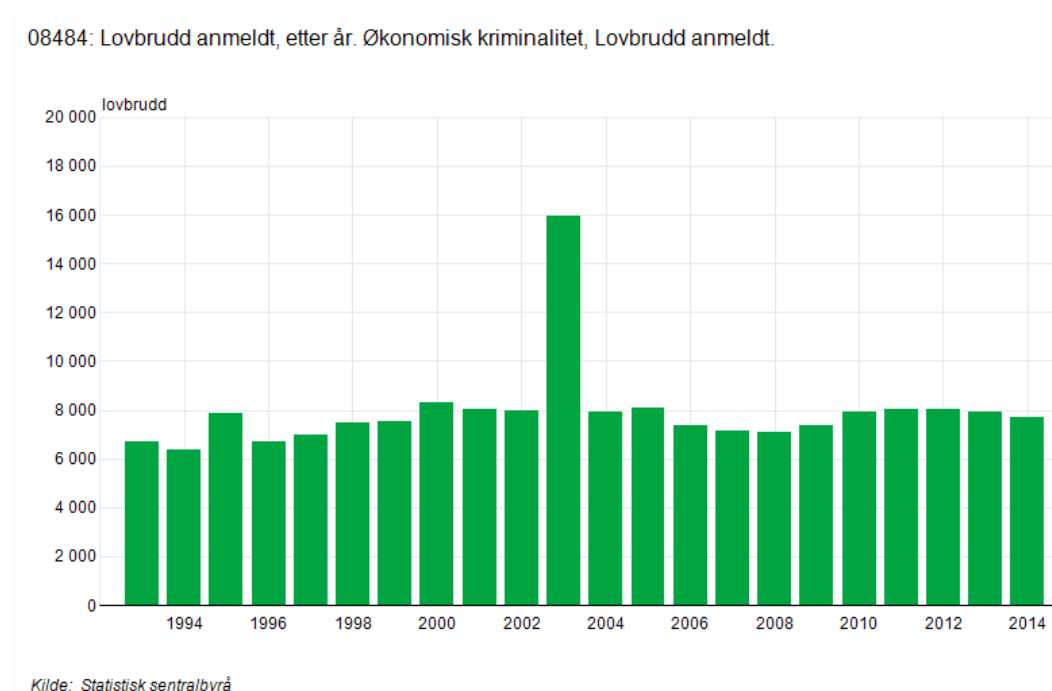
5.2 Omfanget av økonomisk kriminalitet

Det finst ulike mål og statistikkar på omfanget av økonomisk kriminalitet, men kor vidt desse reflekterer verkelege tal er vanskeleg å slå fast. ØKOKRIMS risikovurdering viser at trusselen for økonomisk kriminalitet har auka (ØKOKRIM, 2016). Respondentane antar at det er store mørketal, og nokså einige i at økonomisk kriminalitet og omfanget av dette er eit komplekst tema. Fleire av respondentane legg også vekt på at det stadig utviklar seg nye måtar å gjennomføre slik kriminalitet på.

5.2.1 Melde saker som mål på omfang

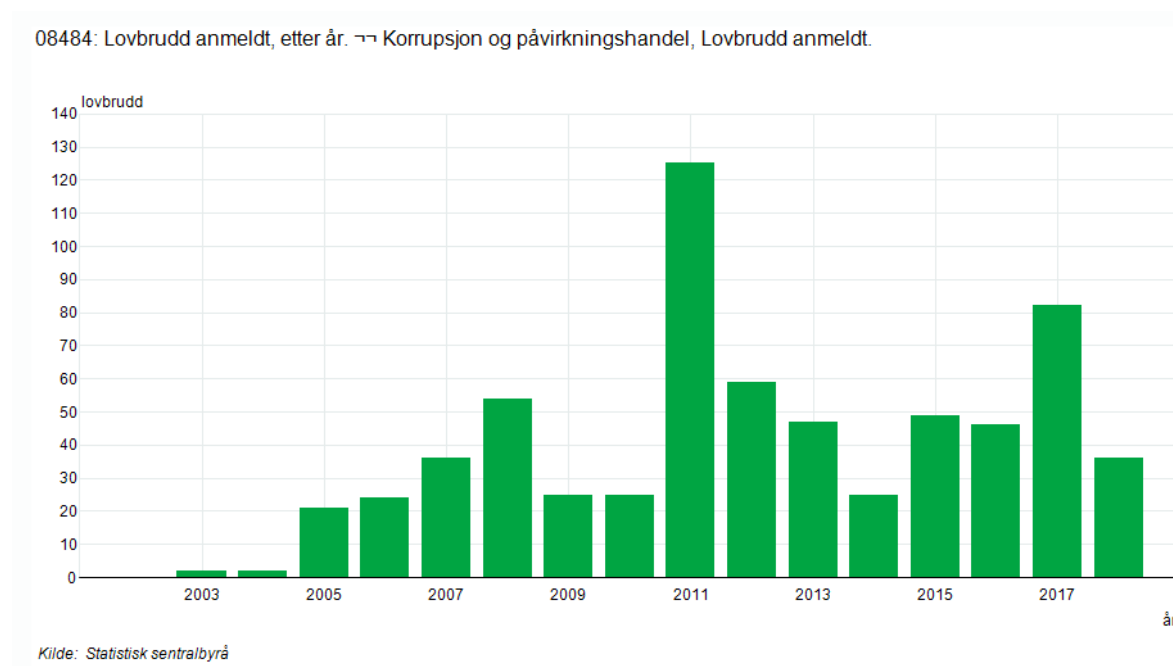
Melde saker, som mål på omfang, kan i noko grad gi ei oppfatning av kor vidt økonomisk kriminalitet er utbreidd i Noreg. STRASAK-rapportar frå dei siste åra, som diskutert i kapittel 2.1, viser til auka politimelde økonomilovbrot. Likevel peikar mellom anna respondenten Søreide på at det er vanskeleg å vite kor vidt slike tal og statistikkar reflekterer verkelegheita. Om desse tala indikerer auka innsats mot problemet slik at ein oppdagar meir, eller om det faktisk er ein reell auke, er utfordrande å konstatere. Det er og viktig å understreke at økonomisk kriminalitet tyder på å vere vesentleg meir utbreidd enn kva anmeldingsstatistikken tilseier, då det sannsynlegvis er store mørketal.

Figur 4: Melde lovbrøt i kategorien økonomisk kriminalitet, frå 1993 til 2014 (Statistisk sentralbyrå, 2018)

Figur 4, over, viser ei utvikling i melde lovbrøt i kategorien økonomisk kriminalitet, frå 1993 til 2014. Ein ser med dette ei relativt stabil utvikling, med unntak i 2003¹². I 1993 var det omlag 7000 melde lovbrøt, medan det i 2014 var omlag 8000 melde lovbrøt.

Figur 5: Melde lovbrøt i kategorien korrupsjon, frå 2003 til 2018 (Statistisk sentralbyrå, 2018)

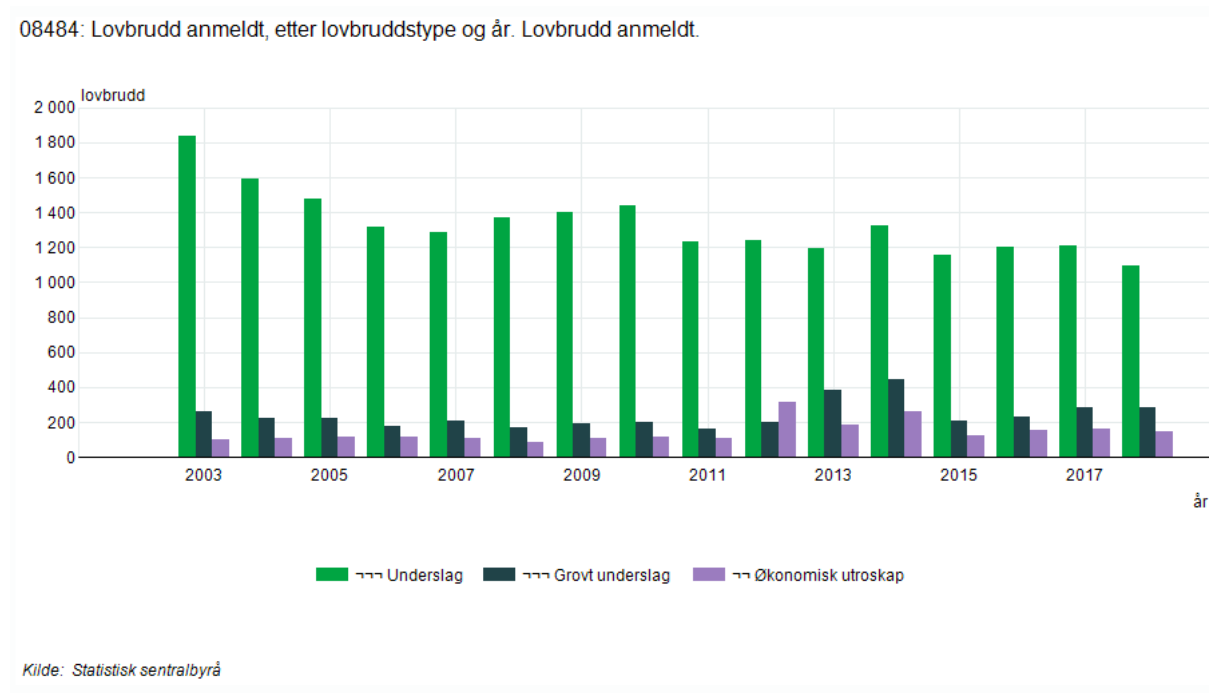

Som vist i figur 5, er det svingingar i melde korrupsjonslovbrøt frå 2003 til 2018. Ein ser at denne kategorien nådde toppunkt i 2011¹³, med omkring 120 melde korrupsjonslovbrøt, der det i seinare tid har vore ei lågare mengd melde saker per år. I 2018 var det omlag 40 melde korrupsjonslovbrøt.

¹² Ved omlegginga av STRASAK frå oktober 2002 blei det innført eit sentralt løpenummer, mot tidlegare lokale løpenummer. Dette bidrog til at saker kunne dobbeltregistrerast, noko som forklarar avviket i 2003 (SSB, 2019).

¹³ Toppunktet i 2011 skuldast etterregistreringar av lovbrøt (SSB, 2019).

Figur 6: Melde lovbrøt i kategoriane underslag og økonomisk utruskap, i frå 2003 til 2018 (Statistisk sentralbyrå, 2018)

Utviklinga i melde lovbrøt knytt til underslag og økonomisk utruskap har vore relativt stabil, med nokre svake svingingar, frå 2003 til 2018. Figur 6 viser totalt ein nedgang i talet melde lovbrøt i desse kategoriane, med omlag 1800 melde saker i 2003, mot omlag 1000 melde saker i 2018. Ein ser også at alminnelege underslag er meir utbreidd, enn grovt underslag.

5.2.2 Oppdaging, oppklaringsprosent og varsling

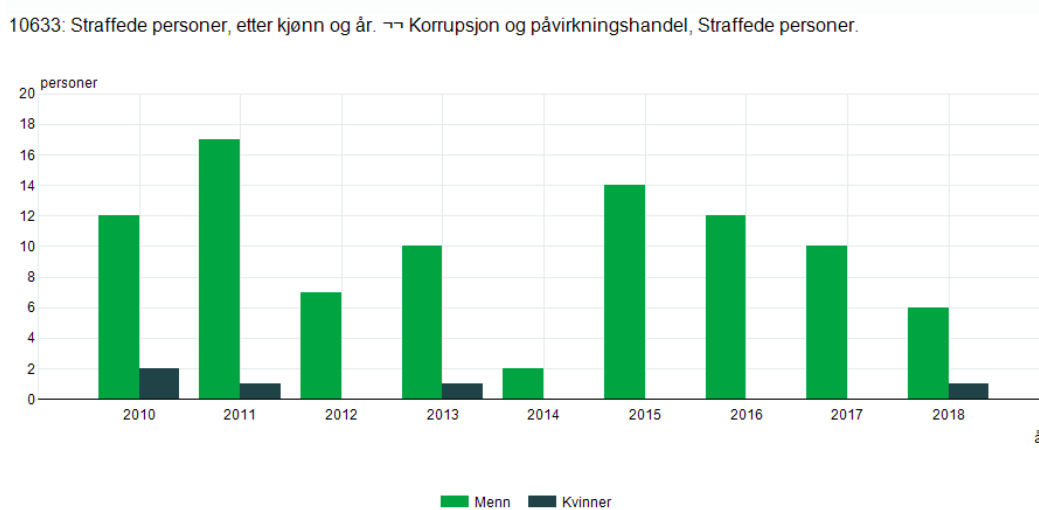
Det ser ut til at risiko for oppdaging for den gitte lovbrøytar, oppklaringsprosent og tilbøyelegheita til å varsle, verkar inn på omfanget av økonomisk kriminalitet. Den gitte lovbrøytar si tilbøyelegheit til å gjennomføre straffbare handlingar, aukar i takt med reduksjon i oppdageringsrisiko. Oppklaringsprosent i økonomilovbrøt, i følge STRASAK-rapporten 2019, ligg på omkring 30-33%. Det er og vist at mangel på ressursar, fører til at ei rekke saker ikkje blir behandla. Tilbøyelegheit til å varsle, som diskutert i kapittel 2.7.2, ser ut til å vere påverka av oppfatninga av at varslinga får ein framtidig effekt. Dersom den potensielle varslaren har eit inntrykk av at varslinga ikkje fører til resultat, vil dette igjen kunne verke inn på lovbrøytarens oppfatning av risiko for oppdaging. Ein ser med dette at det vil vere ei kumulativ effekt som verkar inn på omfanget av økonomisk kriminalitet.

5.2.3 Straff

Ut i frå teori kring tilbøyelegheit til å utføre kriminelle handlingar og intervju med ulike respondentar, ser det ut til at straff og potensiell konsekvens av lovbrøt, har innverknad på omfanget av kriminalitet. Straff kan også vere ein del av årsakene til økonomisk kriminalitet, om sanksjonane ikkje oppnår effekt. Ei rekke teoriar viser til at dersom potensiell straff og bot er større enn potensiell gevinst oppnådd ved lovbrøtet, vil dette gi utslag i lågare tilbøyelegheit. Dette understreker betydninga av at sanksjonane som ileggjast må vere tilstrekkeleg høge.

I kapittel 3 såg me på verknaden av føretaksstraff og individuell straff. Respondentane er nokså samde i at ein kombinasjon av desse to vil vere optimalt for å oppnå ønska effekt av straff og sanksjonar. Fleire respondentar legg likevel vekt på at føretaksstraff åleine vil kunne minimere ansvarskjensle, og gruppehomogenitet vil kunne vere gjeldande.

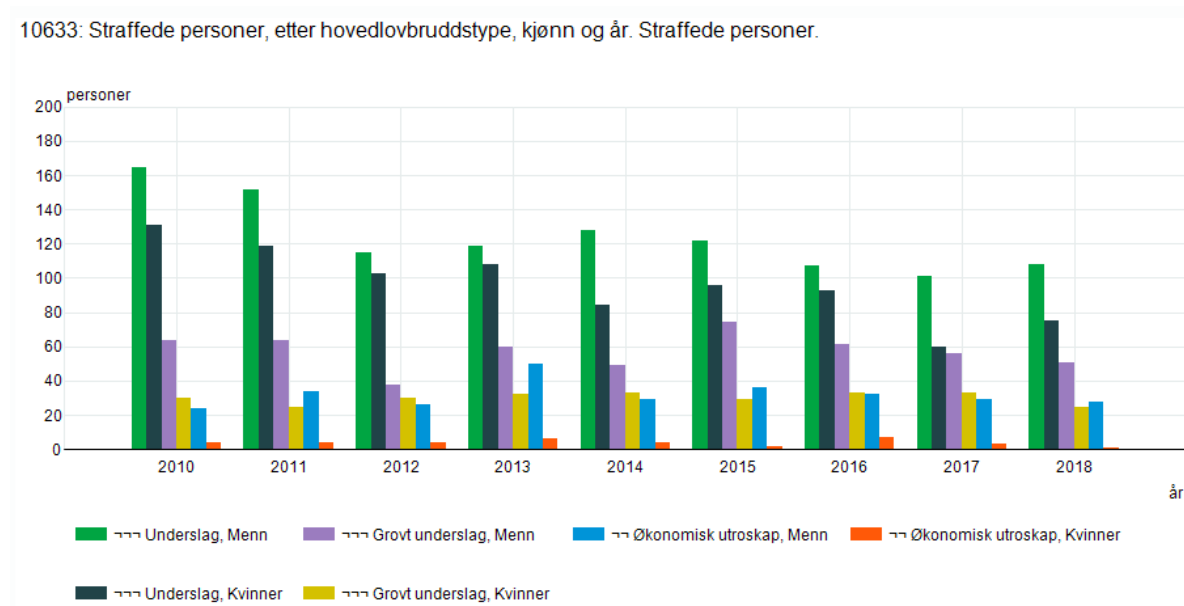
Figur 7: Straffa personar i lovbrøtskategori korrupsjon, i frå 2010 til 2018 (Statistisk sentralbyrå, 2018)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Om ein samanliknar tala i figur 7 med tala i figur 5, ser ein at det også her betydeleg skilnad mellom melde saker og straffa personar, i lovbrøtskategorien korrupsjon. I følgje figur 5 var det omkring 40 melde lovbrøt knytt til korrupsjon i 2018, samanlikna med 8 straffa personar same år i same kategori (menn og kvinner). Ein ser vidare ut i frå figur 7 at det er flest menn som er straffa for korrupsjon, i frå 2010 til 2018. Dette kan vidare relaterast til neste delkapittel om den typiske lovbrøtaren.

Figur 8: Straffa personar i lovbrotskategoriane underslag og økonomisk utruskap, i frå 2010 til 2018 (Statistisk sentralbyrå, 2018)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Om ein samanliknar tala i figur 8 med tala i figur 6, som viser melde lovbrøt i same kategori, ser ein at det er få melde saker som fører til straff. I følge figur 6 var det omkring 1100 melde lovbrøt i kategorien underslag i 2018, samanlikna med omlag 200 straffa personar same år i same kategori (menn og kvinner). Det er viktig å nemne at nokre av dei melde lovbrøta kan vere grunnlause. Økonomisk kriminalitet kan vere utfordrande å etterforske, og det kjem i noko grad fram av desse tala. Ein ser også ut i frå figur 8 at det er flest menn som er straffa for underslag og økonomisk utruskap. Dette kan vidare relaterast til neste delkapittel om den typiske lovbrøytaren.

5.2.4 Konklusjon

For å konkludere ser ein at omfanget av underslag og korrupsjon er utfordrande å talfeste, som følgje av mørketal, og avvikande statistikk. Det er tydeleg at ei rekke ulike faktorar påverkar omfanget av økonomisk kriminalitet, noko som vidare blir diskutert i kapittel 5.4. Det kjem fram av statistikk i dette delkapittel at skilnaden mellom melde saker og straffa personar i dei gitte kategoriane er betydeleg, noko som truleg vil påverke omfanget på økonomisk kriminalitet og tilbøyelegheita til den gitte lovbrøytaren.

5.3 Den typiske lovbrytaren: bedrift og individ

På bakgrunn av litteratur, tidlegare undersøkingar, svar frå respondentane kring spørsmål om den typiske lovbrytar knytt til økonomisk kriminalitet, kan ein danne seg eit bilete av kven dette er. Det er nokre kjenneteikn ved slike lovbrytarar.

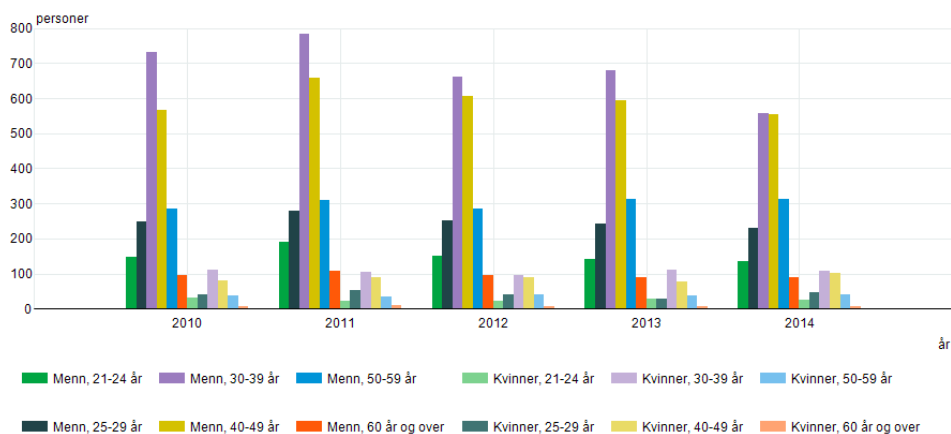
5.3.1 Individet og stilling

Både tidlegare undersøkingar og litteratur viser til typiske kjenneteikn ved ein som utfører økonomisk kriminalitet. Det er ofte personar som sit i posisjonar som gir moglegheit til å gjennomføre slike handlingar. Samtlege respondentar understreker dette, og trekk fram at det gjerne er individ med makt og kunnskap. Dermed vil den typiske lovbrytaren ofte ha høg utdanning, og sitte i ei leiande stilling. Statistikk og respondentanes oppfatning av kjønnsdeling i slik kriminalitet er samanfallande, der menn tydeleg er meir involvert. Dette understreker også Kahneman si oppfatning om at menn er meir risikovillige enn kvinner, som diskutert i kapittel 2.4.1.

Når det særskilt gjeld korrupsjon, ser den typiske lovbrytar ut til å vere eit individ som sit med avgjerslemyndigheit, som vidare forvaltar ressursar. Dersom ein ser på underslag og økonomisk utruskap, vil gjerningspersonar her ofte vere dei som blandar selskapet sin økonomi og privat økonomi. I desse sakene er det stort sett nye aktørarar frå sak til sak, og då vil ofte motivet vere akutt pengebehov.

Figur 9: Siktede personar for økonomisk kriminalitet, etter kjønn og alder i frå 2010 til 2014 (Statistisk sentralbyrå, 2014)

09422: Siktede personer i alt for hver lovbruddsgruppe, etter kjønn, alder og år. Siktede personer for økonomisk kriminalitet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figuren viser til absolutte tal, som kan gjere det utfordrande å tolke samanhengar. Me ser av figuren over, at i frå 2010 til 2014, er menn i aldersgruppa 30-39 år mest involvert i økonomisk kriminalitet. Like etter kjem menn i aldersgruppa frå 40-49 år. Når det gjeld kvinner, er det tydeleg at aldersgruppa 30-39 år er hyppigare sikta for denne typen kriminalitet. Det er viktig å understreke at det ofte er desse personane som sit i posisjonar som mogleggjer økonomisk kriminalitet.

5.3.2 Bedrifta og situasjonen

På bakgrunn av tidlegare studiar og oppfatningar til respondentane i denne oppgåva, kan ein seie at det er nokre, spesifikke kjenneteikn ved ei bedrift, der det føregår økonomisk kriminalitet. Det kjem fram at dei største bedriftene kan vere meir utsatt, då dette inneber fleire relasjonar til omverda, samt fleire transaksjonar. Ein vil også då ha fleire tilsette som kan utføre kriminelle handlingar. Likevel legg både representantane frå Hydro og Equinor vekt på klare retningslinjer og eigne avdelingar som arbeidar mot økonomisk kriminalitet.

Ein kan seie at økonomisk kriminalitet oftare skjer i typiske risikosituasjonar. Handel med bedrifter i korrupsjonsutsatte land, vil vere ein ibuande risikofaktor for det gitte selskap. Nokre respondentar legg også vekt på at økonomisk kriminalitet er avhengig av verkeområde, der bedrifter som befinn seg i ein internasjonal konkurransesituasjon kan oppleve at det er nødvendig å ligge i gråsoner og eventuelt smøre for å få i land kontraktar. Eit døme på dette kan vere Hydro sitt samarbeid med TadAZ i Tadsjikistan.

5.3.3 Konklusjon

Med dette kan ein konkludere med at det finst ulike kjenneteikn ved eit individ som utfører økonomisk kriminalitet. Den typiske lovbrutar er gjerne ein mann, med makt og kunnskap, som sit i ein posisjon med avgjerslemyndigheit. I tillegg til dette ser ein at store bedrifter er meir risikoutsette for økonomisk kriminalitet, då slike bedrifter kan vere uoversiktlege. Handel med bedrifter i korrupsjonsutsatte land vil også kunne vere grunnlag for misleghald, noko som kan vere bransjeavhengig.

5.4 Årsaker til økonomisk kriminalitet

Gjennom teori og respondentenes oppfatning av årsaker til økonomisk kriminalitet, vil det være mogleg å peike på ulike motiv for å utføre slike lovbrøt. Desse motiva kan variere, men likevel vil det vere nokre fellestrekk.

5.4.1 Kva er årsakene til individ utfører økonomisk kriminalitet?

Årsakene til at eit individ utfører kriminelle handlingar kan vere ulike. Likevel vil ein på bakgrunn av teoriar og kvalitativ metode kunne forklare nokre av desse. Ein kan legge til grunn at den potensielle lovbrøytaren vil avvege forventa gevinst i forhold til moglege tap, ved ei kostnad-nytte vurdering. Rasjonalitetsteorien, som diskutert i kapittel 2, fokuserer på at dersom gevinsten er større enn kostnaden, vil kriminalitet bli utført. Dermed vil kriminalitet vere føretrukke om den forventa nytten er positiv.

Vidare vil då sannsynet for å bli oppdaga og mogleg konsekvens og straff, påverke attraktiviteten til å faktisk utføre kriminelle handlingar. Desse er viktige faktorar som påverkar nivået av økonomisk kriminalitet. Samanhengen mellom desse faktorane er også relevant. Om straffa er låg, vil det ha mindre innverknad på den potensielle lovbrøytar. Om sannsynet for å bli tatt, oppdagingsrisiko, er låg, er straffenivået nærmast irrelevant. Respondentane understreker at risiko for oppdaging og konsekvens er dei viktigaste årsakene til at ein eventuelt avstår frå slik kriminalitet.

5.4.2 Kva er årsaka til at bedrifter tar del i korrupsjon?

Tilbøyelegheita for ei bedrift til å tilby bestikkingar er avhengig av ulike faktorar. For det første vil kjenneteikn ved bedrifta vere avgjerande. Dette er knytt til om ei bedrift er utanlandsk eller lokal, samt kor stor den gitte verksemda er. For det andre er sektoren som bedrifta er ein del av, eit sentralt element i ei bedrifts tilbøyelegheit til å ta del i korrupsjon. Dette er knytt til konkurranseforhold i den gitte bransje. Til slutt vil omstende i landet som bedrifta er lokalisert i, verke inn på kor vidt ein tek del i korrupte handlingar.

Det kan likevel vere utfordrande å finne den konkrete årsaka til at ei bedrift bevisst utfører økonomisk kriminalitet. Årsakene kan vere komplekse, og er ofte ein kombinasjon av ei rekke faktorar.

5.4.3 Konklusjon

Det ser ut til at tilbøyelegheita til at eit individ eller ei bedrift vel å ta del i økonomisk kriminalitet, har samanheng med oppdagingsrisiko og potensiell konsekvens. Desse to faktorane blir vege opp mot det potensielle utbyttet av den straffbare handlinga. Ei bedrifts tilbøyelegheit er vidare også avhengig av andre faktorar.

5.5 Korrupsjon som samfunnsproblem

Korrupsjon kan ha mange skadelege konsekvensar, og denne studien viser tydeleg at korrupsjon er eit samfunnsproblem. Konsekvensane kan vere mange og komplekse. Respondenten, Tina Søreide, har igjennom eit G-20 samarbeid hatt fokus på viktige konsekvensar av korrupsjon. Det blir her hevda at korrupsjon undergrev institusjonane som ein har tillit til, og svekker rettsstaten, særleg i situasjonar der det offentlege er korrupt. I tillegg vil avgjersler takast på feil grunnlag, og dette fører til feilallokering av goder som igjen kan skape sosiale skilnadar. Vidare vil korrupsjon undergrave investeringar og føre til budsjettforstyrningar.

Korrupsjon vil med dette skape ubalanse i konkurransesituasjonar. Konsekvensane vil også avhenge av kvar korrupsjonen skjer, då det er retta mot kor store skeivheitar og forstyrningar korrupsjonen fører til. Dessutan vil korrupsjon opne for andre typar kriminalitet, og slike kriminelle handlingar er ofte eit teikn på at noko ikkje fungerer som det skal. På denne måten kan ein seie at korrupsjon kan redusere vår kollektive evne til å nå globale utviklingsmål.

6. Konklusjon

Formålet med denne studien har vore å avdekke omfanget av korrupsjon og underslag i norsk næringsliv, og årsakene til at eit individ eller ei bedrift vel å utføre økonomisk kriminalitet. Vidare har me også sett på den typiske lovbrytaren når det gjeld slik kriminalitet, samt korleis relevante lover og risiko for oppdaging verkar inn på omfanget.

Omfanget av korrupsjon og underslag i norsk næringsliv er vanskeleg å slå fast, då det ikkje er eintydig einsemd i korleis ein måler dette. Dette kjem av at det er uklare definisjonar av omgrepa, samtidig som det er utfordrande å framskaffe relevant informasjon. Mørketal vil føre til avvikande statistikkar, som igjen vil kunne gi eit feilaktig bilete av verkelegheita. Fleire rapportar og statistikkar viser til eit aukande omfang av økonomisk kriminalitet i norsk næringsliv, der denne typen kriminalitet stadig blir meir kompleks og utfordrande å oppdage. Det tydar på at ei rekke faktorar påverkar omfanget av økonomisk kriminalitet, som til dømes oppdagingsrisiko, potensiell straff og sosiale faktorar.

Det vil vere ulike individ og bedrifter som utfører økonomisk kriminalitet, men likevel kan ein hevde at det er nokre kjenneteikn ved den typiske lovbrytaren. Når det gjeld individ, vil dette ofte vere menn, i aldersgruppa 35-50 år, som sit i posisjonar med makt og avgjerslemyndigheit. Vidare kan ein konkludere med at i store og uoversiktlege bedrifter, som handlar med selskap i korrupsjonsutsette land, kan det oppstå ulike misleghald. I bedrifter med manglande kontroll vil det vere lettare for den potensielle lovbrytar å utføre underslag.

Det vil vere ulike faktorar som påverkar omfanget av økonomisk kriminalitet, herunder korrupsjon og underslag. Det er tydeleg at oppdagingsrisiko verkar inn på tilbøyelegheita til den gitte lovbrytar, der låg oppdagingsrisiko vil stimulere til fleire kriminelle handlingar. Samtidig ser det ut til at den potensielle konsekvensen og straffa av slike misleghald, i stor grad vil påverke tilbøyelegheita. Det ser ut til at straffenivået og lovene på området er strenge nok, men utfordringa vil vere retta mot oppfatninga av kor vidt slike lovbrot blir oppdaga. Oppfatninga av oppdagingsrisiko, tilgang på ressursar knytt til etterforsking og handheving av lovverket, vil påverke tilbøyelegheita til å varsle.

For å redusere omfanget av økonomisk kriminalitet vil det vere nødvendig å auke oppklaringsprosent og oppdagingsrisiko. Dette vil krevje auka innsats og meir ressursar, av

både styresmaktene og verksemdene sjølve. Ved å auke oppdagingsrisiko vil dette føre til at fleire lovbrøt blir oppdaga. Samtidig vil oppfatninga av oppdagingsrisiko bli påverka av dette. Ein ser då at dette vil skape ein kumulativ effekt. Dette er eintydig positivt og styrkar rettsstaten. Likevel kan ein få ein motstridande effekt ved å oppdage fleire slike lovbrøt. Ved at ein oppdagar fleire lovbrøt, vil ein få ei oppfatning av at slike lovbrøt er vanleg. Desto vanlegare ein oppfattar at det er, desto meir vil slike handlingar bli sosialt akseptert. Trass dette, kan ein anta av nettoeffekten av auka ressursar og tiltak mot økonomisk kriminalitet, vil vere positiv.

Vidare forskning

Vår oppgåve utelukkar analyse av ein eventuell smitteeffekt av korrupsjon. Dette vil seie korvidt korrupsjon kan smitte, altså om ei bedrift som samhandlar og møter andre som er korrupte, blir påverka og smitta av slik åtferd. Våre funn viser til at internasjonale selskap som opererer i korrupsjonsutsette land, kan oppleve det naudsynt med korrupsjon i utlandet. Om det føreligg smitteeffekt i form av korrupt åtferd også i heimlandet, vil vere interessant å undersøke nærmare ved vidare forskning.

I tillegg vil det vere interessant å sjå vidare på kva tiltak norske bedrifter setter i verk i kampen mot korrupsjon. Det vil då vere hensiktsmessig å fokusere på kva effekt tiltaka har, på omfanget av denne typen kriminalitet.

Litteraturliste

- Aksjeloven. (1997). Lov om aksjeselskap (LOV-1997-06-13-44). Henta frå <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-06-13-44?q=aksjelov>
- Arbeidsmiljøloven. (2005). Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv (LOV-2005-06-17-62). Henta frå <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62?q=arbeidsmilj%C3%B8lov>
- Arlen, J. (2012). Corporate criminal liability: Theory and evidence. In A. Harel & K. Hylton (Eds.), *Research Handbook on the Economics of Criminal Law* (pp. 144-203). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Arvnes, E. (2016). *Hvem begår økonomisk kriminalitet?* Henta frå https://home.kpmg/no/nb/home/nyheter-og-innsikt/2016/08/hvem-begar-okonomisk-kriminalitet.html?fbclid=IwAR0q3-fiLpAuzMVxIRNk7r5m0WTmu_eoeDU0_rJXEnMzCOchVeitUac7eJQ
- Bamle, M. & Bruu, B. (2019). *Økonomisk kriminalitet. Truslar og mottiltak*. Oslo: Gyldendal.
- Brudevoll, B.A. (2014). *Kanalisere*. Henta frå <https://snl.no/kanalisere>
- Carson, S.G., Kosberg, N. & Skauge, T. (2017). *Etikk for beslutningstakere*. Oslo: Cappelen Damn.
- Collins, J.M. og F.L. Schmidt (1993). Personality, Integrity, and White Collar Crime: A Construct Validity Study. Personnel Psychology, 46: 295–311.*
- Dørum, O.D & Foss, P.K (2004). *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet*. Henta frå
- Elden, J. C. (2017). *Straffeloven*. Henta frå <https://snl.no/straffeloven>
- Elden, J.C. (2017). *Korrupsjon*. Henta frå <https://snl.no/korrupsjon>
- Ellingsen, D. (2010). *Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet*. Henta frå https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_201049/rapp_201049.pdf
- Energi Norge. (2017). *Økonomisk kriminalitet i energibransjen*. Henta frå <http://www.digiblad.no/energinorge/veileder-okonomisk-kriminalitet/files/assets/common/downloads/publication.pdf>
- Eriksen, B. (Red.). (2014). *Å bekjempe et samfunnsønde*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Forvaltingsloven. (1967). Lov om behandlingssåten i forvaltningssaker (LOV-1967-02-10). Henta frå <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10?q=forvaltingslov>
- Gottschalk, P. (2017). *Økonomisk kriminalitet. Ledelse og samfunnsansvar*. Oslo: Cappelen Damn.
- Gottshalk, P. (2010). *Ledelse og økonomisk kriminalitet*. Trondheim: Cappelen Damn.
- <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/krimplan.pdf>
- <https://www.slideshare.net/BDONorge/bdo-innsikt-2014-konomisk-kriminalitet-og-korrupsjon>

- Jackobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* Oslo: Cappelen Damn Akademisk.
- Justisforbunet. (2013). *Bekjempelse av organisert økonomisk kriminalitet gjennom etterforsknings- og påtalesamarbeid mellom politiet og statlige kontrolltater*. Henta frå <https://docplayer.me/2452761-Bekjempelse-av-organisert-okonomisk-kriminalitet-gjennom-etterforsknings-og-patalesamarbeid-mellom-politiet-og-statlige-kontralletater.html>
- Kristoffersen, T (2014). *Virksomhetsstyring og regnskapsorganisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Langfeldt, F.S., Bråthen, T., Viken, M. & Minde, S. W. *Lov og rett for næringslivet*. Oslo: Gyldendal.
- Lier, C. (2017). *Oppskriften på fremtidens påtalemyndighet*. Henta frå <https://www.juristforbundet.no/nyheter/2017/oppskriften-pa-fremtidens-patalemyndighet/>
- NTAES (2018). *Kriminelle i arbeidslivet*. Henta frå <https://okokrim.custompublish.com/kriminelle-i-arbeidslivet-ny-rapport-fra-ntaes.6182389-411472.html>
- OECD. (2015). *Improving Co-operation Between Tax and Anti-Money Laundering Authorities*. Henta frå <https://www.oecd.org/ctp/crime/report-improving-cooperation-between-tax-anti-money-laundering-authorities.pdf>
- Politiet (2019). *STRASAK-rapporten 2018. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling*. Henta frå <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2018/strasak-2018.pdf>
- Politiet (2019). *STRASAK-rapporten 2019. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling*. Henta frå <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2019/strasak-2.-tertial-2019.pdf>
- Price, M. og D.M. Norris (2009). *White-Collar Crime: Corporate and Securities and Commodities Fraud*. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 37(4): 538–544.
- PwC .(2016). *Global Economic Crime Survey*. Henta frå <https://www.pwc.no/no/presse/global-economic-crime-survey.html>
- Påtaleinstruksen. (1985). *Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (FOR-1985-06-28-1679)*. Henta frå <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1985-06-28-1679?q=P%C3%A5taleinstruks>
- Regjeringen. (2018). *Budsjettåret 2020*. Henta frå <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-1-s-20192020/id2671253/?ch=1#kap1-3>
- Riksadvokaten. (u.å). *Den høyere påtalemyndighet*. Henta 19.02.2020 frå <https://www.riksadvokaten.no/om-oss/#acc-item-3>
- Sander, K. (Red.). (2019). *Metodetrangulering*. Henta frå <https://estudie.no/metodetriangulering/>

- Selskapsloven. (1985). Lov om ansvarlige selskap og kommandittselskaper (LOV-1985-06-21-83).
Henta frå <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-06-21-83?q=selskapslov>
- Statistisk sentralbyrå (2014). *09422: Siktete personer i alt for hver lovbruddsgruppe, etter kjønn og alder. Absolutte tall (avslutta serie) 2010-2014* [Datasett]. Henta frå
<https://www.ssb.no/statbank/table/09422>
- Statistisk sentralbyrå (2018). *08484: Lovbrudd anmeldt, etter lovbruddsgruppe og type lovbrudd. Absolutte tall og per 1000 innbyggere 1993-2018* [Datasett]. Henta frå
<https://www.ssb.no/statbank/table/08484/>
- Statistisk sentralbyrå (2018). *10633: Straffede personer, etter hovedlovbruddsgruppe, type hovedlovbrudd og kjønn. Absolutte tall 2005-2018* [Datasett]. Henta frå
<https://www.ssb.no/statbank/table/10633/>
- Statistisk sentralbyrå (2019). *Anmeldte lovbrudd. Om statistikken*. Henta frå
<https://www.ssb.no/lovbrudda>
- Storberget, K. & Johnsen, S. (2011). *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet*. Henta frå
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/handlingsplaner/handlingsplan_ok_o_krim.pdf
- Straffeloven. (2005). Lov om straffelov (LOV-2005-05-20-28). Henta frå
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28?q=straffelov>
- Søreide, T. (2013). *Korrupsjon. Mekansimer og mottiltak*. Oslo: Cappelen Damn.
- Thorsen, D.E. (2019). *Nepotisme*. Henta frå <https://snl.no/nepotisme>
- Transparency International Norge. (2019). *Korrupsjonsdommer i Norge*. Henta frå
http://transparency.no/wp-content/uploads/Domssamling2018_web_1.pdf?fbclid=IwAR1WkuGYvjJMiCpFkdGDIdI4H6w7SwNvnOoQcsWcRnp0AZFeCTAwTbpM79o
- Transparency International. (2019). *Index 2018*. Henta frå <https://www.transparency.org/cpi2018>
- Transparency International. (2019). *Korrupsjonskampen*. Henta frå http://transparency.no/wp-content/uploads/Korrupsjonskampen_Web_Single-003.pdf
- Trygstad, S.C. & Ødegård, M. A (2019). *Varsling i norsk arbeidsliv 2018*. Henta frå
<https://www.fafo.no/images/pub/2019/20711.pdf>
- Tvedt, T. (Red). (2014). *BDO INNSIKT. Økonomisk kriminalitet og korrupsjon*. Henta frå
ØKOKRIM. (2014). *Risikovurdering 2015-2016*. Henta frå
[file:///Users/ingridraahauge/Downloads/Risikovurdering_okokrim_15-16%20\(1\).pdf](file:///Users/ingridraahauge/Downloads/Risikovurdering_okokrim_15-16%20(1).pdf)

- ØKOKRIM. (2017). *Forelegg til Yara på 295 millioner kroner*. Henta frå <https://www.okokrim.no/forelegg-til-yara-paa-295-millioner-kroner.5990608-411472.html>
- ØKOKRIM. (2017). *Korrupsjon*. Henta frå <https://www.okokrim.no/korrupsjon.422251.no.html>
- ØKOKRIM. (2017). *Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet*. Henta frå <https://www.okokrim.no/kriminalitetsomraader.422249.no.html>
- ØKOKRIM. (2019). *Om ØKOKRIM*. Henta frå <https://www.okokrim.no/om-okokrim.422248.no.html>
- ØKOKRIM. (u.å.). *Tilsynsmyndighetene og taushetsplikt – rettslige rammer for samarbeid med politiet*. Henta frå <https://www.okokrim.no/tilsynsmyndighetene-og-taushetsplikt-rettslige-rammer-for-samarbeid-med-politiet.416731.no.html>

Vedlegg

Intervjuobjekta

Tina Søreide

Tina Søreide er professor i jus og økonomi. Forskinga hennar er fokusert på korrupsjon, styring, markadar og utvikling. Ho har tidlegare vore tilsett ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen (UiB), Chr. Michelsen Institute (CMI) og Verdensbanken i Washington. På NHH underviser ho i forretningsetikk, korrupsjon og styring og koordinerer eit studentmobilitetsprogram i antikorrupsjon med ulike skular i Ukraina og Georgia. Søreide publiserer mesteparten av sin forskning internasjonalt. Vidare har ho vore engasjert i politikkarbeid for den norske regjeringa og internasjonalt, inkludert for OECD, EU, Verdensbanken, utviklingsbyrå og regjeringar. I 2016 vart Søreide tildelt beste lærarpris for sitt masterkurs «*Korrupsjon—incitiver, avsløring og ansvar*».

Revisor i eit «dei fire store revisjonsselskapa» i Norge

Med omsyn til type informasjon som blir gitt, ynskjer ikkje selskapet at namnet deira eller namnet til medarbeidaren skal bli kjend. Informaten går under tittelen erfaren senior, og har jobba i selskapet sidan 2012. Vidare har respondenten bachelorgrad i økonomi og administrasjon, og fullfører mastergrad i rekneskap og revisjon på BI i Oslo våren 2020. Respondenten har erfaring innan bank, handel, bygg og anlegg og mellom anna vore førelesar på Høgskulen på Vestlandet i faget skatterett.

Siri Hjellvik Lagmannsås

Siri Hjellvik Lagmannsås er utdanna siviløkonom ved Norges Handelshøgskule og jobbar som Finance Manager i Hydro, avdeling Årdal. Hydro er eit fullt integrert aluminiumselskap med 35 000 tilsette i 40 ulike land på alle kontinent. Vidare er dei til stades i alle marknadssegment for aluminium, med sals – og handelsaktivitetar i heile verdikjeda, der dei betener fleire enn 30 000 kundar.

Gemetchu Hika

Gemetchu Hika jobbar som advokat i Compliance avdelinga hjå Equinor, og er ein del av den juridiske avdelinga. Han har tidlegare vore tilsett i advokatfirmaet Hjort Advokat i Oslo i 5 år, og har no jobba 7,5 år i Equinor. Arbeidet hans er retta mot antikorrupsjon innad i selskapet,

og han har tidlegare vore i ulike stillingar innan Compliance avdelinga. På denne måten har Hika god oversikt og erfaring over dette emnet.

Jan Arild Rømmen

Jan Arild Rømmen er utdanna advokat frå Universitetet i Bergen og jobbar til dagleg hjå Advokatfirmaet Tollefsen AS. Han har hatt aktiv advokatlisens sidan 1987, og har mellom anna vore politijurist frå 1983-1987. Vidare har han vore bustyrar i over hundre ulike konkursbu, samt dagleg leiar i eit eigedomsføretak i 25 år.

Jan-Egil Kristiansen

Jan-Egil Kristiansen har jobba med kontroll i skatteetaten i over 40 år og er til dagleg seksjonssjef i avdeling skattekriminalitet. Han har tidlegare vore direktør på Oslo likningskontor med ansvar for kontroll og skattlegging av næringsdrivande og selskap, samt skattekrimsjef i Skatt Øst.

Intervjuguide

Intervjuguide anonym revisor frå anonymt revisjonsselskap:

1. Korleis er oppfatninga di som revisor av omfanget av økonomisk kriminalitet i norske bedrifter?
2. Korleis jobbar de som revisorar for å avdekke underslag? Kva er den typiske situasjonen/tilfelle?
3. Korleis jobbar de som revisorar for å avdekke korrupsjon? Kva er den typiske situasjonen/tilfelle?
4. Korleis oppfattar de risikoen for å bli oppdaga når det gjeld korrupsjon (herunder knytt til sekundærlovbrotet kvitvasking)?
5. Korleis vil risikoen for å bli oppdaga påverka av selskap som har revisor?
6. Korleis føler de samarbeidet med dei ulike etatane er på dette området? Er det saker som de har meldt i frå om, men som ikkje blir følgt opp? Kva er årsaka til dette?
7. Er det nokre bedrifter/bransjar som skil seg ut og er meir utsatt for at det skjer økonomisk kriminalitet i deira verksemd?
8. Korleis oppfattar de at lovene (herunder straffelova) verkar inn på omfanget av økonomisk kriminalitet? Er dei strenge nok?

9. Økonomisk kriminalitet er ein type kriminalitet der utbyttet kan vere stort og risikoen for å bli oppdaga er låg. Korleis inntrykk har de av internkontrollen i den typiske bedrifta? Er den god nok?
10. Kven er den typiske bedrifta som utøver slik kriminalitet? Nokre spesifikke kjenneteikn som går igjen?

Intervjuguide Siri Hjellevik Lagmannsås ved Hydro:

1. Korleis er Hydro sitt forhold til økonomisk kriminalitet, herunder korrupsjon og underslag?
2. Er det i seinare tid avdekka økonomisk kriminalitet i Hydro?
3. Kor vidt anser de risiko for oppdaging om nokre av Hydro sine tilsette begår slike handlingar? Har dette sannsynet endra seg dei siste åra?
4. Å inngå avtalar kan vere krevjande, i tilfelle med stor konkurranse. Korleis er kulturen for det å ligge i gråsone ved slik avtaleinngåing?
5. Det har vore fleire tilfeller med bestikkingar av tenestemenn i utlandet, spesielt i området som er korrupte. Korleis jobbar de i Hydro for å unngå dette blant tilsette? Må ein nytta stikkpengar for å få kontraktar i einskilde land?
6. Har de klare retningslinjer for kva som er greitt og ikkje?
7. Handelen med Tadsjikistan har vore diskutert i media i 2016. Dette er eit av verdas med korrupte land. Korleis verkar internkontrollen i bedrifta førebyggjande for at alliminumshandelen her skal vere lovleg og ikkje rammast av straffelovene?
8. Med tanke på handel med korrupte land, kor vidt er internkontrollen forsterka i slike situasjonar?
9. Hydro er ei stor bedrift. Ansvarsfordeling er sentralt. Korleis jobbar de for at tilsette skal ha same verdigrunnlag i avgjerslene, spesielt med tanke på at ein har tilsette i ulike land i forskjellige delar av verda?
10. Motiv for korrupsjon kan vere ulike. Etter dykkar erfaring, i kva situasjonar er det viktigast å vere oppmerksom på at alt skjer innanfor regelverket?
11. Korleis er internkontrollen bygd opp for å førebygge og oppdage underslag

Intervjuguide Gemetchu Hika ved Equinor:

1. Korleis er Equinor sitt forhold til økonomisk kriminalitet, herunder korrupsjon og underslag?
2. Er det i seinare tid avdekka slike misligheiter i bedrifta?

3. Kor vidt anser de risiko for oppdaging om nokre av Equinor sine tilsette begår slike handlingar? Har dette sannsynet endra seg i forhold til tidlegare?
4. Å inngå avtalar kan vere krevjande, i tilfelle med stor konkurranse. Korleis er kulturen for det å ligge i gråsonen ved slik avtaleinngåing?
5. Korleis har selskapet forbetra sine rutinar etter Statoil-Horten saken? Kva interne rutinar svikta den gongen, med tilfelle av korrupsjon i bedrifta?
6. Med tanke på samarbeid med bedrifter i land som er korrupte, kor vidt er internkontrollen forsterka i slike situasjonar?
7. Equinor er ei stor bedrift. Arbeidsdeling er sentralt. Korleis jobbar de for at tilsette skal ha same verdigrunnlag i avgjerslene, spesielt med tanke på at ein har tilsette i ulike land i ulike delar av verda?
8. Motiv for korrupsjon kan vere ulike. Etter dykkar erfaring, i kva situasjonar er det viktigast å vere merksam på at alt skjer innanfor regelverket?
9. Korleis er internkontroll bygd opp for å førebygge underslag?

Intervjuguide Jan-Egil Kristiansen ved Skatteetaten:

1. Me har lest i fleire bøker og artiklar om økonomisk kriminalitet og utviklinga i Noreg, der det kjem fram at bedrifter fekk skattefrådrag for smørjing fram til 2000-talet. Korleis føregjekk dette?
2. Korleis ser de på skattefrådraget fram til 2000-talet sin innverknad på haldingar knytt til smørjing, og no det som er kalla korrupsjon (bestikking)?
3. Korleis er samarbeidet mot bekjemping av økonomisk kriminalitet mellom etatane? Me har sett på kor vidt taushetsplikta og mangel på ressursar spelar inn. Kva tenker de om det?
4. STRASAK-rapporten 2019 viste ein auke i melde økonomilovbrot på omlag 260%. Mykje av denne auken kom i frå strukturelle endringar i kva som fell under akkurat dette. Likevel tyder det på at det er ein auke på omlag 20% frå 2015 til 2019 i økonomilovbrot. Kor vidt trur de at dette reflekterer auka kriminalitet eller auka innsats slik at fleire tilfeller blir oppdaga?
5. Korleis ser de på omfanget av økonomisk kriminalitet?
6. Korleis jobbar skatteetaten på generelt grunnlag for å bekjempe økonomisk kriminalitet?
7. Oppgåva vår fokuserer i aller størst grad korrupsjon og underslag. Kor vidt er arbeid om desse typene relevant for Skatteetaten? Korleis kan skattelovene forhindre bestikkingar?

Me har sett på gråsonene mellom frådragsberettiga gåver og representasjonsmiddagar.

Kva tenker de her?

8. Har de ein oppfatning av kven som er den typiske lovbrytaren på dette området?
9. Har de ei oppfatning av kva situasjon den eventuelle bedrifta som er involvert i slik kriminalitet, befinn seg i?

Intervjuguide Tina Søreide:

1. Kor vidt anser du korrupsjon som eit samfunnsproblem i Noreg? Kva tenker du om omfanget?
2. Korleis er utviklinga i denne typen kriminalitet i Noreg?
3. Kva meiner du er dei viktigaste konsekvensane av korrupsjon/økonomisk kriminalitet, både for samfunnet og for norsk næringslivet?
4. Økonomisk kriminalitet i sin heilheit er lovbrot som kan ha stort utbytte og med låg risiko for oppdaging. Korleis tenker du dette verkar inn på omfanget av korrupsjon om ein ser det ut i frå ei kostnad-nytte vurdering?
5. I boka di «Korrupsjon: Mekanismar og mottiltak» skriv du at korrupsjon handlar om at avgjerder som skulle vore til det beste for selskapet, blir selde og kjøpte til fordel for enkeltindivid. Kva er ofte det typiske motivet for å utføre korrupsjon? Er det spesielle situasjonar ei bedrift/ein person er i, når ein vel å utføre korrupsjon?
6. Korleis er di oppfatning av den typiske lovbrytaren? Både når det gjeld type bedrift og person (her; stilling)?
7. Kva oppfatning har du av straffenivået og dei ulike straffemetodane i Norge? Korleis trur du dette verkar inn på valet om å utføre korrupsjon?
8. Kva tenker du om føretaksstraff? Er dette noko som kan vaske ut ansvaret den enkelte har når den utføre avgjersler knytt til det å utføre korrupsjon?
9. 85% blei dømt i ØKOKRIMs saker i 2018. Likevel er oppklaringsprosenten i følge STRASAK-rapporten, når det gjeld økonomisk kriminalitet, på 33%. Korleis trur du mangel på ressurser og oppfatning av at sakene kan bli oppklart verkar inn på terskelen for å varsle om denne type lovbrot?
10. Kva er ofte den viktigaste motivasjonen for å begå korrupsjon? Kva type motivasjonsteori er mest relevant i norske bedrifter?

Intervjuguide Jan Arild Rømmen:

1. Korleis er oppfatninga di av økonomisk kriminalitet i norske verksemdar i dag?
2. Kva tenker du om motiva for å begå slik kriminalitet?
3. Er det nokon typisk lovbrutar/situasjon?
4. Kva er oppfatninga di av ressursar og tiltak mot denne typen kriminalitet i Noreg?
5. Korleis meiner du føretaksstraff åleine mot økonomisk kriminalitet?
6. Å handle på vegne av føretaket og ansvarskjensle heng ofte saman. Kva tenker du om at føretaksstraff legg opp til tanken om at ein handlar på vegne av føretaket?
7. Kva er optimal straff av slik kriminalitet?
8. Kva må til for at straff skal ha effekt (både preventivt og på den gitte forbrytar)?
9. Korleis trur du straffenivå verkar inn på omfang og tilbøyelegheita til å begå kriminelle handlingar?
10. Korleis verkar risiko for å bli oppdaga inn på tilbøyelegheita?

Høgskulen på Vestlandet

Bacheloroppgåve

BO6-2011 bacheloroppgåve

Predefinert informasjon

Startdato:	05-05-2020 15:00	Termin:	2020 VÅR
Sluttdato:	14-05-2020 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgåve	Studiepoeng:	15
SIS-kode:	203 BO6-2011 1 BO 2020 VÅR		
Intern sensor:	Torbjørn Årethun		

Deltaker

Navn:	Ingrid Raa Hauge
Kandidatnr.:	327
HVL-id:	574104@hvl.no

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	26642	Inneholder besvarelsen	Nei
Egenerklæring *:	Ja	konfedensielt	
		materiale?:	

Jeg bekrefter at jeg har ja registrert oppgavetittelen på norsk og engelsk i StudentWeb og vet at denne vil stå på vitnemålet mitt *:

Gruppe

Gruppenavn:	Andreas og Ingrid
Gruppenummer:	1
Andre medlemmer i gruppen:	Andreas Borlaug Horvei

Jeg godkjenner avtalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei